ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟସ ବୁକ ଷ୍ଟଲ

ଭେଲି କକା

ବ୍ରହ୍ମନନ୍ଦ ପଣ୍ଡା

ଭୋଳି କାକା

ଓ

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗଳ୍ପ

ଲେଖକ:

ଶ୍ରୀ ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ ପଣ୍ଡା

ପ୍ରଥମ ମୁଦ୍ରଣ

୧୯୫୬

ପ୍ରକାଶକ:

ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ରଥ

ପ୍ରୋପ୍ରାଇଟର୍

ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟସ୍ ବୁକ୍‌ଷ୍ଟଲ୍

ବ୍ରହ୍ମପୁର, କଟକ

ମୂଲ୍ୟ ୧ ।

ମୋର ଭାଇନା,

ଶ୍ରୀ ହୟଗ୍ରୀବ ପଣ୍ଡା ଏମ୍. ଏ; ବି. ଏଲ୍.

ହାତରେ ।

ମୁକ୍ତି

(୧)

ନିତାନ୍ତ ଅନିଚ୍ଛା ସତ୍ତ୍ୱେ ଓ ଶୁଷ୍କ ସୌଜନ୍ୟ ଖାତିରରେ, ପରିଚିତ ଓ ଅପରିଚିତ, ବହୁବିଧ ଲୋକଙ୍କର ପ୍ରାଣହୀନ, ବ୍ୟବସାୟ ସୁଲଭ ନମସ୍କାରର ପ୍ରତି ନମସ୍କାର ଜ୍ଞାପନ କରି ନଗରୀର ରାସ୍ତାକଡରେ ଚାଲି ଚାଲି ଯିବା ମୋର ଗୋଟାଏ ଅପରିବର୍ତ୍ତନୀୟ ଦୈନନ୍ଦିନ କର୍ମର ଧାରା ଓ ଦୈହିକ ତଥା ମାନସିକ ଯନ୍ତ୍ରଣା ।

ଦେହ ସଙ୍ଗେ ମନର ସମ୍ପର୍କ ବଡ଼ ଘନିଷ୍ଠ । ମନର ପରିସର ସଙ୍କୁଚିତ ହେଲେ ଦେହ ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତ ଭାବେ ସ୍ୱାର୍ଥପର ହୋଇପଡ଼େ । ଆତ୍ମସର୍ବସ୍ୱ ମଣିଷ ସୁସ୍ଥ ଓ ସବଳ ସମାଜର କୁଷ୍ଠ ବୀଜାଣୁ । ଏମାନେ ପ୍ରବଳ ହେଲେ ସମାଜର ସୌଷ୍ଠବ ହାନି ହୁଏ । ଗୋଟାଏ ଘୃଣ୍ୟ, ବିକଳାଙ୍ଗ ସମାଜ ସଭ୍ୟତାର ବିକାଶରେ ବାଧା ପହଞ୍ଚାଏ । ଫଳରେ ମଣିଷର ସ୍ତରବିଚ୍ୟୁତି ଘଟେ ।

ନଗରୀ ଭିତରେ ସ୍ୱାର୍ଥପର ମଣିଷଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଗରିଷ୍ଠ । ସୁତରାଂ ନଗରୀର ଜୀବନ ଏତେ ଅସାର, ପ୍ରବଞ୍ଚନାପ୍ରବଣ, ଜଟିଳ ଓ ସଙ୍କର ।

'ଆରେ—ଆରେ, ନମସ୍କାର'—'ଆଜି କାଲି କୋଉଠି ?'— 'କଣ ଚାଲିଛି ?'— 'ବହୁଦିନ ପରେ ଯେ'— ଏଭଳି କେତେକ ଖଣ୍ଡବାକ୍ୟ ଆନ୍ତରିକତାଶୂନ୍ୟ ନଗରୀ ଜୀବନର ନିଷ୍ଠୁର ପ୍ରତୀକ । ସବୁରି ମୁହଁରେ ସ୍ମିତ ହସ; ସାଧୁ, ଅସାଧୁ ବାରିବା ଶକ୍ତ ।

(୨)

ନଗରୀ ଭିତରେ ଦୁଇଜଣ ସବୁବେଳେ ଅତୃପ୍ତ, ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ—ଲେଖକ ଓ ଧନପତିର ସ୍ତ୍ରୀ । କିଛି ନଥାଇ ଜଣେ ବିଖ୍ୟାତ, ସବୁ ଥାଇ ଅନ୍ୟ ଜଣକ ଅଜ୍ଞାତ । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଓ ସୁଶୃଙ୍ଖଳାହୀନ ପରିବେଶ ଭିତରେ ରହି ଉଚ୍ଚାଭିଳାଷୀ ଲେଖକ ଗୋଟାଏ ସୌଷ୍ଠବଶାଳୀ, ସମୃଦ୍ଧ ତଥା ଶ୍ରୀ ସମ୍ପନ୍ନ ଜୀବନର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖେ । ତା'ର ରଚନା ରସସ୍ନିଗ୍ଧ ହୋଇ ଉଠେ । ବାହାର ଦୁନିଆର ଅଜସ୍ର ଯଶ ଗାନ ତଥାପି ତା'ର ଅଭାବ-ଅନାଟନର ଜୀବନକୁ ସ୍ୱଚ୍ଛଳ କରିପାରେନି । ସେ ଅସ୍ଥିର ହୋଇ ପଡ଼େ । ମନରୁ ତା'ର ସ୍ୱପ୍ନୀଳ ଭାବାନୁଭବ-ମଧୁରତା ଉଭେଇଯାଏ । ଶ୍ରେଣୀ-ଦୂଷିତ ସମାଜର ସମ୍ପର୍କ-ଜଟିଳତା ଭିତରେ ସଦ୍ୟ ପୁଞ୍ଜି ପ୍ରଭୁତ୍ୱ ବିରୁଦ୍ଧରେ ସେ ବଦ୍ଧମୁଷ୍ଟି ହୋଇ ଉଠେ । ଅସନ୍ତୋଷ ପ୍ରକାଶ କରେ, ବିଦ୍ରୋହୀ ହୁଏ, ବିପ୍ଳବର ସୂଚନା ଦିଏ ।

ମୂଲ୍ୟବାନ ମହାଗନି କାଠର କାରୁକଳା ଖୋଦିତ ବିସ୍ତୃତ ପଲଙ୍କ, ଦୁଧ ଫେଣ ଭଳି ଶୁଭ୍ର ଓ ଫୁଲ ପାଖୁଡ଼ା ଭଳି କୋମଳ ଶଯ୍ୟା, ଉପରେ ସୁରମ୍ୟ ଝାଲର । ସେଥି ଉପରେ ଶାୟିତା ଧନପତିର ଅପ୍ରସନ୍ନ, ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ ସ୍ତ୍ରୀ । ଚଜକତର ସୁଗନ୍ଧ ଓ ସୁରଭିରେ ସେ ଶ୍ୱାସରୁଦ୍ଧ ହୋଇଯାଇଛି । ତା'ର ଅଟ୍ଟାଳିକା ଅଛି କିନ୍ତୁ ସେଥିରେ ଘରୁଆଳି ବାତାବରଣ ନାହିଁ । ତା'ର ସମସ୍ତେ ଭୃତ୍ୟ; ମିତ୍ର କେହି ନାହିଁ । ସ୍ୱାମୀଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ନିଜର ସନ୍ତାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲୋଭ ସମ୍ପତ୍ତିଙ୍କର; ମମତା କାହାରି ନାହିଁ । ବହୁ ଚାଟୁବାଦୀ; ସତ୍ୟବାଦୀ କେହି ନାହିଁ । ସମସ୍ତେ ସ୍ୱାର୍ଥ ପ୍ରବଣ;

ଉଦାରତା ତାହାର ନାହିଁ । ସ୍ତାବକ ଅସୁମାର; ଆପଣାର କିଏ ନାହିଁ । ସବୁଥିରେ ତୃଷ୍ଣା; ନିବୃତ୍ତି କୋଉଥିରେ ହେଲେ ନାହିଁ ।

ତା'ର ଶୈଶବ, କୌମାର୍ଯ୍ୟ ଓ ଯୌବନ ଗୋଟାଏ ଅପ୍ରାକୃତିକ, ପ୍ରୀତିଶୂନ୍ୟ ତଥା ନୀରସ ବେଷ୍ଟନୀ ଭିତରେ ବିତି ଯାଇଛି । ଜୀବନର ଅପରାହ୍ନରେ ତା'ର ଅଶାନ୍ତ ମନ ବିଦ୍ରୋହୀ ହୋଇ ଉଠିଛି । ସମ୍ପଦକୁ ସେ ଧିକ୍କାର, ଅଭିଶପ୍ତ କରୁଛି । ଲୁହଭରା ବିକଳ ଆଖିରେ ଭଗବାନଙ୍କୁ ଜଣାଉଛି, "ମତେ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଦିଅ, ପ୍ରେମ ଦିଅ, ପ୍ରାଣ ଦିଅ ।"

(୩)

ଏ ଯୁଗରେ ଦୁଇଟି ଅନୁଷ୍ଠାନ ନଗରୀ ପକ୍ଷରେ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ । ସିଭିଲ ସପ୍ଲାଇ ଅଫିସ—ଜୀବନକୁ ଯାହା ହତାଶ, ଉଦାସ ଓ ରସଶୂନ୍ୟ କରି ରଖେ । ଅନ୍ୟଟି ବାରବଧୂ ମନ୍ଦିର—ଜୀବନରେ ଯାହା ଭରେ ଆଶା, ପ୍ରସନ୍ନତା ଓ କ୍ଷଣ ଉତ୍ତେଜନା । ଗୋଟିକରେ ସବୁବେଳେ କୋଳାହଳ, ସଂଘର୍ଷ, ଅନ୍ୟଟିରେ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରେମାଳାପ, ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶ୍ରାନ୍ତି । ଗୋଟିକରେ ପେଟରେ ଚାଉଳ ଓ ହାତେ କନା ପାଇଁ ସବୁବେଳେ ରଗାରଗି, ଅସ୍ୱସ୍ତି; ଅନ୍ୟଟିରେ ଗାଢ଼ ଚୁମ୍ବନ ଓ ଆଲିଙ୍ଗନ ନିମନ୍ତ୍ରେ ସପ୍ରେମ ବିନତି ଓ ସ୍ୱସ୍ତି । ଗୋଟାଏ ସଭ୍ୟ ମଣିଷର ବର୍ବରତାକୁ ଉତ୍ତ୍ୟକ୍ତ କରେ; ଅନ୍ୟଟି ମଣିଷର ଆଦିମ ପ୍ରବୃତ୍ତିକୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରି ସଭ୍ୟତାକୁ ବଞ୍ଚାଏ । ସୁତରାଂ କବି ବାରାଙ୍ଗନା ପ୍ରଶସ୍ତି ମୁଖର :

"ଶତ ଶଯ୍ୟାର ନାୟିକା ତୁମେ ଗୋ
ଶତ ଅଙ୍କର ସଖୀ
ତୁମର ବିହୁନେ ଚିତ୍ତେ ବିରାଜେ
ନିବିଡ଼ କୃଷ୍ଣା ରାତି ।

ରୂପ ନନ୍ଦନେ ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀ ତୁମେ
ଗୁପ୍ତ ପ୍ରେୟସୀ ବଧୂ
ବିଳାସର ତୁମେ ଲୀଳା ସହଚରୀ
ଲିପ୍ସା ଅଧର ମଧୁ ।"

ଏହା ବେକଭେଦୂର ଯଥାର୍ଥ ନଗର ସଂସ୍କୃତିର ସ୍ରଷ୍ଟା ମାନେହିଁ ଜବାବ ଦେଇ ପାରିବେ ।

(୪)

ମୁଁ ଲେଖକ; ମୁଁ ଜନପ୍ରିୟ; ମୁଁ ବିଖ୍ୟାତ; ସୁତରାଂ 'ଖଣ୍ଡ-ବାକ୍ୟ' ଶିକାରୀର ମୁଁ ଜଣେ ନିଦାନ ଶିକାର । ରାସ୍ତା କଡରେ ଚାଲିଛି । ପିଚୁ ରାସ୍ତା ଉପରେ ଧନପତିର ପ୍ରକାଣ୍ଡ ମୋଟର ଗାଡ଼ି ବିଳାସ ବିଭବର ଗତିରେ ଗଡ଼ି ଯାଉଛି ଆଭିଜାତ୍ୟର ଗର୍ବ କରି । ବ୍ୟବସାୟୀର ମାଲବାହୀ ଦଦରା ଟ୍ରକ୍ ପାଦଗାମୀଙ୍କୁ ତ୍ରସ୍ତ କରି ଅସଭ୍ୟ ଭାବେ ଶବ୍ଦ କରି ଚାଲିଛି । ଉଡ଼ନ୍ତା ଧୂଳି ବାଲୁଅ ଦେହରେ ଲେସି ହୋଇ ଯାଉଛି । ପୋଷାକରେ ମଇଳା ଜମୁଛି ।

ସକାଳ ଦଶଟାରୁ ସନ୍ଧ୍ୟା ପାଞ୍ଚଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆଶା ଓ ନିରାଶାର ନିର୍ମମ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଭିତରେ ନିଃସହାୟ ଭାବରେ ଅପେକ୍ଷା କରୁ କରୁ ଶେଷରେ ଯାହାହେଉ ତନଗଜ କନା ପାଇଁ ଗୋଟାଏ ପେରମିଟ୍ ମିଳିଗଲା । ଦୋକାନ ଅଭିମୁଖେ ଚାଲିଲି ଚଞ୍ଚଳ ପାଦ ପକେଇ । ଆଶଙ୍କା, କୌଣସି ପ୍ରଶଂସକ ଯଦି ନମସ୍କାର ଜଣେଇ ଭୁଲ୍ କେଉଁ କାରଣ ଲାଗି ବାଟରେ ଅଟକାଇ ରଖେ ସେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ଦୋକାନ ତେଣେ ବନ୍ଦ ହେଲେ, ପୁଣି ଗୋଟାଏ ଦିନ ବ୍ୟର୍ଥ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ପଶ୍ଚିମ ଦିଗନ୍ତ ତଳକୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଆହୁରି ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ଓହ୍ଲାଇ ନାହାନ୍ତି । ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳର ଦୀପସ୍ତମ୍ଭ ଗୁଡ଼ିକ କିନ୍ତୁ ଆଲୋକିତ ହୋଇ ସାରିଲଣି । ନିଷ୍ପ୍ରାଣ ନଗରୀର କୃତ୍ରିମ ସଭ୍ୟତା ପକ୍ଷରେ ଦିବାଲୋକ ଅସହ୍ୟ । ରାତିରେହିଁ ତା'ର କଦାକାର, ମଳିନ, ଅବୈଧ ଆଘାତ-ଜର୍ଜ୍ଜର ଜୀବନର ବିକାଶ । ତା'ର ନଗ୍ନ ତଥା କୁରୁଚିପୂର୍ଣ୍ଣ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବିପଣୀର କୁତ୍ସିତ କାରବାର । ତା'ର ଲୋକଲଜ୍ଜାହୀନ ବୀଭତ୍ସତାର ନିଃସଙ୍କୋଚ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ ।

ନଗରୀର ଧୈର୍ଯ୍ୟହୀନ, ସନ୍ତ୍ରସ୍ତ ମଣିଷ କାହାକୁ ସମ୍ମାନ କରି ଶିଖେନି; ମରଣକୁ ସୁଦ୍ଧା । ତା'ର ପୌରୁଷ ନାହିଁ; ଭୀରୁତା ଅସୀମ । ସୁତରାଂ ପଶ୍ଚିମ ଆକାଶର ଶେଷ ରକ୍ତିମା ଲିଭିଯିବା ପୂର୍ବରୁ ଉପହାସ କରି ସେ ତା'ର ନିଷ୍ପ୍ରାଣ ଜୀବନର ଶୁଭାରମ୍ଭ ଦେଇଛି ନଗର-ପାଳିକା ଦୀପସ୍ତମ୍ଭ ଗୁଡ଼ିକରେ । ରାଜ କୁଳରେ ଗୋଟାଏ ନିର୍ମମ ପ୍ରଥାର ପ୍ରଚଳନ ଅଛି । ମୃତ ମହାରାଜାର ଶବ ନବର ତ୍ୟାଗ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଯୁବରାଜ ରାଜମୁକୁଟ ଧାରଣ କରେ; ଅଭିଷିକ୍ତ ହୁଏ । ଏ ଭୀରୁତାର ତୁଳନା ନାହିଁ ।

ଦୋକାନୀ ସିନେମା ଦେଖି ଯାଇଛି; ଝର୍କା ବନ୍ଦ । ମନର ବିରକ୍ତ ମନରେ ମାରି ମୁଣ୍ଡ ପୋତି ଫେରିଲି । ଆଶଙ୍କା, କାଳେ କୌଣସି ନମସ୍କାରର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ସମସ୍ତ ଦିନର ଅଶାନ୍ତି, ଉତ୍ତେଜନା, କ୍ଷିପ୍ରତା ତଥା ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଅତୃପ୍ତି ମୋର ଶରୀରରେ ଗୋଟାଏ କି ରକମ ଅପ୍ରାକୃତିକ ଜଡ଼ତା ଭରି ରଖିଥିଲା ।

"ନମସ୍କାର । ଆଜି ବାଟ ହୁଡ଼ିଲେ କମିତି ?"

ମୁଣ୍ଡ ଟେକି ଚାହିଁଲି । ଜଣେ ସୁବେଶିତା, ସୁନ୍ଦରୀ, ହସ-ମୁହାଁ

ତରୁଣୀ ମୋର ପଥରୋଧ କରି ସ୍ୱାଗତ ଜଣାଉଛି । ବୁଝି ପାରିଲି, ଅନ୍ୟମନସ୍କ ଭାବେ ମୁଁ କେଉଁଠି ସାହା ଦେଇ ଯାଉଛି ।

ଅପ୍ରଶସ୍ତ ପଥ, ନିସ୍ତେଜ ଆଲୋକ, ଧୀର ସଞ୍ଚ ପବନରେ ବିବିଧ ପୁଷ୍ପ, ଅତରର ମିଶ୍ରିତ ତୀବ୍ର ଗନ୍ଧ, ଉଚ୍ଛଳପ୍ରସୂ ପୁରୁଷର ଆରବ, ଶଙ୍କିତ ପଦଗୁରଣ, ପ୍ରଶମିତ ଖିଲଖିଲ ହସ, ଗୁଣୁଗୁଣୁ ସଙ୍ଗୀତ—ମୁଁ ଅଭିଭୂତ ହୋଇ ଯାଇଥିଲି ।

ସୁରମା । ତିନିବର୍ଷ ତଳେ ସେ ଥିଲା ବାଳିକା ବିଦ୍ୟାଳୟର ଛାତ୍ରୀ । ବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ବାର୍ଷିକୀରେ ଗୋଟାଏ ଏକାଙ୍କ ନାଟିକାରେ ସେ ନାୟିକା ଭୂମିକାରେ ଅବତରଣ କରିଥିଲା । ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇଥିଲି ମୁଁ । ତା'ର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ ଭରା ଘନକୃଷ୍ଣ ଆଖି ଦୁଇଟି ମୁଁ ଭୁଲିପାରି ନ ଥିଲି । ସେଇ ସୂତ୍ରରେ ପରିଚୟ । କଳା-ବତୀ ଆଜି କୁହୁକିନୀ ପାଲଟିଛି; ତା'ର ପାରମ୍ପରିକ ବ୍ୟବସାୟର ଦାୟିତ୍ୱ ନେଇଛି । ହାୟରେ ହତଭାଗୀ !

"ମୋ ପ୍ରତି ଦୟା ନାହିଁ ? ଗୋଟାଏ ଗୀତ ଶୁଣି କରି ଯିବେନି ? ମୋ କଣ୍ଠ ସ୍ୱର ଆପଣଙ୍କୁ ଭଲ ଲାଗେ !"
ହଁ, ଭଲ ଲାଗିଥିଲା କଟଣାଷ୍ଟ ସୁରମାର କଣ୍ଠ । କିନ୍ତୁ ଏ ଯୁବତୀର ସ୍ୱରରେ ମୁଁ ପରିଚୟ ବାରି ପାରୁନଥିଲି । ଗୁହିଲି । ମୁହଁରେ ତା'ର ଆତ୍ମୋତ୍ସର୍ଗର ଆବେଦନ । ମୋର ଗୋଟିଏ ହାତ ଟେକିଲା ନେଇ ସେ ବଡ଼ ସନ୍ତର୍ପଣରେ ଚୁମ୍ବନ କଲା । ମୁଁ ଚମକିଗଲି । ମୋର ଅଧମ ପ୍ରବୃତ୍ତି ହଠାତ୍ ଉଦ୍ଦୀପ୍ତ ହୋଇ ଉଠିଛି । ମତେ ଦେଖି ମୁଁ ତ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲି । ମୋର ଭୟ ହେଲା, ନଗରୀର କୃତ୍ରିମ ଜୀବନ ସଙ୍ଗେ ଦୀର୍ଘ ନ' ବର୍ଷ କାଳ ସଂଗ୍ରାମ କରି ମୁଁ ପରିଶେଷରେ, ମୋର

ଅଜାଣତରେ, ମୁଁ ତା'ର ନିକଟରେ ଯେପରି ଆତ୍ମସମର୍ପଣ କରିଛି । ମୋର ଭିତରର ଗ୍ରାମ୍ୟ ମୁଁ ଟିକେ ହରାଇ ବସିଛି । ମୋର ସମାପ୍ତି ମତେ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ମନେହେଲା ।

"ଆଜି କେବେହେଲେ—"

ସୁରମାର ଢଳ ଢଳ କାମ-ସିକ୍ତ ଆଖି ଦୁଇଟିକୁ ଚାହିଁବାର ସାହସ ମୋର ନଥିଲା । ତା'ର କଂପିତ, ତ୍ରସ୍ତ ମୁଠାରୁ ମୋର ହାତଟି ଖସେଇ ଆଣି କ୍ଷିପ୍ର ପାଦ ପକେଇ ଚାଲିଲି ଆଗକୁ । ସୁରମା ବେଶ୍ୟା ! ସୁରମା ବେଶ୍ୟା !! ସୁରମା ବେଶ୍ୟା !!! ମୋର ମୁଣ୍ଡରେ ସବୁ କିଛି ଗୋଳମାଳ ହୋଇ ଯାଉଥିଲା ।

(୫)

ମୁଁ ପ୍ରକୃତିସ୍ଥ ହେଲି ନଗରୀର-ସୀମା ବାହାରେ; ଉନ୍ମୁକ୍ତ ବିଲମାଳ ଭିତରେ । ସମୁଦ୍ର ଚେଙ୍ଗ ରଡ଼ ମତେ ଅତି ଆପଣାର ମନେ ହେଉଥିଲା । କଅଁଳ ଗୁଡ଼ିକର ଧାନଗଛ, ହୃଦର କଅଁଳ ଘାସ—ଏଇ ସବୁଜ ଶ୍ରୀ, ଏଇ ନବଜୀବନର ଅଭ୍ୟୁଦୟ, ଏଇ ଲାବଣ୍ୟଭରା ପରିବେଶ ମତେ ସ୍ୱପ୍ନିଳ କରୁଥିଲା । ଆର୍ଦ୍ର ମାଟିରୁ ପ୍ରସୂତ ଦେହର ଗନ୍ଧ ଭଳି ଗୋଟାଏ ସବୁଜ ଗନ୍ଧ ଉଠୁଥିଲା । ପୁଲକିତ ପ୍ରାଣରେ ମୁଁ ସେହି ବିଲ ହିଡ଼ ଉପରେ ଗଡ଼ିଗଲି ।

ମୁଁ ଭୁଲି ଯାଇଥିଲି ସେଇ ରାତି ରବି ସୌଦାଗର ଅଭିରାମ ଘରେ ମୋର ରାତ୍ରି ଭୋଜନର ନିମନ୍ତ୍ରଣ । ରାତି ଆଠଟାବେଳେ ତା'ର ପ୍ରକାଣ୍ଡ ମୋଟର ଗାଡ଼ି ମୋର ଘର ମୁହଁରେ ଆସି ଠିଆ ହେବ ମତେ ନେଇଯିବା ପାଇଁ । ଗାଡ଼ିରୁ ଓହ୍ଲେଇ ଆସିବ ବିଳାସିନୀ—ସୌଦାଗର ଘରଣୀ—ମୋର ପ୍ରତିଭା ପୂଜାରିଣୀ, ଶ୍ରୀତରଙ୍ଗିଣୀ ।

ଦୂରରେ ନୈଶ୍ୟ ନଗରୀର ରୂପ ଝଲସି ଉଠିଲା । ମୁଁ ଆଖି ମୁଦ ଦେଇ ମୋର ଅବସନ୍ନ ଦେହର ବହ୍ୱଳ ହୃଦୟଟିକୁ ଓଦା ମାଟି ଉପରେ ଛପି ରଖିଲି ।

— —

'ପ୍ରଭାତୀ' ପ୍ରଥମ ଭାଗ, ପ୍ରଥମ ସଂଖ୍ୟା
ଅଗଷ୍ଟ, ୧୯୫୩

କୁମାର ଦେଓ

(୧)

ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲେଖକ ପକ୍ଷରେ ବେଳେ ବେଳେ ସ୍ଥାନ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବା ବାଞ୍ଛନୀୟ, ଋତୁର ସ୍ୱାଭାବିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଭଳି। ନୂଆ ସ୍ଥାନ, ନୂଆ ପରିବେଶ ଆଉ ନୂଆ ବାତାବରଣ ଭିତରେ ତା'ର ପ୍ରାଣର ଭାବ-ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ ଅନେକ ପରିମାଣରେ ଲାଘବ ହୋଇଥାଏ; ପୁଣି ନୂଆ ଭାବ ଜାଗରିତ ହୁଏ ନୂତନ ସୃଷ୍ଟି ପାଇଁ। କିଛିଦିନ ନିମନ୍ତେ ମୁଁ ସ୍ଥାନ ପରିବର୍ତ୍ତନରେ ଯାଇଥାଏ।

ମୋର ଏଇ ସ୍ଥାନ ପରିବର୍ତ୍ତନ ପଛରେ କୌଣସି ଡାକ୍ତରର ପରାମର୍ଶ ନଥିଲା; ନଥିଲା କୌଣସି ରୂପ ଆଉ ରହସ୍ୟର ମୋହ; ଥିଲା ନାହିଁ କୌଣସି ଅଜ୍ଞାନ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରବଳ ଆକର୍ଷଣ କିମ୍ବା ନୂତନ ଆବିଷ୍କାରର ପ୍ରଖ୍ୟାତି ଲୋଭ; ତେବେ ଥିଲା ଜଣେ ବାଲ୍ୟ ବନ୍ଧୁଙ୍କର, ବହୁବାର ସ୍ଥଗିତ, ସନିର୍ବନ୍ଧ ଆମନ୍ତ୍ରଣ।

ଭାରତର ମାନଚିତ୍ର ଖୋଲନ୍ତୁ ଆପଣ ଏଇ ଜାଗାଟିକୁ ଖୋଜି ପାଇବେନି। ଓଡ଼ିଶାର ମାନଚିତ୍ର ଖୋଲନ୍ତୁ, ମୋର ଆଶଙ୍କା ହୁଏ, ହୁଏତ ପାଇବେନି। ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର ମାନଚିତ୍ରରେ ଅବଶ୍ୟ ପାଇବେ—ବ୍ରହ୍ମପୁରର ପଶ୍ଚିମ ଦିଗରେ ଜାହ୍ନମୀ ନଈ କୂଳରେ ଏଇ ଜନ ବସତି—ସେରଗଡ଼।

ସେରଗଡ଼ ଜମିଦାରୀର ରାଜଧାନୀ ସେରଗଡ଼ । ଜମିଦାରର ଉଆସ, ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିର, ଗୋଟାଏ ଦୁଇଟା ମଠ, ବଂଶାନୁକ୍ରମିକ ରାଜୋଡ଼ା ସାଆନ୍ତ ଓ ଇନାମୀମାନଙ୍କ ଉଚ୍ଚ ପିଣ୍ଡାଘର, କୁମୁଟି ଦୋକାନ, ଚଣ୍ଡାଳପଡ଼ା, ଆଧୁନିକତାର ଆମଦାନୀ—କଫି ହୋଟେଲ୍, ଦରଜି କୋଠି ଆଉ ପ୍ରଗତିର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ସୂଚକ ଉଚ୍ଚ-ଇଂରେଜି ବିଦ୍ୟାଳୟ, ପାଠାଗାର, ଯୁବସଙ୍ଘ ଦପ୍ତର—ସବୁ ମିଶି ହଜାରେ ପ୍ରାୟ ଘର ।

ରାଜବଂଶ । ଉଚ୍ଚାରଣ ଓ କଳ୍ପନାରେ ଏବେ ସୁଦ୍ଧା ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଓ ଅଳସ-ବିଳାସର ଗୋଟାଏ ଆଲୁଳାୟିତ ଶୋଭା ସମ୍ପଦ ଆଖି ଆଗରେ ଭାସି ଉଠେ । ପୂର୍ବ ଯୁଗର ସଂସ୍କୃତିର ଏଇ ଶୀର୍ଣ୍ଣ ଶେଷାଂଶ ଆଜିର ଦେହ, ମନ ଓ ଚିନ୍ତାରୁ ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ଲୋପ ପାଇ ଯାଉଛି । ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ସଭ୍ୟତା ଓ ସଂସ୍କୃତିକୁ ନିଜର ଅଭିରୁଚି ଅନୁଯାୟୀ ଗଢ଼ି ନେଇଥିଲେ ଏଇ ରାଜ ସଂପ୍ରଦାୟ ଓ ସେମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱସ୍ତ ପୁରୋହିତ ସମାଜ । ଗୋଟାଏ ନାମ, ଗୋଟାଏ ଉପାଧି ଅବା ଗୋଟାଏ ପତାକା ପଛରେ ଇତିହାସ ସୃଷ୍ଟି ହେଉଥିଲା । ପାଶବିକତାକୁ ପ୍ରେମ, ଅପହରଣକୁ ଦାନ, ହତ୍ୟାକୁ ସୁବିଚାର, ସୁରାକୁ ଗଙ୍ଗାଜଳ ଓ ବ୍ୟକ୍ତି-ଅହଂକୁ ଧର୍ମ ନାମରେ ଅପଳାପ କରିଥିଲେ ଏଇ ଚଳନ୍ତ-ବିସ୍ମୃତି ଦଳ—ଗୋଟାଏ ବୁଦ୍ଧି ପଙ୍ଗୁ, ବିଳାସଗାମୀ ହିଂସ୍ର ମଣିଷ ଶ୍ରେଣୀ ।

ସେଇ ମଧ୍ୟଯୁଗ ସଙ୍ଗେ ସେରଗଡ଼ର ପରଂପରା ସମ୍ବଳିତ । ଜଗନ୍ନାଥ ରଥ, ରାଜପହଣ୍ଡିର ଆଡ଼ମ୍ବର, ଭେରୀ କାହାଳୀର କମ୍ପିତ ଚିତ୍କାର, ପୁରୋହିତର ମନ୍ତ୍ରୋଚ୍ଚାରଣ, ମହନ୍ତ ଆଖିର ବର୍ବର, ବନ୍ୟଦୃଷ୍ଟି, ରାଜ ଗଣିକାର ମୋହିନୀ ରୂପ ରଙ୍ଗ—ସବୁ

ଆଜ ଆଚ୍ଛାଦିତ ହୋଇ ଯାଇଛି । ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ଉପରେ ଯବନିକା ଓହ୍ଲେଇ ଆସିଛି । ଗଣ-ବିଦ୍ରୋହ ଜଣ-ପ୍ରତିଷ୍ଠାକୁ ଶେଷ କରି ଦେଇଛି । ରାଜାର ଅପାଦାନ ଦ୍ୱାରରେ ପ୍ରଶସ୍ତି ଗାଇବା ଲାଗି ଭାଟ, ଚାରଣ ଆଉ ନାହାନ୍ତି । ସିଂହଦ୍ୱାର ସମ୍ମୁଖରେ ସମବେତ ବିରାଟ ପ୍ରଜାଫୌଜ ବଜ୍ରଗମ୍ଭୀର କଣ୍ଠରେ ଯାଚୁଛି ସଂଗ୍ରାମ—ତା'ର ଅକ୍ରମ ଭେଟି । ଭୀତ, ତ୍ରସ୍ତ ରାଜା ସିଂହାସନ ଉପରୁ ମୁହଁମାଡ଼ି ପଡ଼ି ଯାଇଛି । ନୀରବ, ନିଷ୍ପଳ ଆଖିରେ ପଛରୁ ଚାହିଁ ରହିଚନ୍ତି ରାଜାବରୋଧର ମୁକ୍ତିକାମୀ ସୁନ୍ଦରୀ ସଂପ୍ରଦାୟ । ଯେଉଁ ଜଟିଳ ବାହୁବଳୟ ଭିତରେ ଦିନେ ରାଜାର ଉନ୍ମତ୍ତ ଯୌନ ଜୀବନ ଅକ୍ଷୟ ହୋଇ ଉଠିଥିଲା, ଆଜ ତାର ମେଦ ବହୁଳ ଭୂଲୁଣ୍ଠିତ ଶରୀରକୁ ଟେକାଳ ଧରିବା ଲାଗି ଗୋଟାଏ ଅଙ୍ଗୁଳି ସୁଦ୍ଧା ଉଠୁନି । ପ୍ରକୃତିର ପ୍ରତିଶୋଧ ! ତା'ରି କବଳରୁ ସେରଗଡ଼ ମଧ୍ୟ ରକ୍ଷା ପାଇନାହିଁ । ହଁ, ଏଇ ସେରଗଡ଼କୁ ମୁଁ କିଛିଦିନ ନିମନ୍ତେ ସ୍ଥାନ ପରିବର୍ତ୍ତନରେ ଯାଇଥାଏ ।

(୨)

ବନ୍ଧୁଙ୍କର ବହୁ ପ୍ରତିବାଦ ଓ ଅନିଚ୍ଛା ସତ୍ତ୍ୱେ ଡାକ୍‌ବଙ୍ଗଳାରେ ମୁଁ ମୋର ଆସ୍ଥାନ ପାତିଲି । ସୌଜନ୍ୟ ବର୍ଜିତ ତଥା ସ୍ମିତି ସୁଲଭ କେତେ ଘଣ୍ଟାର ଅତ୍ୟଜ୍ୟ ନିବନ୍ଧ ବାହାରେ, ମୋର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ, ଅବଶିଷ୍ଟ ସମସ୍ତ ନୀରବ ଓ ନିର୍ଜନରେ ବିଶ୍ରାମ ନେବା; ନିଜକୁ ଅନ୍ତର୍ନିହିତ କରି ରଖିବା । ପାଖରେ ସିଗାରେଟ୍ ଆଉ କଲମ—ଦୁଇଟି ପ୍ରାଣହୀନ ଜଡ଼ ସହଚରି; ମୋର ଅତି ବିଶ୍ୱସ୍ତ । ମୁଁ ନିଃସହାୟ, ନିଃସଙ୍ଗ ମନେ କରିବା ଲାଗି କିଛି କାରଣ ନଥିଲା ।

ନିଜର ନିକଟ ପରିବୃତ୍ତର ଭୂଗୋଳ ସମ୍ବନ୍ଧ କୁତୂହଳୀ ହେବା ପ୍ରାଣୀର ଗୋଟାଏ ସହଜାତ ପ୍ରବୃତ୍ତି । ଏଥିଲାଗି ସଦ୍ୟଜାତ ବାଛୁରି ଡେଇଁ ବୁଲେ, କୁକୁର ଛୁଆ ଶୁଙ୍ଘି ଚାଲେ, ମଣିଷ ଶିଶୁ ହାମୁଡ଼ି ହାମୁଡ଼ି ଘର ଭିତରେ ଘୂରେ । ବଂଗଳାର ପିଣ୍ଡା ଉପରୁ ମୁଁ ଥରେ ଚାରିଆଡ଼େ ଆଖି ବୁଲେଇ ନେଲି । ସଡ଼କରୁ ଟିକଏ ସମ୍ମାନଜନକ ଦୂରତା ଭିତରେ ବଂଗଳାର ଅବସ୍ଥିତି । ଦୁଇ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଲାଲ-ହରିତ କନିଅର ଫୁଲ ଗଛର ବେଢ଼ା । ପଛ ପଟରେ ଗୋଟାଏ ଆମ୍ବ ତୋଟା । ଶୁଣିଚି, ଏଇ ଆମ୍ବ ତୋଟାରେ ପଡ଼ିଥିଲା ସଶସ୍ତ୍ର ପୁଲିସ୍‌ର ଡେରା । ଆଉ ଏଇଠୁ ଜମିଦାରୀ ଇଲାକାକୁ ପଠାଯାଇଥିଲା ସରକାରୀ ଉପହାର—ଲାଠି, ଗୁଳି, ସମୂହ ଜୋରିମାନା । ତୋଟା ଭିତରେ ବଂଗଳେ ଜଗୁଆଳର ଶ୍ରେଷ୍ଠ କୁଡ଼ିଆ । କୁଡ଼ିଆର ନୁଆଣିଆ ଚାଳ ତଳେ ବସି ଯୁବକଟିଏ ସଡ଼କର ଆବେଦନ ସୀମାନ୍ତକୁ ନିବଦ୍ଧ ଆଖିରେ ଚାହିଁଚି । ଆଖିରେ ତା'ର ପ୍ରିୟ ଆଗମନର ଆକାଂକ୍ଷା, ପ୍ରସ୍ଥିତର ବିଷାଦ କିବା ସାଥୀ ଆହରଣର କ୍ଷୁଧିତ ଉଦ୍‌ବେଗ ଦୂରରୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ପାରିଲିନି ।

ବୈଶାଖ ଅପରାହ୍ନର ଉତ୍ତପ୍ତ ଆକାଶକୁ ଐଶାନ୍ୟ ମେଘ ଢ଼ାଙ୍କି ଆସୁଥିଲା । ଆର୍ଦ୍ରତା ବହୁଳ ସ୍ଥଳବାୟୁ ଦେହକୁ ଚିପସିଲା ଭଳି ବୋଧ ହେଉଥିଲା । ଘର ଭିତରକୁ ପଶିଗଲି ଏକରକମ ସୁରକ୍ଷିତ ଆଉ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ମନ ନେଇ । ଖଟ ଉପରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ, ଶୁଭ୍ର ଶଯ୍ୟା; ମୁଣ୍ଡ ପାଖ ଟି'ପୟ୍‌ରେ ଟୋବାକୋ ଟିଣ, ନିଆଁ ପେଡ଼ି, କାଗଜ, କଲମ, ନଟ୍‌ ହେମ୍‌ସନ୍‌ର 'ହଙ୍ଗେର୍‌', ରସେଲ୍‌ର 'କଂକ୍ୱେଷ୍ଟ ଅଫ୍‌ ହେପିନେସ୍‌', ଆନ୍ଦ୍ରେ ମା'ର'ଇର 'ଆର୍ଟ ଅଫ୍‌ ଲିଭିଂ' । ଅନୁଭବ କଲି, ମୁଁ ଯେପରି ମୋର ସମୁଦାୟ ପ୍ରାପ୍ୟ

ଏକାଠି କରି ମୋର ମନ ମୁତାବକ ଖଣ୍ଡିଏ ଆଶ୍ରୟ ଅଲଗା କରି ନେଇଛି ସଂସାର ଦେହରୁ । ବାହାରର ମେଘ, ଗରମ ପବନ, ସଡ଼କର ଧୂଳି, ଯୁବକଙ୍କର ଆଖି—ହଁ, ଯୁବତୀର ଆଖି ମଧ୍ୟ—ସବୁ ଦୂରେଇ ଯାଇଚନ୍ତି ।

(୩)

ମନେ ହେଲା, ବଂଗ୍ଲେରେ ଆଶ୍ରୟ ନେବା ମୋର ଭୁଲ ହୋଇ ଯାଇଚି । ଗାଁ ଭିତରେ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ଘରେ ରହିଥିଲେ ହୁଏତ ଏତେଟା ଚହଳ ହୁଅନ୍ତାନି । ପାରଂପରିକ ଭାବେ ଡାକ୍ ବଂଗ୍ଲୋ ସରକାରୀ ପାନ୍ଥଶାଳା । ରାଜସ୍ୱ କମ୍ବା ପୁଲିସ୍ ବିଭାଗର କୌଣସି ବଡ଼ ହାକିମ ଆସିଲେ ଗ୍ରାମ୍ୟ ବସତିରେ ହଠାତ୍ ଖବର ଚଳିଯିବା ଅସାଧାରଣ ନୁହେଁ । ପରିବ୍ରାଜକ ଗତାଗତ ଏ ଦିଗରେ କେବେ ହେଲେ ନାହିଁ । ମୁଁ ସେତେବେଳେ ରାଜକର୍ମଚାରୀ ନୁହେଁ, ସୁତରାଂ ମୋର ଆଗମନ ଓ ଅବସ୍ଥିତି ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଗଲା ଗଣ କୌତୂହଳର ଅର୍ଥହୀନ ଆଗ୍ରହ ଓ ଗୃଞ୍ଜନ ନେଇ ।

ସକାଳେ ଦୁଇଜଣ ଶିକ୍ଷକ ଆସିଥିଲେ ଖୁବ ସମ୍ଭ୍ରମରେ ସୌଜନ୍ୟ ଦର୍ଶନ ଦେଇଯିବା ଲାଗି । ପରେ, ଜଣେ ନୂତନ କବି ତାଙ୍କର ପ୍ରକାଶିତ ଖଣ୍ଡିଏ କବିତା ସଂଗ୍ରହ ଦେଇଗଲେ । ଜଣେ କୃମୁଷ୍ଟି ଭଦ୍ରଲୋକ କେବଳ ନମସ୍କାର ଜଣେଇ ବିଦାୟ ନେଲେ । ଶୁଣିଲି, ଡାକ୍ ବଂଗ୍ଲେକୁ ଯିଏ କେହି ଆସିଲେ ନମସ୍କାର ଜଣେଇ ଯିବା ତାଙ୍କର ଆନୁଗତ୍ୟ ସ୍ୱୀକୃତିର ଗୋଟାଏ ସହଜ ଶିଷ୍ଟାଚାର ।

ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ କହିଲି,

"ଏଠି ଆଉ ରହିହେବନି ଦେଖୁଚି । ମୁଁ ତେବେ କାଲି ବିଦାୟ ନିଏ ।"

"କାଲିକ କମିତି ଯିବ ? ପାଠାଗାର ତରଫରୁ ତୁମକୁ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ଦେବାଲାଗି ଆୟୋଜନ ହେଉଚି ।"

"ବେଶ୍, ପଅର ଦିନ ?"

"ପ୍ରଗତି ସଂସଦର ବିଶେଷ ବୈଠକ ।"

"ହଉ, ତା' ପରଦିନ ?"

"ମୋ ଘରେ ସଙ୍ଗୀତାନୁଷ୍ଠାନ ।"

"ଆଚ୍ଛା, ତା' ପରଦିନ ଆଖପାଖ ଗାଁ ଲୋକଙ୍କୁ ବାଦ୍ୟ-ବାଜଣା କରି ଆସିବାକୁ ଖବର ଦିଅ ଆଉ ମତେ ବାଘ-ବେଶ କରି ଦିଅ ।"

ବନ୍ଧୁ ଖୁବ୍ ବଡ଼ ପାଟିରେ ହସି ଉଠିଲେ—

"ଲୋକଙ୍କ ଭିତରେ ପଶିବାକୁ ଏତେ ସଙ୍କୋଚ କରୁଚ କାହିଁକି ?"

"ଆଡ଼ମ୍ବର ଓ କୋଳାହଳ ମୁଁ ଭଲ ପାଏନି । ଉପରନ୍ତୁ ମୋର ମିଶାଳି ମିଜାଜ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ । ଲୋକଙ୍କ ଭିତରେ, କାରଣ ଅକାରଣରେ, ଚହଲ କରି ପଶିବା ରାଜନୀତିକର କାମ । ସାହିତ୍ୟିକର ନୁହେ ।"

"ହଁ, ଭୁଲି ଯାଇଥିଲି । ମୋ ଘରେ ସଙ୍ଗୀତ ଆସର ଦିନ ଜଣେ ଅଦ୍ଭୁତ ଲୋକ ସଙ୍ଗେ ତମର ଦେଖା ହେବ ।"

ଆଗ୍ରହହୀନ ଭାବେ ପଚାରିଲି,

"କିଏ ସେ ?"

"କୁମାର ଦେଓ ।"

"କୁମାର ଦେଓ ? କିଏ, କିଣ, କେଉଁଠାର କୁମାର ଦେଓ ?"

"ଏଠାର ଜଣେ ରାଜ ସାମନ୍ତ । କୁମାର ସୁନ୍ଦରସିଂ ଶରଣ ସିଂହଦେବ । ଭାରି କଳାପ୍ରିୟ ଲୋକ । ସମସ୍ତେ କୁମାର ଦେଓ ବୋଲି ଡାକନ୍ତି ।"

"ହଁ । ତାଙ୍କ ଯାହାହେଉ ଶ୍ଳୀଳ-ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ହେଇଛି ।"

ବିଦାୟ ନେଇଯିବା ବେଳେ ବନ୍ଧୁ କହିଲେ,

"ଗୋଟାଏ ସ୍ଥାନକୁ ଆସିଛ ଯେତେବେଳେ ଭଲମନ୍ଦ କିଛି ଦେଖି ଶୁଣି ଯାଅ । ନୂଆ ଲେଖା ପାଇଁ ଉପାଦାନ ତ ଫେରେ ନେଇ ଯିବ ।"

ବନ୍ଧୁଙ୍କ କୈଫିୟତ୍‌ରେ ମୁଁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ପାରି ନଥିଲି । ସଂଗ୍ରାମଶୀଳ ଜୀବନରେ ବିଶ୍ରାନ୍ତିର ଅବସର ବଡ଼ ଦୁର୍ଲଭ । ତା'ର ମୂଲ୍ୟରେ ଶୁଷ୍କ ପ୍ରଶଂସା ଶୁଣିବା ମତେ ସମୀଚୀନ ଓ ମୋର ରୁଚି ଅନୁରୂପ ମନେ ହେଉ ନଥିଲା ।

ସଙ୍ଗୀତ ଆସରରେ କୁମାର ଦେଓଙ୍କ ଅନୁପସ୍ଥିତି ମତେ କୌଣସିମତେ ଅସ୍ୱାଭାବିକ ମନେ ହେଇ ନଥିଲା । ବନ୍ଧୁ କିନ୍ତୁ ଟିକିଏ ବିରସ ହେବା ଅନୁମାନ କରି ପାରିଥିଲି । ଭୋଜନ ପରେ ମତେ କିଛି ବାଟ ଆଗେଇ ଦେବା ଲାଗି ଆସି ବନ୍ଧୁ କହିଲେ,

"କୁମାର ଦେଓ ହଠାତ୍ ଅସୁସ୍ଥ ହେଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ସେ ଆଜି ନିଜେ ତବଲା ବଜେଇ ଶୁଣେଇ ଥାନ୍ତେ । ଖବର ପଠେଇଛନ୍ତି, କାଲି ସକାଳେ ସେ ତୁମ ସଙ୍ଗେ ଦେଖା କରିବେ ବଙ୍ଗଳାରେ ।"

ବନ୍ଧୁଙ୍କର କଥା ମୋ ଭିତରେ କୌତୂହଳ କିମ୍ବା ଆଗ୍ରହ ସଂଚାର କରି ନଥିଲା ।

ଗ୍ରୀଷ୍ମ କାଳରେ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ପ୍ରାକ୍‌କାଳର ସଦ୍ୟ ଜାଗ୍ରତ ଶୀତଳ ବାୟୁର ମୃଦୁ, ମନ୍ଦ ଆନ୍ଦୋଳନ ବାସ୍ତବିକ ବଡ଼ ସୁଖପ୍ରଦ ।

ସେ ଯେପରି କବିର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଅନୁଭବନ ଭଳି କେତେକଥା କଳ୍ପନା ଓ କେତେକଥା ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ଭିତରେ ବିକଶିତ । ଅବା ଷୋଡଶୀର ପ୍ରଥମ ପ୍ରଣୟ ଭଳି କେତେକଥା ତୃପ୍ତି ଓ କେତେକଥା ଉତ୍କଣ୍ଠା ବିଜଡିତ ।

ଆମ୍ବଗଛ ତଳେ ଗୋଟାଏ ଆସ୍ରମ ଚୌକିରେ ଆଉଜି ମୁଁ ସୂର୍ଯ୍ୟର ନବ ଉନ୍ମେଷ ପ୍ରତୀକ୍ଷା କରୁଥିଲି ଦାର୍ଶନିକର ସହଜ ଅନୁସନ୍ଧିତ୍ସା ନେଇ । ଉଦୟ ଓ ଅସ୍ତକାଳୀନ ସୂର୍ଯ୍ୟର ସମାନ ବର୍ଣ୍ଣ ବିଭବ ମୋର ଅନ୍ତରରେ ଗୋଟାଏ ନୂତନ ଆଲୋକ ପ୍ରତିଫଳିତ କରୁଥିଲା । ମଣିଷ ଜୀବନର ଆଦି ଓ ଅନ୍ତ ଯଦି ଏଭଳି ସମାନ ଗରିମାମୟ ହୁଅନ୍ତା ! ପ୍ରକୃତିର ପ୍ରାଣକୁ ଉପଲବ୍ଧି କରିବାର ସାଧନା ହରେଇ ମଣିଷ ଅଯଥା ବିଫଳ ଭାବରେ ଧାଇଁଛି, ତାକୁ ଆୟତ୍ତ କରିବା ଲାଗି । ସେଇଟି ତା'ର ଭ୍ରମ । ଏଇ ଭ୍ରମ ମଣିଷର ପ୍ରାଣକୁ ଜଡ଼ କରି ଦେଇଛି । ଚେତନା ହଜି ଯାଇଛି ଉନ୍ମାଦନା ଭିତରେ ।

ଗଛ ଉପରେ କୋଇଲି ଡାକୁଛି । କୁଡ଼ିଆ ଭିତରେ ଯୁବତୀଟି ଗୋଟାଏ ପଲ୍ଲୀ ଗୀତର ସ୍ୱର ଧରିଛି । ପର୍ବତ ତଳ ଗୋଠ ଖୁଆଡରୁ ମେଷ ପାଳକର ବଂଶୀ ସ୍ୱନ ଭାସି ଆସୁଛି । ଦେବ ମନ୍ଦିରରେ ଆରତି ଘଣ୍ଟା ବାଜୁଛି । ସୁନ୍ଦର ପ୍ରଭାତ, ମନୋରମ ପରିବେଶ, ଉନ୍ନତ ଚିନ୍ତା ଓ କେପ୍‌ଷ୍ଟନ୍ ଟୋବାକୋର ସ୍ନାୟୁ-ସଂଜୀବନୀ ମାଦକତା ଭିତରେ ମୁଁ ନିଜକୁ ଗ୍ରହଣଶୀଳ, ଆମୋଦ-ପ୍ରବଣ ଓ ସୁସ୍ଥ ମନେ କରୁଥିଲି । ଗୋଟାଏ ଶିଷ୍ଟ, ସରଳ, ମଧୁର ଆବିଷ୍ଟତା ମୋର ମନରେ ପ୍ରଥମ ଚୁମ୍ବନର ସ୍ମୃତି ଜାଗ୍ରତ କରୁଥିଲା ।

(୪)

ବଙ୍କେ ଜଗୁଆଳ ଖବର ଦେଲା, କୁମାର ଦେଓ ମୋ ପାଇଁ ଅପେକ୍ଷା କରୁଚନ୍ତି । ଉଠି ଗଲି । ଲୋକଟିର ଚେହେରା ମନ୍ଦ ନୁହେଁ । ଲମ୍ବା-ପତଳା-ଶାମଳ ଦେହ, କୁଞ୍ଚିତ ଅକସ୍‌ଫୋର୍ଡ଼ ବଫ୍, ସୁନେଲି ଫ୍ରେମ୍‌ର ଚଶମା, ସୁନା ଚେନ୍ ଲଗା ଇସ୍‌ପାତ ହାତଘଣ୍ଟା, ଅନାମିକା ଅଙ୍ଗୁଳିରେ ବେଙ୍କର୍ ମୁଦି, କୁଞ୍ଚକରା ଧୋତି ଉପରେ ବ୍ରହ୍ମଦ୍ୱେଶୀ ଷ୍ଟୀଭେଦର ପାଟର ହାତଚପା ପଞ୍ଜାବୀ, (ପଞ୍ଜାବୀ ଭିତରୁ ଜାଲି ବାନିଅନ୍ ଫୁଟି ଦିଶୁଚି) ପାଦରେ ବାଦାମୀ ରଙ୍ଗର ବେଫ୍ ଜୋତା । ବୟସ ପଚିଶି ତିରିଶି ଭିତରେ । ଉଚ୍ଚତା ଅନୁରୂପ । ମେଦ ଅଭାବରୁ ଠିଆ ହେଲେ ଟିକଏ କୁଜେଇଲା ଭଳି ଦେଖାଯାଏ । ମତେ ଦେଖୁ ଦେଖୁ ସେ ହାତ ବଢ଼େଇ ସ୍ୱାଗତ ଜଣେଇଲେ ଯେପରି, ସେ ନୁହନ୍ତି, ମୁଁ ଆଗନ୍ତୁକ—

"ମୁଁ ସୁନ୍ଦରୀ ଶରଣ ।"

"ଆପଣଙ୍କ ଶରଣ ରକ୍ଷା କରିବାର ସୌଭାଗ୍ୟ ଭଗବାନ ମତେ ଦେଇ ନାହାନ୍ତି ।"

ଦେଓ ଉଲ୍ଲସିତ ହୋଇ ଉଠିଲେ,

"ଚମତ୍କାର ! ଠିକ୍ ଏଇ ଟାଇପ୍ ମୁଁ ଖୋଜୁଥିଲି । ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତୁ, ଖୁବ୍ କମ୍ ଲେଖକ ଉପରେ ମୁଁ ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ ପାରିଚି । କେତେ ବଡ଼ ପ୍ରଗଲ୍‌ଭ; ଘଣ୍ଟା ଘଣ୍ଟା ବକିଯିବେ ସେଥିରେ ଅର୍ଥ ଥାଉ କି ନଥାଉ । ଆଉ କେତେ ଏକବାରେ ଗମ୍ଭୀର; ସେମାନେ ମୁହଁ ଖୋଲିବା ଯେପରି ଗୋଟାଏ ଅପୂର୍ବ ସଂଯୋଗ, ଗୋଟାଏ ବିଶେଷ ଉପଲବ୍ଧି । ମୋର ମତରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲେଖକ ପ୍ରାଣରେ ଅଫୁରନ୍ତ ରସ ଥିବା ଦରକାର ।"

ମୁଁ ମନେ ମନେ ଦେଓଙ୍କୁ ସମର୍ଥନ କରୁଥିଲି । ଘରର ଭିତର ଦିଗେ ଥରେ ଆଖି ବୁଲେଇ ନେଇ ସେ କହିଲେ,

"ଆପଣ ଏକଲା ଆସିଚନ୍ତି ବୋଧହୁଏ ?"

"ମୋର ସ୍ତ୍ରୀ ନାହାନ୍ତି ।"

"ବିବାହିତ ସ୍ତ୍ରୀ କଥା ମୁଁ କହୁନି ।"

"ତେବେ—"

"କୌଣସି ମାତୃହରା ପକ୍ଷିଣୀ—"

"ସେ ବିଦ୍ୟାରେ ମୋର ପ୍ରବେଶ ନାହିଁ ।"

ଦେଓ ହସିଲେ । ତାଙ୍କରେ ହସ ଓ ଆଖିର ଅବିଶ୍ୱାସ ଫୁଟି ଉଠିଥିଲା—

"ବିଳାସ, ବିଶ୍ରାମ ଅବା ତୀର୍ଥ—ସେ ଯେଉଁ ଯାତ୍ରା ହେଉ ନାରୀ ବିନା ତା'ର ସାର୍ଥକତା ଆସେନି । ଆପଣ ଏଇ ନିବିଡ଼ ନିର୍ଜନତା ଭିତରେ ଆହୁରି ସୁଖୀ ମଣିଥାନ୍ତେ, ଯଦି ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଜଣେ ଲହୁଲିଆ ଅଧର ପରଶିବା ଲାଗି ତତ୍ପର ଥା'ନ୍ତା । ଆପଣ ବଡ଼ ଭୁଲ୍ କଲେ ।"

"କାହିଁକି ?"

"ମତେ ଆଗରୁ ଖବର ନଦେଇ ।"

ମୁଁ ତାଙ୍କର ଇଙ୍ଗିତ ବୁଝିଲି । କିନ୍ତୁ ସେ ବସ୍ତୁ ମୋର ପ୍ରୟୋଜନର ବାହାରେ । ମୋର ମାଂସରେ ନ'ଅଙ୍କିଆ ଭୋକ ନଥିଲା । ମୋର ଯାହା ଟିକକ ଶୋକ ଫୁଲ କଢ଼ି ଭଳି ମୁଦି ହୋଇ ରହିଥିଲା । ଫୁଟିବା ପାଇଁ ସେ ଲୋଡ଼ୁଥିଲା ସୁଗନ୍ଧ ଓ ଶୁଚିତା ।

ମତେ ଚୂପ୍ ରହିବା ଦେଖି-ଦେଓ ହୁଏତ ମନେ କଲେ ମୁଁ ଯେପରି ମୋର ଭୂଲ୍ ବୁଝିପାରି କ୍ଷୁଣ୍ଣ ହୋଇଛି । କୁଣ୍ଠାନ୍ୱିତ ହୋଇ ସେ କହିଲେ,

"ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ ରକମ ରକମ ଯୋଗେଇ ଦେଇଥାନ୍ତି । ସବୁ ଖାଣ୍ଟି ଆଉ ସଜ ।"

ଦେଓଙ୍କର ପ୍ରସ୍ତାବ, ମୋର ରୁଚିବାଧକ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା, ଅଶ୍ରାବ୍ୟ ଓ ବିରକ୍ତିକର ଲାଗୁ ନଥିଲା । ଏହା ପଛରେ ସମ୍ଭବ ଥିଲା ମୋ ଭିତରେ ଆଦିମ ବନ୍ୟ ପଶୁଟିର ଅପ୍ରକଟ କାମପ୍ରବଣତା । ଯୁକ୍ତି କଲି,

"ଆପଣ ଏହାକୁ ମଣିଷପଣିଆ କହି ପାରିବେ ?"

ଦେଓ ମତେ ଅନେଇଲେ । ସେ ଅନାଉଣି ଜଣଉ ଥିଲା, ସେ ଯେପରି ମୋର ପ୍ରାଣର ଅନୁନ୍ନତତାକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରି ଦେଖୁଚନ୍ତି କିମ୍ବା ସଭ୍ୟତାର ଆବରଣ ତଳୁ ମୋର ଦେହଟିକୁ ଉଦ୍ଧାର କରି ମତେ ଦୋଷୀ ସାବ୍ୟସ୍ତ କରିଚନ୍ତି । ସେ ଓଲଟି ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ,

"ଆପଣ କିଏ ?"

ଦମ୍ଭ ସହକାରେ ଉତ୍ତର କଲି,

"ମଣିଷ ।"

"ଠିକ୍ ନୁହେଁ । ମଣିଷ ବୋଲି କୌଣସି ପ୍ରାଣୀ ଆଜି ଯାଏଁ ଏ ମାଟିରେ ପାଦ ପକେଇନି ।"

"ଆମେ ସବୁ ତେବେ କିଏ ?"

"ଉନ୍ନତ ପଶୁ ।"

ସ୍ୱରରେ ବ୍ୟଙ୍ଗ ଓ ଅସମ୍ମାନ ଦେଇ କହିଲି,

"ଆପଣ ନିଜ କଥା କହୁଚନ୍ତି ।"

ଦେଓ ହସି ଉଠିଲେ ଉନ୍ମତ୍ତ ଭାବରେ—

ମୁଁ କିଏ, ଆପଣ କିଏ—କିଛି ପ୍ରଭେଦ ଅଛି ? ଆମେ ସମସ୍ତେ ସେଇ ଭୋକ-ପ୍ରେମଜୀବୀ ବନ୍ୟ ପଶୁର ବଂଶଧର । ଦର୍ଶନ କହେ, ପଶୁତ୍ୱରୁ ଦେବତ୍ୱ ଦିଗେ ଅଗ୍ରସର ହେବାଙ୍କି ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱ । ଏଥିରୁ ବୁଝି ହେଉଚି, ପଶୁ ଓ ଦେବତା ଉଭୟର ଗୋଟାଏ ସ୍ଥିତି ଅଛି । ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱ ଗୋଟାଏ କ୍ରମବର୍ଦ୍ଧନଶୀଳ ଅସ୍ଥାୟୀ ଅବସ୍ଥାର ନାମାନ୍ତର କେବଳ । ସୁତରାଂ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱର ଏ ମାୟାବାଦ । ଜୀବନରେ ସତ୍ୟ, ବାସ୍ତବତା କିଛି-ନାହିଁ ।"

ଦେଓ ଆଉ ମୋର ଭିତରେ ପ୍ରଭେଦ ନାହିଁ ! ମୋର ବଂଶର ଅହଂ ଗର୍ଜି ଉଠିଥିଲା । ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇ କହିଲି,

"ଆପଣ ଉନ୍ନତ ପଶୁ ମଧ୍ୟ ନୁହନ୍ତି ।"

ଅବିଚଳିତ ସ୍ୱରରେ ସେ ସମର୍ଥନ ଜଣେଇଲେ—

"ଠିକ୍ ଧରି ପାରିଚନ୍ତି । ଆଜିର ଅବସ୍ଥାରୁ ପଶୁତ୍ୱକୁ ଫେରିଯିବା କିମ୍ୱା ଦେବତ୍ୱ ଦିଗେ ଆଗେଇବା ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ରୁଚି ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । ମୁଁ କିନ୍ତୁ ପଶୁତ୍ୱକୁ ଫେରିଯିବା ଖୁବ୍ ପସନ୍ଦ କରୁଚି । ଆପଣଙ୍କ ମଣିଷର ଏ ଯୁଦ୍ଧ ବିଭୀଷିକା, ଏ ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ ନେପୋ, ଚେଙ୍ଗିଜ୍ ଖାଁ ଓ ହିଟ୍ଲର୍‌ର ଆଦର୍ଶବାଦ, ଏ ନୃଶଂସ ସଭ୍ୟତା, ଏ ବିଧାନାନୁମୋଦିତ ବେଶ୍ୟାବୃତ୍ତି, ଏ ନିର୍ମମ ଲୁଣ୍ଠନ ଭିତରେ ଶ୍ୱାସରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ବଞ୍ଚିବାର ପ୍ରୟାସ୍ କରିବା ଅପେକ୍ଷା କାହିଁ ଭଲ ସେଇ ଅବସ୍ଥାକୁ ପୁଣି ଫେରିଯିବା ଯେଉଁଠି ଇଚ୍ଛାମତ ଭୋଜନ ଓ ରମଣ ଉପରେ କୌଣସି ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ନାହିଁ, ଅବିଗ୍ରହ ନାହିଁ, ମନର ଭ୍ରାନ୍ତି ନାହିଁ । ଗୋଟାଏ ସରଳ, ସୁଲଭ, ଭାଷାହୀନ,

ଶାନ୍ତ ଜୀବନ ବହି ଯାଉଚି ପତ୍ରର ମର୍ମର, ଝରଣାର ଝଙ୍କାର ଆଉ ପୁଷ୍ପର ସୁଗନ୍ଧ ଭିତରେ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ ଭରା ଉଲ୍ଲାସ ଗତିରେ । ମୁଁ ସେଇ ପନ୍ଥାର ସାଧକ ।"

ଦେଓଙ୍କ ଠିଣରୁ ଦୁଇଜଣ ଦୁଇଟି ସିଗାରେଟ୍ ଟାଣି ନେଲୁ । ଆମ ଦୁଇ ଜଣର ଚିନ୍ତା ଦୁଇ ବିପରୀତ ଦିଗରେ ଗତି କରୁଥିଲା । ସାମ୍ୟ ରହିଥିଲା କେବଳ ସିଗାରେଟର ଶ୍ରାନ୍ତିହର ପ୍ରଭାବରେ ।

(୫)

ଉପରବେଳା ଦେଓ ପୁଣି ଆସିଥିଲେ । ସୂଚନା ଦେଲେ, ମୋର ମୂର୍ଚ୍ଛିତ ରବିର ନର୍ମୋତ୍ସ ଶିରବତାକୁ ପ୍ରଣୟ କାକଳିରେ ମୁଖରିତ କରିବା ଅଭିଳାଷ ଯଦି ଥାଏ, ପ୍ରକାଶ କରିବାରେ ମୁଁ ଯେପରି କୁଣ୍ଠାବୋଧ ନକରେ । ଆହୁରି ଅନେକ କଥା: ତାଙ୍କର ଭାରତ ପରିଭ୍ରମଣ ବଳରେ ସେ କୌଣସି ଜାତିର ସୁନ୍ଦରୀଙ୍କୁ ଯୋଗାଡ଼ କରିବାର ସୁଯୋଗ ହରାଇ ନାହାନ୍ତି । ନିଜର ଯୁକ୍ତିକୁ ଅକାଟ୍ୟ କରିବା ଲାଗି ସେ ବାତ୍ସାୟନ, ଫ୍ରଏଡ୍, ଓ୍ୱିଲ୍ ହେଲ୍ମ୍ ଇତ୍ୟାଦିଙ୍କ ଉକ୍ତି ଉଦ୍ଧାର କରିବାକୁ ଭୁଲି ନଥିଲେ ।

ଦେଓଙ୍କୁ ଆପଣାର କରି ନେବାର ସଦ୍‌ଭାବ ମୋ ଭିତରେ ନଥିଲା । ପଶୁଭାବକୁ ଫେରିଯିବା ଭଳି ଉତ୍ପୀଡ଼କ ଚିନ୍ତାକୁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ରୁଚି ଦେଇ ପୁଷ୍ଟ କରିବା ବିଶ୍ୱାସ ନେବାରେ ମୁଁ ସାହସୀ ହୋଇ ନଥିଲି । ବିବର୍ତ୍ତନ ଭିତରେ ମଣିଷକୁ ପ୍ରକୃତିର ମହା-ଚୂଡ଼ାନ୍ତ ବୋଲି ମାନି ନେବା ମୁଁ ଭ୍ରମାତ୍ମକ ମଣୁଥିଲି ଦେଓଙ୍କୁ ଦେଖି । ସ୍ୱ' କଳ୍ପିତ ଅତି-ମାନବ ଉପରେ ମୋର ଆଶା ଓ ବିଶ୍ୱାସ ପୁଞ୍ଜୀଭୂତ ହୋଇଥିଲା ।

ସ୍ୱୀକାର କଲି,

"କାମ ହେଲେ ଓ ମଣିଷର ପଶୁ ପରଂପରାଗତ ପ୍ରେମ କଣ ତା'ର ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ନିଜସ୍ୱ ନୁହେ ?"

ସେ କହିଲେ,

"ପ୍ରେମ ମନର ଗୋଟାଏ ବିଳାସ । ସେଥିରେ ପ୍ରୟୋଜନର ପ୍ରବଳତା ଥାଏନି । ପ୍ରୟୋଜନର ଅଭାବ ଦୁଇଟି ଗୁରୁତର ଅବସ୍ଥା ସୃଷ୍ଟି କରେ—ପୂର୍ଣ୍ଣତା ଅବା ଲୋପ । ଦୁଇଟିଯାକ ଆମ ପକ୍ଷରେ, ମୋର ମତରେ, ଅଗ୍ରାହ୍ୟ । କାମ ପ୍ରେମ ଭିତରେ ସୀମା ରେଖା ଟାଣିବା ମଧ୍ୟ କେବଳ କଳ୍ପିତ ଆଉ ଅବାସ୍ତବ; ଠିକ୍ ଦିଗନ୍ତ ଓ ଅନନ୍ତ ଭିତରେ ଟାଣିବା ଭଳି ।"

ପଚାରିଲି,

"ଆପଣ ଜୀବନଟାକୁ ଏଭଳି ଦେହ-ସର୍ବସ୍ୱ କରି ରଖିବା ଲାଗି ଏତେ ଆତୁର କାହିଁକି ?"

ଦେଓ ହସିଲେ ବଡ଼ ସରଳ ଭାବରେ । ସେଇ ହସରେ ଗୋଟାଏ ଆତ୍ମସ୍ୱରୂପ ପ୍ରକାଶ ପାଉଥିଲା ଆଉ ସ୍ପଷ୍ଟ ଫୁଟି ହେଉଥିଲା ତା'ପଛର ସାଂସ୍କୃତିକ ସିଦ୍ଧି ।

"ଏଇ ଟିକକ ଦେହ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ମୋର ଆଉ କିଛି ନାହିଁ । ମୋର ସବୁ ସ୍ୱପ୍ନ ଏଇ ଗୋଟିକୁ ନେଇ । ଏଇ ଦେହଟିକୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଓ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ରଖିବାହିଁ ମୋର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଧର୍ମ । ବିବିଧ ତତ୍ତ୍ୱ ଅନୁଶୀଳନ ଓ ବହୁଳ ଅଭ୍ୟାସ ଫଳରେ ମୁଁ ମୀମାଂସା କରି-ପାରିଛି, ଦେହ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଓ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ରହେ ଇଚ୍ଛାମତ ଭୋଜନ ଓ ରମଣରେ ।"

"ଦେହ ପରେ ?"

"ଦୁର୍ଭେଦ୍ୟ ଅନ୍ଧକାର ।"

"ଆତ୍ମା !"

"ଗୋଟାଏ କୁସଂସ୍କାର ।"

ବାର୍ତ୍ତାଳାପ ଅଧିକ ବଢ଼େଇବାରେ ମୁଁ ଆଗ୍ରହ କରିନଥିଲି ।

ଅଗଣିତ ଶତାବ୍ଦୀର ଆଳସ୍ୟ, ନିଷ୍କ୍ରିୟତା ଓ ପରଶ୍ରମ-ଭୋଗୀ ଜୀବନର କଳୁଷ, ବଂଶ ପରଂପରା ଦେଓଙ୍କର ବୁଦ୍ଧିବୃତ୍ତି ବର୍ଦ୍ଧନକୁ ଶୋଚନୀୟ ଭାବେ ବ୍ୟାହତ କରି ହୀନ-ମାନବ ସ୍ତରକୁ ଓହ୍ଲେଇ ଆଣି ସାରିଛି । ସମାଜର ନିୟମ-ଶୃଙ୍ଖଳା, ସଭ୍ୟତାର ଆଲୋକ, ଉନ୍ନତ ଜୀବନର ଦର୍ଶନ ତାଙ୍କୁ କୌଣସିମତେ ପ୍ରଭାବିତ କରି ପାରିନି । ପ୍ରଜାପତି ଭଳି ଯେଉଁ ଅନାଦି କାଳରୁ ସେ ଯେପରି ତାଙ୍କର ଗୁଣ ଓ ବର୍ଣ୍ଣ ଅପରିବର୍ତ୍ତନୀୟ ରଖି ଆସିଛନ୍ତି । ସେଥିରେ ସେ ତୃପ୍ତ । ମୋର ବିସ୍ମୟର ଅବଧି ନଥିଲା ।

'ପ୍ରଜ୍ଞା' ପ୍ରଥମ ଭାଗ, ଦ୍ୱିତୀୟ ସଂଖ୍ୟା
ସେପ୍‌ଟେମ୍ବର, ୧୯୬୩

ଅପସ୍ୱରା

(୧)

ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଅପରାହ୍ନର ଅସ୍ୱସ୍ତିକର, ଧୂଳି-ମଳିନ, ରଦ୍ଧଣିଆ ଝଡ଼ପକୁ ଗୋଟାଏ ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତ, ଉଦ୍‌ଭ୍ରାନ୍ତ ବର୍ଷା ଅସରା ନିଃଶେଷ କରି ଦେଇଛି । ମୋର ଘର ସାମନା ସଦ୍ୟସ୍ନାତ ଶେଫାଳୀ ଗଛଟିର ଶାନ୍ତ, ସରଳ, ନିଷ୍ପାପ ସବୁଜିମା ନୟନାଭିରାମ ହୋଇଛି । ପ୍ରାଚୀର ଅପର ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଘଞ୍ଚ ଆମ୍ର ପତ୍ର ଭିତରେ ଆତ୍ମଗୋପନ କରି ଗୋଟାଏ ବିଳମ୍ବିତ, ନିଃସଙ୍ଗ କୋଇଲି ଅଯାଚିତ ଭାବରେ କୁହୁ ମେଲି ଦେଇଛି । ଆକାଶ ଓ ପବନରେ ଅସନ୍ନ ବୃନ୍ତପୁଷ୍ଟ ସନ୍ଧ୍ୟାର ପ୍ରସନ୍ନତା ମାତି ଉଠିଛି ।

ବ୍ୟବସାୟୀ ସଫଳ, ଦକ୍ଷ, ସମ୍ମାନିତ ଅଥଚ କ୍ଷୁବ୍ଧ-କ୍ଳାନ୍ତ ଦସ୍ତରୁ ଫେରି ମୁଁ ଅବନୀର ଚିଠିରୁ ଢ଼ିଥିଲି 'ଶୁଭ୍ରା'ର ମୋର ପ୍ରଣୟ ଉପେକ୍ଷା ସମ୍ବାଦ :

"ମୋର ମନର ମଣିଷ ସେ ହୋଇ ନପାରନ୍ତି ।"
ଶୁଭ୍ରାର କଣ୍ଠ ସ୍ପଷ୍ଟ, ନିଶ୍ଚିତ ।

ମୁଁ ମୁଣ୍ଡ ପୋତି ମରବକରେ ବସିଥିଲି । ଆଖିରେ ନଥିଲା ଅଶ୍ରୁ, ନଥିଲା ଦୃଷ୍ଟି । ଧୀରେ ଧୀରେ ଅନୁଭବ କରିପାରୁଥିଲି, ଶୁଭ୍ରା ଯେପରି ମୋର ଅଜ୍ଞାତରେ ମୋ ଭିତରୁ ଓହ୍ଲେଇ ଯାଇଛି । ସେ କେଉଁ ରେଳ ଯାତ୍ରୀ ଗୋଟାଏ ଷ୍ଟେସନ୍‌ରେ ଉଠି ଅନ୍ୟ ଷ୍ଟେସନରେ ଓହ୍ଲାଇ ପଡ଼ିଛି । ମୋର ଦୀର୍ଘ ଯାତ୍ରାରେ କୌଣସି

ଉପେକ୍ଷିତ୍ୟ ରକ୍ଷିପିବା ଶକ୍ତି ସେ କେବେବେ କରି ପାରନ୍ତାନି । ମୋର ଆଗ୍ରହକୁ ବୁଝିବା ଲାଗି ତାର ଅବସର ଓ ଅବସ୍ଥା ନରହିବା ମଧ୍ୟ ସ୍ୱାଭାବିକ । ମୁଁ ତେବେ ଏ ପ୍ରବଣତା ପ୍ରକାଶ କଲି କାହିଁକି ? ଏହା କଣ ମାନବତା ନୁହେ ? ସୁନ୍ଦର ନୁହେ ? ସତ୍ୟ ନୁହେ ?

ଅନ୍ତରର ଅସ୍ୱାଭାବିକ ଶୂନ୍ୟତା ଭିତରେ ପ୍ରଶ୍ନର ଜଟିଳତା ମତେ କଲବଲ କରୁଥିଲା । କୋଇଲିଟାର କୁହୁରେ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ବେଦନା ଓ ନୈରାଶ୍ୟ ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇ ଉଠୁଥିଲା । ବେଦନାରେ ମୁଁ ଅଭିଭୂତ ହୋଇ ଯାଇଥିଲି ।

"ବନ୍ଧୁ, ନେ ଟାଣ୍ ଗୋଟାଏ ସିଗାରେଟ୍ । ପୁଳାଏ ଧୂଆଁରେ ମନର ସବୁ ଗ୍ଲାନି ଉଡ଼ାଇ ଦେ । ପ୍ରୟୋଜନ ମନେ କଲେ ଗୋଟାଏ ପେଗ୍‌ର ବ୍ୟବସ୍ଥା ବ କରିଦେବ । ଯିଏ କବି, ଯିଏ ଦାର୍ଶନିକ ନୀଳକଣ୍ଠ ହେବାରେହିଁ ତା'ର ସାର୍ଥକତା । ଦୁନିଆର ସମସ୍ତ ହଳାହଳ କଣ୍ଠରେ ଧରି ଯିଏ ସ୍ୱସ୍ତିବାଚନ କରିପାରେ ତା'ର ଗଳାରେ ଜଣେ ଦୁର୍ବଳ ନାରୀର ପ୍ରଣୟ ମାଳ୍ୟ ! ହାଃହାଃ ଭାଇ ହସେଇଲୁ । ହିନ୍ଦୁ ଦର୍ଶନ ପ୍ରତି ତୋର ଏ ଅବଜ୍ଞା ନିଶ୍ଚୟ ଗୁରୁତର ଦ୍ରୋହ—"

କେତେବେଳୁ ଆସି ଜ୍ଞାନୀନ୍ଦ୍ର ତା'ର ସ୍ୱଭାବ ସୁଲଭ, ପରିହାସ-ମିଶ୍ର କଣ୍ଠରେ କହି ଗଲିଲା । ଗୋଟାଏ ହାତରେ ତା'ର ଅବଶୀର ଶିଠି; ଅନ୍ୟ ହାତରେ ମୋ ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସିଗାରେଟ୍ । ମୁଁ ନ ହସି ରହି ପାରିଲିନି ।

(୨)

ବହୁ ପ୍ରତି ମୋର ଅନୁରାଗ ଜ୍ଞାନୀନ୍ଦ୍ର ନିଶ୍ଚୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିପାରି-ଥିଲା ଆରମ୍ଭରୁ । କିନ୍ତୁ ମୋର ଅସାଧାରଣ ନୀରବତା, ହୁଏତ,

ତା'ଭଳି ବନ୍ଧୁକୁ ମଧ୍ୟ ପରିହାସ କରିବା ପାଇଁ ସାହସ ଦେଉ ନଥିଲା । ନିଜକୁ ଅପ୍ରକାଶ୍ୟ ରଖିବା ଲାଗି ମୋର ସ୍ୱାଭାବିକ ନୀରବତାକୁ ମୁଁ ଜାଣିଶୁଣି ଯେତିକି କ୍ଲେଶକର ଓ ଗମ୍ଭୀର କରୁଥିଲି, ଜ୍ଞାନୀନ୍ଦ୍ର ମତେ ସେତିକି ସହଜରେ ବୁଝି ନେଉଥିଲା ! ଦିନେ ବନ୍ଧୁ ମେଳରେ କୌଣସି ପ୍ରସଙ୍ଗ କ୍ରମରେ ସେ ଇଙ୍ଗିତ କରିବାକୁ ମଧ୍ୟ ଭୁଲିନି,

"ଜାଣିଶୁଣି ପୌରୁଷକୁ କ୍ଷୁଣ୍ଣ କରିବାରେ କଣ ଆନନ୍ଦ ମିଳିପାରେ ? ଏ ଯେପରି, ମୋର ମତରେ, ବୁଡ଼ି ମରିବା ବେଳର ପାଣି ଢୋକିବା ଆନନ୍ଦ ଭଳି ।"

ବନ୍ଧୁମାନେ ସମସ୍ତେ ଜ୍ଞାନୀନ୍ଦ୍ରର ପରିହାସ ପ୍ରବଣତା ସଙ୍ଗେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ । କେହି ତା'ର ମନ୍ତବ୍ୟର ଲୁପ୍ତତା ବୁଝିବାକୁ ଆଗ୍ରହ କରି ନଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ବୁଝିଥିଲି, ମୁଁ ଆଜି ତା'ର ଅବୋଧ୍ୟ ନୁହେଁ ।

ଜ୍ଞାନୀନ୍ଦ୍ର ପାଖରେ ନିଜକୁ ଅଜୁହା ରଖିବା ମତେ ବଡ଼ ବାଧୁଥିଲା । ମୋ ଭିତରେ ଯେଉଁ ଛନ୍ଦ ଭାଷା ଝଙ୍କାର ତୋଳୁଥିଲା ସେଥିରେ ଜ୍ଞାନୀନ୍ଦ୍ରକୁ ମୁଗ୍ଧ, ବିସ୍ମିତ କରିବା ଲାଗି ମୋର ଆକାଂକ୍ଷା ବଢୁଥିଲା ବେଳୁବେଳ । ଅଙ୍କଲକ୍ଷ୍ମୀ ବିହୀନ ବାଧୁର ଜୀବନରେ ସେ ଥିଲା ମୋର ଏକମାତ୍ର ବନ୍ଧୁ, ଦାର୍ଶନିକ, ପଥ-ପ୍ରଦର୍ଶକ । ଜଣେ ଅପରିଚିତାକୁ ମନ ଭିତରେ ଗୋପନ-କରି ଜ୍ଞାନୀନ୍ଦ୍ର ପାଖରେ ଲୁଗୁଇବା ଚେଷ୍ଟା ମତେ କୌଣସି ହତଭାଗିନୀର ପାପ ଗର୍ଭ ଲୁଚେଇବା ଭଳି ଅଶାନ୍ତ, ଅସୁନ୍ଦର ଓ ଗ୍ଲାନିକର ବୋଧ ହେଉଥିଲା ।

ନିଜର ସୃଷ୍ଟିରେ ନିଜେ ବିଭୋର ହୋଇ ଦିନେ ଗୋଟାଏ କବିତାରେ ଶେଷ ମୂର୍ଚ୍ଛନା ସଂଯୋଗ କରୁଥିଲି—

"ଯାଇବା ଯେଉଁଠି ସହଜ ସୁଲଭ
ଖୋଜିବାରେ ବଳେ ମନ
ମୁକ୍ତିର ଗୀତ ଲହରେ ଭରିଲେ
ବନ୍ଧନ ଲୋଡ଼େ ପ୍ରାଣ ।"

ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ର ଆସି ପହଞ୍ଚିଲା । କବାଟଟି ପଡ଼ି ସାରି କହିଲା,
"ତୁ ମଲୁଣି ।"
ହସି ହସି କହିଲି,
"ମୁଁ ଅମୃତର ସନ୍ଧାନ ପାଇଛି ।"
"ସେଇ ଅଧରାମୃତ ତତେ ଚିରଦିନ ପାଇଁ ମୂକ କରିବ ।"
"ମୋର ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ ଭାଷା, ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି । ମୁଁ କେବଳ ନୀରବରେ ପ୍ରେମ କରିବାକୁ ଚାହେଁ । ଦୁଇଟି ମୃଣାଳ ବାହୁର ବନ୍ଧନ ଆଜି ସମସ୍ତ ବିଶ୍ୱର ପୁଷ୍ପମାଲ୍ୟ ଅପେକ୍ଷା ମୋ ଆଖିରେ ମହନୀୟ ହୋଇ ଉଠିଛି ।"
ଉତ୍ତେଜନା ଓ ପ୍ରବଣତାଟିରେ ଖଟ ଉପରେ ବାହୁ ମେଲି ଗଡ଼ି ଗଲି ।
"ବ୍ରେଭୋ ! ବିଶ୍ୱ ଆଖି ମେଲି ଦେଖ । ଏଇ ଶବାଧାରରେ ଯେଉଁ ଶବ ସଜା ହୋଇଛି, ଏହା ଲେନିନ୍ ନୁହେ, ଗାନ୍ଧୀ ନୁହେ, ବିବେକାନନ୍ଦ ନୁହେ, ଅରବିନ୍ଦ ନୁହେ, ଖ' ମଧ୍ୟ ନୁହେ । ଏ ଥିଲା ଜଣେ ସାଧାରଣ ମଣିଷ । ଯା'ର ଅସାଧାରଣ ପ୍ରତିଭା ବିଶ୍ୱକୁ ନୂଆ ଆଲୋକ ଦେଇଥାନ୍ତା, ନୂଆ ବାଣୀ ଶୁଣାଇଥାନ୍ତା । ସେ ଆଜି ମୃତ । କିନ୍ତୁ ଏ ମୃତ୍ୟୁ ପ୍ରାକୃତିକ ନୁହେ; ଏହା ଆତ୍ମହତ୍ୟା । କବି ଜ୍ଞାନାନନ୍ଦ ନାରୀ ଅଧରର ବିଷପାନ କରି ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିଛି; ଜୀବନ ଦେଇ ମରଣର ପବିତ୍ରତାକୁ କଳୁଷିତ କରିଛି ।"

ଧଡ଼ପଡ଼ରେ ଖଟ ଉପରୁ ଉଠି ପଡ଼ି ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ରକୁ ଗୋଟାଏ ଚୌକି ଉପରକୁ ଠେଲି ଦେଇ କହିଲି,

"ଉତେ ଜ୍ୱାର କରୁଚ ଖାନ, ପ୍ରକୃତରେ ହଁ'। I am really serious."

ସ୍ୱମର୍ପିତାର ଛଳନା କରି ଶ୍ରୀମାନ୍ କହିଲି,

"କେତେ ବଡ଼ funeral speech-ଟାକୁ ମାଟି କରି ନ ଦେଲୁ ! ପ୍ରୟାଗରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଭସ୍ମ ବିସର୍ଜନ ବେଳେ ପଣ୍ଡିତ ନେହେରୁଙ୍କ ଶୋକୋକ୍ତି ଠାରୁ ମୋର ଟେମ୍ପୋ କଣ କମ୍ ଥିଲା !"

ମୁଁ ପୁନରୁକ୍ତି କଲି.

"I am really, awefully serious."

"Don't be silly. ଏଥିରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେବାର କଣ ଅଛି। ତୁ ପ୍ରେମ କରି ଜାଣୁନା।"

"ମୁଁ ଅପଦାର୍ଥ ନୁହେଁ।"

"ମୁଁ ତ ସେଇ କଥାଇ କହୁଚି। ତୋର ଏଜିଉ ପ୍ରେମକୁ ସେମାନେ ମୂଲ୍ୟ ଦେବେନି। ସେମାନେ ପ୍ରେମର ଷ୍ଟାଇଲ୍ ଚାହିଁବେନି; ଚାହିଁବେ ଫେସନ୍। ବିଭୋରତା ଚାହିଁବେନ; ଚାହିଁବେ ଉତ୍ତୁଙ୍ଗତା। ନାୟିକା ପୁଣି ତଥାକଥିତ ଆଧୁନିକା।"

ବିରକ୍ତ ହୋଇ କହିଲି, "କିଛି ନ ଶୁଣି ଗୋଟାଏ ମନ୍ତବ୍ୟ କରି ଦେବା ବଡ଼ ଅନ୍ୟାୟ।"

"କଣ ଶୁଣିବାକୁ କହୁଚୁ, କହ।"

ଶୁଣିବା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବା ଠାଣିରେ ସେ ଚୌକି ଉପରେ ଆଉଜି ବସିଲା। କଣ୍ଠରେ ସମସ୍ତ ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନତା ଭରି କହିଲି,

"ମୁଁ ତା'ର ଜଣେ ଆତ୍ମୀୟ ପାଖରେ ମୋର ଅଭିଳାଷ ବ୍ୟକ୍ତ କରି ଦେଇଛି।"

"କିଛି ଉତ୍ତର ପାଇଲୁ ?"

"ସେ ଅବଶ୍ୟ ସମୟ ଚାହିଁବା କଥା।"

"ତୁ ଭଦ୍ରଙ୍କର ଭୁଲ କଲୁ। ସାମାଜିକ ଅଗ୍ରୁର ନମାନିବା ତୋର

ଠିକ୍ ହେଇନ । ମୋର ଆଶଙ୍କା ହୁଏ, ତୁ ପ୍ରୀତିକର ଉତ୍ତର ପାଇବୁନ ।"

"ସାମାଜିକ ଅଗ୍ରର ଅପେକ୍ଷା ମୁଁ ମାନବତାକୁ ଅଧିକ ସମ୍ମାନ ଦିଏ । ମନରେ ଗୋଟାଏ ଅମାନିଆ ଚିନ୍ତା ରଖି ସେମାନଙ୍କର ସରଳ, ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ବ୍ୟବହାରକୁ ପ୍ରବଞ୍ଚନା କରିବା ମୋର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନୁହେଁ । କାହାର ଆଦର, ଅପ୍ୟାୟନର ବ୍ୟତିକ୍ରମ କରିବା ମୁଁ ଘୃଣାର୍ହ କରେ । ଏଥିଲାଗି ମତେ ଯଦି ବିଭିକୁ ହରେଇବା ପଡ଼େ ମଧ୍ୟ, ମୁଁ ଦୁଃଖିତ ହେବିନି ।"

"ହରେଇବା ମତେ ଜଳ ଜଳ ଦେଖା ଯାଉଛି ।"

"ଇଶ୍ୱରେଚ୍ଛା ।"

ମୋର ଦମ୍ଭ ବାହାରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା କେବଳ । ଭିତରେ ଦକ ଛୁଇଁଥିଲି । ବିଭିକୁ ହରେଇବା କଥା ମୁଁ ଏତେ ସହଜରେ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ସାହସ କରିପାରୁ ନଥିଲି ।

ଉଭୟେ କିଛିକ୍ଷଣ ନୀରବ ରହିଲୁ । ଆମର ଚିନ୍ତାରେ ସାମ୍ୟ ରକ୍ଷା ହେଉ ନଥିଲା । କିନ୍ତୁ ନୀରବ ଗମ୍ଭୀର ରହିବା ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ରର ରକ୍ତରେ ସହେନ । କହିଲା,

"ତୁ ବିଭି ଉପରେ ପ୍ରଭାବ ପକେଇ ପାରିଲୁନି ?"

"ତା' ସାମନାରେ ମୁଁ କେବେ ମୁହଁ ଖୋଲି ପାରିନ୍ତିନି ।"

"ଏ ବିଦ୍ୟାରେ ଯେତେବେ ପ୍ରବେଶ ନାହିଁ, କେବଳ ମନେ ମନେ ଏତେ ଆଗେଇଗଲୁ କାହିଁକି ?"

"ପ୍ରେମରେ ମୁଁ ଦେହକୁ ଭିଡ଼ା ଖଟେଇବା ପସନ୍ଦ କରିନି । ମୋର ସଂସ୍କୃତି ରକ୍ଷା କରିବାରେ ମୁଁ ସବୁବେଳେ ସଜାଗ ରହେ ।"

"ଏଇଠି ସଂସ୍କୃତି ଅପେକ୍ଷା ସାମାଜିକତାର ମୂଲ୍ୟ ବେଶି । ବିଶେ-

ଘରେ ସେମାନେ ହେଉଛନ୍ତି ଅଭିଜାତ ଶ୍ରେଣୀର ।”
“ସେମାନେ ଅଭିଜାତ ନୁହନ୍ତି; ମୋ ଭଳି କୁଳୀନ ।”
ସ୍ୱାମୀଜୀ ସବୁବେଳେ ହିତାଦର ଦୁଇଟିରେ । ମତେ ଶୁଣେଇଛା ସ୍ଥାପନ କରି ବିଦାୟ ନେଇଥିଲି ।

(୩)

କିଶୋର ଅବସ୍ଥାରୁ ଆଜିର ବିକଶିତ ଯୌବନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ଉପସ୍ଥିତ ଅବା ଅନୁପସ୍ଥିତରେ, ସବୁବେଳେ ଥିଲା ମୋର ଜୀବନ-ଶକ୍ତିର ଏକମାତ୍ର ଉତ୍ସ । ଗୁରୁବର୍ଷରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀର ବିୟୋଗ ପରେ ମୁଁ ମୋର ହସମଂଜୁଳ, ଆଲୋକସ୍ନାତ ଜୀବନରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇ ଆସିଲି କୋଳାହଳପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶ୍ୱର ଜଞ୍ଜାଳ ଭିତରକୁ । ସ୍ୱାମୀଜୀ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେଇଥିଲେ,
“ଈଶ୍ୱର ତତେ ମୁକ୍ତ ଦେଇଛନ୍ତି । ଗୋଟାଏ ଛୋଟ ଘରର ସୀମା ଭିତରେ ଆବଦ୍ଧ ରହିବା ପ୍ରାଣ ତୋର ନୁହେଁ । ସମଗ୍ର ମାନବ ଜାତି ପାଇଁ ତତେ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିଦେଇ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ମହାପ୍ରସ୍ଥାନ କରିଛି । ଜଣେ ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣପ୍ରାଣ ନାରୀର ନିବିଡ଼ ବାହୁବନ୍ଧନ ଭିତରେ ତୁ ମୁକ୍ତ ଥିଲୁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁକ୍ତ ଭିତରେ ତୋର ମହାବନ୍ଧନ, ମାନବ ଜାତିର ବନ୍ଧନ ।

ମୋର ତପସ୍ୟା ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ନିଜର ଦୁଃଖ ଭୁଲିଯାଇ ମଣିଷର ଲହୁ ଲହରର ଶ୍ୱାସ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ମୁଁ ମୋର ପ୍ରାଣକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିନେଲି । ମୋର ଧନକର ରସସିକ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା ଅଶ୍ରୁସିକ୍ତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ଜୀବନ ଉପରେ ନୂଆ ଆଲୋକ ପ୍ରତିଫଳିତ ହେଉଥିଲା ।

କିନ୍ତୁ ମୁକ୍ତ ଜୀବନର ବ୍ୟାପ୍ତ ଅସମାପ୍ତି, ସ୍ପନ୍ଦିତ ସହରର ଉଦ୍‌ଭେଦଗତ, ନିଷ୍ଠୁର ପ୍ରୟୋଜନୀୟତା, ପରସ୍ପର ବିରୋଧୀ ସାମାଜିକ ଜୀବନର କରୁଣ ନିର୍ଲଜ୍ଜତା କଣ୍ଠଧ୍ୱନି ଧରି ମୋର ମନକୁ ରଚନାଭିମୁଖୀ କରୁଥିଲା । ଘଟଣାଚକ୍ରରେ ବିଭା ସଙ୍ଗେ ପରିଚୟ । ପରିଚୟରୁ ଆଗ୍ରହ, ଆଗ୍ରହରୁ ଅନୁରାଗ, ଅନୁରାଗରୁ ପରିଣୟ ଆକାଂକ୍ଷା ବଳବତୀ ହୋଇ ଉଠିଲା । କିନ୍ତୁ ବିଭାର ମନ ଜାଣନ୍ତି କିମିତି ?

(୪)

ବିଭାକୁ ହରେଇବାର ଆଶଂକା ଜାତ କଲା [illegible] । ଛାତିରେ ଛନକା ପଶିଲା । ମୋର ଅବ୍ୟକ୍ତ ପ୍ରେମର ଐଶ୍ୱରିକ ପ୍ରଭାବ କଣ ବିଭାର ପ୍ରାଣକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରି ନଥିବ ! ଯେଉଁ ଆବେଗ ଭାଷା ଦେଇ ବ୍ୟକ୍ତ ହୁଏ ସେଥିରେ କ୍ଷଣିକ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଉତ୍ତେଜନା ଆସିଥାଏ ସତ, କିନ୍ତୁ ଅନ୍ତର କଣ ରସାପ୍ଳୁତ ହୁଏ ? ଚିନ୍ତାରେ ପ୍ରଶ୍ନୋତ୍ତରର ବନ୍ୟା ଛୁଟିଲା ପ୍ରବଳ ଭାବରେ । ମୋର ମାନସିକ ସ୍ଥିତି ସାମ୍ୟ ନଷ୍ଟ ହେବାର ଉପକ୍ରମ କଲା । ମୁଁ ନିଜକୁ ନିଜେ ପ୍ରମାଦ ଗଣିଲି । ବିଭା ଘରକୁ ଯିବା ବନ୍ଦ କଲି ।

ମୁଁ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହେଲି । ମୁଁ ଯାହା କରିଛି ଠିକ୍ କରିଛି । ମାନବତାକୁ ବଳି ଦେଇ, ଦେହକୁ ଭିଡ଼ା ଖଟେଇ ପ୍ରେମ ଆହରଣ କରିବାର ପ୍ରାଣ ମୋର ନାହିଁ । ବିଭା ଯଦି ମତେ ଉପେକ୍ଷା କରେ ବୁଝିବି, ତାହାହିଁ ମୋର ଉଚିତ ପ୍ରାପ୍ୟ । ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଇଁ ଗ୍ରହଣ କରିବି ତା'ର ଦାନ । ବହୁତ ଭୀରୁ, ଲଜ୍ଜାଶୀଳ ପଣତ ମୋ ଦେହରେ ଗୁଡ଼େଇ ହେବା ପାଇଁ ପ୍ରୟାସ କରିଚନ୍ତି; ମୁଁ ଧରି

ହେଇଥିଲା । ମନେ ଯଦି କିଏ ଧରି ନ ହେଲା ଦୁଃଖ କାହିଁକି ? ମାନବ ସୃଷ୍ଟିରୁ ଏଇ ଲୁଚକାଳି ଖେଳ ଚାଲି ଆସିଛି; ଚାଲିବ । ଏଥିର ଜନ୍ମ ପରାଜୟର ଇତିହାସ ଖୁବ୍ ବେଶୀ ରହି ହୁଏନା । ଏଭଳି ଇତିହାସର ମଧ୍ୟ କୌଣସି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ମୂଲ୍ୟ ନାହିଁ । ଏଥିରେ ସତ୍ୟ ଉଦ୍ଭାସିତ ହୁଏନି; ଆଚ୍ଛାଦିତ ହୁଏ । ମମତାଜର କବର ଉପରେ ସ୍ମୃତି ଅଶ୍ରୁ ଢାଳିବାର ଆନନ୍ଦ ଅପେକ୍ଷା ତାଜମହଲ ସୃଷ୍ଟି କରିବାର ଗୌରବ ଆକାଂକ୍ଷା ଶାହଜାହାଁଙ୍କୁ ବିଶେଷ ଅନୁପ୍ରାଣିତ କରିଥିଲା । ମମତାଜ୍‌ର ପ୍ରେମ ଶାହଜାହାଁର ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟସିକ୍ତ ଉଚ୍ଚ ଆକାଂକ୍ଷା ମୂଳରେ ବିଲୀନ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ମୋର ପ୍ରେମ ଯଦି ଚିତ୍ରାର ଅନାଘ୍ରାତ କୁମାରୀ ମନର କଳ୍ପିତ ସତୀତ୍ୱ ଅଭିମାନ ତଳେ ଦଳି ହୋଇଯାଏ, ସେଥିରେ ଶାହଜାହାଁଙ୍କ କଳ୍ପନାର ସତ୍ୟତା ପ୍ରତିପାଦିତ ହେବ ସିନା ! କିନ୍ତୁ ଚିତ୍ରାର ସତୀତ୍ୱ ଅଭିମାନ ଆଜି ଶାହଜାହାଁର ତାଜମହଲ ପଛରେ ମୋର ଆଜି ମମତାଜଙ୍କ ପ୍ରେମହିଁ ଚିରନ୍ତନ । ଆଜିର ହସ ଖେଳ ଭିତରେ ଯାହା ଜଡ଼ିତ ହୋଇ ଧରା ହୁଏ, କାଲିର ଲୁହରେ ତାହାହିଁ ସମୂଳ ହୋଇ ଫେରେ । ଚିତ୍ରା ବୁଝିବନି ?

(୫)

ବ୍ୟର୍ଥ କୁହୁର ନିବେଦନ ସାରି ବଉଳ କୋଇଲିଟି ଉଡ଼ି ଯାଇଛି । ପ୍ରଥମ ରାତ୍ରିର ତରଳ ଅନ୍ଧକାର ଭିତରେ ଆମ୍ରବାଟିକା ଆବୃତ ହେଲଣି । କେବଳ କେତେଟା ଜୁଳୁଜୁଳା ପୋକ ଜ୍ୟୋତିଚକ୍ର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟହୀନ ଭାବରେ । ଶେଫାଳୀ ଗଛଟା ପ୍ରେତାତ୍ମା ଭଳି ମୋ ଆଗରେ ଠିଆ ହୋଇଛି । ଅନ୍ଧକାର ଭିତରେ କ୍ଷୀରୋଦଙ୍କ ସିଗାରେଟ୍ ନିଆଁ ଦପଦପି ଉଠୁଛି । ଚୌକୀ ଉପରୁ ଉଠିପଡ଼ି କ୍ଷୀରୋଦଙ୍କ

ପଦଗ୍ଭରଣା କରିବାକୁ ଚାହୁଁଥିଲି, ସେ ଉଦ୍ଧତ୍ୟକ୍ତ ହୋଇ ଯାଇଛି । ଶଠିର କେତେଠା ନଗ୍ନ ଅଥଚ ଅହେତୁକ ଆକ୍ଷେପ ତାକୁ ହୁଏତ ନିର୍ଦ୍ଦୟ ଓ ଅବଜ୍ଞାସୂଚକ ମନେ ହୋଇଛି ।

ମୋର ନଜର ଥିଲା ବିଭା ଘର ବାହାର କୋଠରୀର ଗୋଟାଏ ଛବି ଉପରେ । କେଉଁ ଚପଳମତି ବାଳକ, ଖେଳୁଆଳି ବୁଦ୍ଧିରେ ହୁଏତ, ଗୋଟାଏ ଅଜ୍ଞାତ ବ୍ୟଙ୍ଗ ଶବ କାନ୍ଥରେ ଟାଙ୍ଗି ତା'ର ଗଳାରେ ଫୁଲମାଳ ଲମ୍ବାଇ ଦେଇଛି । ଏହି ଶବ ମୋର ମନରେ ଗଭୀର ରେଖାପାତ କରିଥିଲା । ଦିନେ ପ୍ରସଙ୍ଗ କ୍ରମରେ ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ କହିଥିଲି,

"ବିଶ୍ୱରେ କୁରୂପ ଓ କୁତ୍ସିତରହିଁ ଆଦର ବେଶି । ତା'ର ଗଳାରେ ମାଳା ଦେବା ଲାଗି ଆଗ୍ରହ ସବୁରି । ମୁହଁ ଯଦି ମନର ଦର୍ପଣ ବୋଲି ଧରି ନିଆଯାଏ, ଏଇ ଛବି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଭାବେ ଆଜିର ବଣିକ-ପ୍ରାଣ ସଭ୍ୟତାକୁ ପ୍ରତିଫଳିତ କରିଛି ।"

ବନ୍ଧୁ ଶବଟିକୁ କାନ୍ଥରୁ ଉଠେଇ ନେବାକୁ ଚାହୁଁଥିଲା । ମୁଁ ମନା କରିଥିଲି । ଶବ ତା'ର ଉଚିତ ସମ୍ମାନରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇ ପାରି ନଥାନ୍ତା । ମୋର ଫେରି ଆସିବାହିଁ ନ୍ୟାୟସଙ୍ଗତ ହୋଇଛି ।

ଗୋଟାଏ ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ ମୋର ଛାତି ଭିତରୁ ମୁକୁଳିଗଲା । କୌଣସି ବିବାହିତ ଫଳାପର ଛିନ୍ନସୂତ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥି ଦେବା ଭଳି ଜ୍ଞାନାନ୍ଦ କହିବା ଆରମ୍ଭ କରିଛି,

"ମୁଁ ଖୁବ୍ ଜାଣିଥିଲି ସେମାନେ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟର ମୂଲ୍ୟ ଦେବେନି; ଦେବେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଉପାଧିର । ସେମାନେ କବିତ୍ୱ ବୁଝନ୍ତିନି; ବୁଝନ୍ତି ବ୍ୟବସାୟ ଭାଷା । କବି ମନର ଅଫୁରନ୍ତ ଯୌବନ ସଙ୍ଗେ ସେମାନଙ୍କର ପରିଚୟ ନାଇଁ, ଅଛି ବୟସ ସଂଙ୍ଗ । ସେମାନଙ୍କର ସମ୍ମାନ ମୋଟା ଦରମାରେ; ଲକ୍ଷ ପ୍ରାଣର ପ୍ରଶଂସାରେ ନୁହେଁ । Bravely they do not speculate; sheepishly they Calculate. ଚରିତ୍ରର ସହଜାତ ସ୍ନିଗ୍ଧତାରେ ସେମାନେ ଆକର୍ଷିତ ହୁଅନ୍ତିନି; ହୁଅନ୍ତି ବର୍ଣ୍ଣୋଜ୍ଜ୍ୱଳତାରେ । ପବିତ୍ର ପିତୃତ୍ୱରେ ସେମାନେ ଗୌରବ ଦିଅନ୍ତିନି; ଦିଅନ୍ତି ମଳିନ ଯୌନ ଜୀବନର କୃତ୍ରିମ ଆଡ଼ମ୍ବରରେ ।

କ୍ଷୀରୋଦ୍‌ର କଟୂକ୍ତିମତେ ଅସହ୍ୟ ବୋଧ ହେଉଥିଲା । ମୁଁ ଯେ ବିଭାକୁ ସ୍ନେହ କରେ ସେ ଭୁଲି ଯାଉଛି କମିତି ? କଠୋର କଣ୍ଠରେ କହିଲି,

"ଚୁପ୍‌କର କ୍ଷୀରୋଦ୍, ଯଥେଷ୍ଟ ହେଲାଣି । ଯେ କେଉଁ ବିଷୟକୁ ନିଜସ୍ୱ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଚାର କରିବା ଅଧିକାର ସମସ୍ତଙ୍କର ଅଛି । ତୁ ଯଦି ବିଶ୍ୱାସ କରୁ, ଜଣେ ନାରୀର ବାହୁବନ୍ଧନ ମୋ ପକ୍ଷରେ କଳଙ୍କ ଅଯଥା ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ବିଷ ଝାଡୁଚୁ କାହିଁକି ? ସେମାନେ ଦୁନିଆଲୀ ଜୀବନର ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ଅପସ୍ୱର ଦୋଷରୁ ମୁକ୍ତ ନୁହନ୍ତି । ଅପସ୍ୱର ଛନ୍ଦ ଉପରେହିଁ ଧରଣୀର ମହାସଙ୍ଗୀତ ରଚନା । ଏଇ ପ୍ରେମ ସଙ୍ଗୀତର ମଧୁର ମୂର୍ଚ୍ଛନା ଭିତରେ ବହୁ ଭାବୁକ ଜୀବନ ଲୀନ ହେଲାଣି । ତା'ର ସାର୍ଥକତାର ବିଚାର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସିଦ୍ଧି ଉପରେହିଁ ନିର୍ଭର କରେ ।"

କ୍ଷୀରୋଦ୍ ଉଲ୍ଲସିତ ହୋଇ ଉଠିଲା,

"ତୁ ଭେବେ ମୁକ୍ତ !"

"ବନ୍ଧନ ମୁକ୍ତ; ବନ୍ଧୁ-ମୁକ୍ତ ନୁହେ । ବନ୍ଧୁ ସଙ୍ଗେ ଘର କରିବା ହୁଏତ ବିଡ଼ମ୍ବନା ହୋଇପାରେ । କିନ୍ତୁ ମୋର କ୍ୟାପ୍ରି ଭାବ'କ'ଣରେ ମୁକ୍ତ ଅପସ୍ୱରର ପ୍ରତୀକ ହୋଇ ରହିବ ସେ । ଅନ୍ତର ଭିତରେ ସେ ମତେ ଦେବ ସଙ୍ଗ । ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନର ସବୁ କିଛିରେ ତାକୁ ଯୁକ୍ତ କରି ଆସଙ୍ଗ ଲଭିବା ଲାଗି ମୁଁ ଆଉ ଆଗ୍ରହିତ ନୁହେ । ବନ୍ଧୁ ମୋର ପାନ ପାତ୍ରର ସୁରା ନୁହେଁ; ସେ ମୋର ରସପାୟୀ ପ୍ରାଣର ଅଫୁରନ୍ତ ସୁଧା ନିର୍ଝର । ମୋର ଦୈହିକ ପ୍ରେମକୁ ଉପେକ୍ଷା କରି ସେ ମୋ ଆଖିରେ ଶାଶ୍ୱତ ହୋଇ ଉଠିଛି ।

ଜ୍ଞାନୀନ୍ଦ୍ରର ପରିହାସ ପ୍ରବଣତା ଫେରି ଆସିଚି,

"ନେ, ସିଗାରେଟ୍ ଟାଣ୍ ।"

ସିଗାରେଟ୍‌ରେ ନିଆଁ ଧରେଇଲି ।

"ଆଉ କିଛି ଦରକାର ?"

"ନା ।"

"ହ୍ୱାଇଟ୍ ହ'ର୍ସ ?"

"ନା ।"

"ସିନେମା ?"

"ନା ।"

"ଶତ ଅଙ୍କର ସଖି ?"

"ନା ।"

"ତେବେ—"

"କେବଳ ଜ୍ଞାନୀନ୍ଦ୍ର ।"

ମୁଁ ଆଉ କିଛି କହିବା ପୂର୍ବରୁ ଉନ୍ମତ୍ତ ପ୍ରେମିକ ଭଳି ମତେ ପୋଟେଇ ଧରି ଜ୍ଞାନୀନ୍ଦ୍ର କହୁଥିଲା,

For God's sake hold your tongue
And let me love.

'ପ୍ରଜ୍ଞା', ପ୍ରଥମ ଭାଗ, ଦ୍ୱାଦଶ ସଂଖ୍ୟା
ଜୁଲାଇ, ୧୯୫୪ ।

ଶିବ-ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ

(୧)

ଧୈର୍ଯ୍ୟ, ସମାଧାନ ପାଇଁ ଏତେ ତଳକୁ ଖସିଯିବା ମୋତେ ପ୍ରୀତିକର ଲାଗୁନ । ତମାଖୁ ପତ୍ର ପୋଡ଼ି ପେଟ ଭିତରକୁ ଧୂଆଁ ଟାଣିବା ହୁଏତ ଅତ୍ୟାଜ୍ୟ ହୋଇପାରେ, କିନ୍ତୁ, କେପଷ୍ଟାନ୍ ଟୋବାକୋ ଆଉ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ମାର୍କା ବିଡ଼ି ! ତଫାତ ଆକାଶ ପାତାଳ ।

ତଫାତଟାକୁ ମାନ ନେବା ମଣିଷର ଅଦ୍ଭୁତ ପରଂପରା । ଉପରେ ଆକାଶ, ତଳେ ପାତାଳକୁ ରଖି ସେ ମାଟି ଉପରେ ପାଦ ପକେଇ ଚାଲେ । ଏଇ ମାନ ନେବାଟାଇ ଗୋଟାଏ ପରାଜୟ । ଧାରାବାହିକ ପରାଜୟ ଭିତରେ ମଣିଷ ବିଜେତାର ଜୀବନ ଯାପେ । ପରାଜିତର ମନ ନେଇ ବିଡ଼ିରେ ନିଆଁ ଧରେଇଲି । ମଣିଷର ବିଜୟ ଆନନ୍ଦ ମୋ ପ୍ରାଣରେ ଲହଡ଼ି ଖେଳୁଥିଲା ।

ଶ୍ରୀକାନ୍ତ ନୂଆରେ ମୋଟର କିଣିଛି । ସଞ୍ଜ ବେଳ୍ହରଣ ତା'ର ଗୋଟାଏ ସାମୟିକ ନିଶା ହୋଇ ଉଠିଛି । ଭଡ଼ାଗାଡ଼ି ଆସିବ ପରା, ଗୋଡ଼ ଦୁଇଟା ଆଉ, ଛାଞ୍ଚରୁ ଛିଡ଼ି ପଡ଼ିଲା ପରି ବୋଧ ହେଉଛି । ଝାଡ଼ି ନ ଦେଲେ କୋଠା ହାଲକ ଆଉ ସକାଳ ପିନ୍ଧ ହେଉନ ।

ମୋଟର ଚକ ଗଡ଼ି ଗଡ଼ି ଚାଲେ । କାଉଚ୍ ଉପରେ ଶ୍ରୀକାନ୍ତ ଆରାମରେ ଢଳେଇ ପଡ଼େ । ଗାଡ଼ିର ଝାଙ୍କୁଣିରେ ଝୁଲେ,

ଦୋହୋଲେ । ଚମକ ଉଠି ଆଖି ମଳେ । ସାମନାର ପୋଲ ସଙ୍ଗେ ଗାଡ଼ିଟା ଧକ୍କା ଖାଇନ ତ !

ହେ—ହେ—ହେ—ହେ…………

ମାଡ଼ିଥିଲି ତ ଠିକ୍ । ଝିଟକୋଉଥିଲି ଗୋଟାଏ ହିଂସ୍ର ଜୀବ । ସାନ୍ନିଧ୍ୟ ଓ ସହବାସ ଦୋଷରୁ ତା'ର ସ୍ୱରଟା ଘୋଡ଼ା ଚିହ୍ନାର ପାଲଟି ଯାଇଚ । ତା'ର ଦେହାନ୍ତର ଘଟୁଚ ପ୍ରତି ନିମେଷରେ । ମଣିଷ ପଶୁ ଅବସ୍ଥାକୁ ଫେରି ଯାଉଚ ?

କି ଦୁଷ୍ଟ ଏ ତନ୍ଦ୍ରା !

"ଠିକ୍ ହୋଇ ଚାଲନ୍ତୁ ।"

"ଓ, କ୍ଷମା କରିବେ ।"

ହସ ଲାଗେ । ଗାଡ଼ିରେ ବସି ମଣିଷ ଚମକୁଚ;
ରାସ୍ତାରେ ଚାଲିଲା ବେଳେ ଚମକୁଚ । ମଣିଷ ଦେହରୁ ଚମକ ଛଡ଼େଇବାର ଉପାୟ ନାହିଁ । ସମଗ୍ର ମଣିଷ ଜାତି ଆଜି ଚମକୁଚି ।

ବଡ଼ର ସେଜୁଆ ଧୂଆଁ ଘର ଭିତରେ କୁହୁଡ଼ି ରଚନା କଲାଣି । ଗଳା ଭିତରଟା କମିତି ପୋଡ଼ିଲା ପୋଡ଼ିଲା ବୋଧ ହେଉଚ । ପେଟ ଭିତରୁ ଓଟାର ଉଠୁଚ । ରକ୍ତ ଭିତରେ ଶ୍ରେଣୀ ଚେତନା ବଢ଼ିଲ ହେଲାଣି ।

ସମୀର ଗୋଟାଏ ମାହୋପୋଲେ ସିଗାରେଟ୍ ଦେଇଥିଲା । ଗୋଟିକର ଦାମ ଦଶ ପଇସା । ସୁଗନ୍ଧରେ ଲୁବ୍ଧ ହୋଇ ଯାଇଥିଲି । ଦଶ ପଇସାରେ କଠାଏ ବିଡ଼ି । ଦୁନିଆଟାକୁ ସହଜ, ସରଳ କରିବା ନିତାନ୍ତ ଜରୁରୀ ହୋଇ ପଡ଼ିଲାଣି । ବଡ଼ ଜନାବାଦ ।

ଛଟିଲେ ପଡ଼ି ଦରପୋଡ଼ା ବଡ଼ କୁହୁଳୁଚି । ଧୂଆଁ ଟା ଗୋଟାଏ ରୂପ ଧରିବାର ପ୍ରୟାସ କରୁଚି । ଦୁନିଆରେ ଯେତେ ଯେଉଁଠି ଦରପୋଡ଼ା ମଣିଷ ମାଟିଉପରେ ଗୁଟିହୋଇ ପଡ଼ିଚନ୍ତି ସମସ୍ତେ କୁହୁଳିଲେଣି ।

ମନ ଭିତରେ କବିତା ଗଢ଼ି ହେଉଚି,
ସପନ ଦେଶର ରାଜକୁମାରୀ ଗୋ·········
ଆହା ମୋ ସୁନ୍ଦରୀ ତାରା ? ନା ।
ମୋ ଗଳାର ଫୁଲ ମାଳା ? ନା ।

ହଁ, ମୋ ଜୀବନ ଧ୍ରୁବ ତାରା । ବଡ଼ ଆଈ ରାଜ କୁମାରୀ ! ସପନ ଦେଶ ରାଜକୁମାରୀକୁ ପାଇବା ଅଭିଳାଷଟି କେବଳ ନୁହେ, ସେ ଯେ ଜୀବନର ଧ୍ରୁବତାରା । ସୁନ୍ଦର ଆଉ ବଳିଷ୍ଠ ଆତ୍ମ ପ୍ରବଞ୍ଚନା । ଖଟ ଗଦାରେ ଘରକରି ପଦ୍ମାଳୟର ସ୍ୱପ୍ନ । ମୁଣ୍ଡଟା ଭାରଭାର ମନେ ହେଲାଣି । ଏ ନରକଟି ଭାବାନୁଭବମୟ କଳ୍ପନା ମନରୁ କେବେ ଉଭିବ କେଜାଣି । ଏ ସଂସ୍କୃତି ଦୋଷ ବଡ଼ ମାରାତ୍ମକ । ସଙ୍କୋଚ ଲାଗେ ଏ ଭଳି ରଚନା ଲିପିରେ ବାନ୍ଧି ରଖିବାକୁ । ରାଜକୁମାରୀକୁ ବଡ଼ କରି ଟାଣିଲେ ଅନ୍ତତଃ ସତ୍ୟକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବାର ଆନନ୍ଦ ମିଳିପାରେ ।

(୨)

ହଁ, ରାଜକୁମାରୀକୁ ବଡ଼ କରି ଟଣାଯିବା ଉଚିତ । ପୁଞ୍ଜିପ୍ରଧାନ ସମାଜର ଏଇ ଅର୍ଥ ସଙ୍କଟ ବେଳେ କଳ୍ପିତ ଆଭିଜାତ୍ୟକୁ ମାମୁଲି ନକରି ଗତି ନାହିଁ । ସୁତରାଂ କେପ୍‌ଷ୍ଟାନ୍, ମାର୍କୋପୋଲୋର ଜାଗା ବଡ଼ ଅଧିକାର କରିଚି ବିନା ବିପ୍ଳବରେ, ବିନା ରକ୍ତ ପାତରେ ।

ତାହାହିଁ ଶେଷ ନିଷ୍ପତ୍ତି ।

"ଆଜ କାଲିତ ଖୁବ୍ ବଡ଼ ଟାଣୁଚନ୍ତି !"

"ଅର୍ଥ ସଙ୍କଟ ।"

"ଆପଣଙ୍କର ମଧ୍ୟ ?"

ସମୀର ଆଉ ମନ୍ତବ୍ୟ କରିନଥିଲା । ମୋର ପ୍ରବଞ୍ଚନା ମତେ ଦଗ୍ଧ କରୁଥିଲା । ମୁଁ କଣ ସତେ ଦୁନିଆରୁ ବାହାର ନୁହେ ? ଦୁନିଆକୁ ଯେଉଁମାନେ ମଣିଷର ବାସଯୋଗ୍ୟ କରିଚନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ କଥାତ କେବେହେଲେ ଭାବିନି; ସେମାନଙ୍କ ପରିଶ୍ରମକୁ ମୂଲ୍ୟ ଦେଇନି; ସେମାନଙ୍କ ଜୀବନକୁ ସମ୍ମାନିତ କରିନି । ସବୁହରିର ନିମକ୍ ଖାଇ ମୁଁ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟର ସ୍ତୁତିଗାନ କରିଚି ।

ଏ ନିମକ୍‌ହାରାମୀର ପଟାନ୍ତର ନାହିଁ । ବିଶେଷଣ ଆଉ ବିଦୁରର ପ୍ରଭାବରୁ ଏ ସଂସ୍କୃତିକୁ ବଞ୍ଚାଇବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ମୋ ଭିତରର କବି ମଣିଷର ସ୍ୱରକୁ ଘୋଡ଼ାର ଚିଙ୍କାର କରି ଶୁଣିଚି । ଏ ମେଟାମର୍ଫୋସିସ୍ ପଛରେ ବୈଜ୍ଞାନିକ ସତ୍ୟ ନାହିଁ । ଏ ଚିନ୍ତା ଅସତ୍ୟ, ଅସୁନ୍ଦର । ଦର୍ପଣରେ ନିଜ ମୁହଁ ଦେଖିବାକୁ ସଙ୍କୋଚ ଲାଗେ ।

ଆଜିର ସାହିତ୍ୟସ୍ରଷ୍ଟାର ପଙ୍ଗପାଳ ଜୀବନ ମଣିଷ ଜାତିକୁ ଲାଞ୍ଛିତ କରିଚି । ଏ ପ୍ରବଞ୍ଚନାର ଦାଗ ଜ୍ୱଳନ୍ତ ହୋଇଚି ଅଭିଜାତ୍ୟର ବଡ଼ିମା ଭିତରେ । ଲାଞ୍ଛନାକୁ ଯେଉଁମାନେ ସମ୍ମାନ ବୋଲି ଗର୍ବ କରି ପାରନ୍ତି ସେମାନଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ପେଟ ଭିତରୁ ହସ ହାଲୁଟେଇ ଉଠେ ।

(୩)

ହସିବା ମନା ହୋଇ ଯାଇଚି । ସାର୍ଘ ଜୀବନକୁ ଅକାଳ ମରଣ ଧୀରେ ଧୀରେ କ୍ଷୟ କରୁଚି । 'ମେଡୁସା'ର ଜଟା ଭଳି ଏ କ୍ଷୟ ସାଁ ଜାଣୁର କୋଟି ପଦ—ଅଭାବ, ଅନାଟନ, ରୋଗ, ଅଶାନ୍ତି, ନିରାନନ୍ଦ, ଭୟ············

ଟାଣମନ ଭାଙ୍ଗି ଯିବାର ଉପକ୍ରମ କରୁଚି । ମୁଣ୍ଡ ଭିତରେ ରାଜକୁମାରୀ ସାଲୁବାଲୁ ହେଉଚି । ଅଗୁରୁ ପାଟିରୁ ଫେଜୁଆ ଧୂଆଁର ଓଟାର ଉଠୁଚି ।

ସମୀର ଗୋଟାଏ ଖୋରାକ । ଆନନ୍ଦ ଲାଗେ ଟୋକାଟାକୁ ଦେଖିଲେ । ଦୁନିଆର ଜଟିଳତା ଭିତରେ ଭରିତ ହେବାର ଦୁର୍ଯୋଗ ତା'ର ଏ ଯାଏଁ ଘଟିନି । କାହାକୁ ହେଲେ ସେ ଛୋଟ କରି ଦେଖି ପାରେନି ।

"ଜାଣନ୍ତିତ ଆଜ ମନ୍ତ୍ରୀ ଆସୁଚନ୍ତି ।"

ମୁଁ ନୀରବ ରହେ ।

"ଟାଉନ୍‌ହଲ୍‌ରେ ବିଚିତ୍ରାନୁଷ୍ଠାନ ହେଉଚି । ରାଜକୁମାରୀ ସୁନନ୍ଦା ନାଚ କରିବେ ।"

"ତୁମେ ସେଥିରେ କି ଅଂଶ ନେଉଚ ?"

"ମଞ୍ଚ ପରିଚାଳନା । ଆପଣ ଆସିବେ ନିଶ୍ଚୟ ।"

ଦମକାଏ ଶୀତଳ ପବନ ଯେପରି ମୋର ପରିବେଶକୁ ପରଶି ଦେଇ ଚାଲିଗଲା ।

ନୃତ୍ୟରତା ରାଜକୁମାରୀ ସୁନନ୍ଦା ! ଅଭିସାରିକା ଚରିତ୍ରର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ବାଢ଼ୁଚନ୍ତି । କମନୀୟ କେତକିନୀ ଅଙ୍ଗରେ ଯୌବନ ଲହଡ଼ି ଭାଙ୍ଗୁଛି । ଦୁଷ୍ଟ, ସନ୍ଦିଗ୍ଧ ଆଖିରେ ସାଥୀ ଆହରଣର କ୍ଷୁଧିତ ଉଦ୍‌ବେଗ । ସୁଗଠିତ ସ୍ତନ ସମ୍ଭାରରେ ବକ୍ଷ ଗର୍ବରେ ଫାଟି ପଡୁଛି । ସଜ୍ଜିତ ମଞ୍ଚର ବିବିଧ ଆଲୋକ ନର୍ତ୍ତକୀ ଓ ତାର ପରିବେଶକୁ ଅପୂର୍ବ ଶ୍ରୀ ମଣ୍ଡିତ କରିଛି । ପାର୍ଶ୍ୱ ପରଦା ଅନ୍ତରାଳରେ ସମୀର ଉଚ୍ଛ୍ୱସିତ ହୋଇ ଉଠିଛି । ତା'ର ସେଇ କ୍ଷଣିକର ଦୁନିଆ ହାସ୍ୟମୟ, ରହସ୍ୟମୟ । ତା'ର ବିଶ୍ୱରେ ଅନ୍ଧକାର ନାହିଁ । ସେଇ ବିଶ୍ୱର ସ୍ନିଗ୍ଧ, ସୁଶୀତଳ ଆଲୋକରେ ବିଚରଣ କରେ ଅଭିସାରିକା ରାଜକୁମାରୀ ସୁନନ୍ଦା । ତା'ର ପ୍ରତି ଚରଣ ପାତରେ ପଦ୍ମ ଫୁଟେ । ସୁରଭିରେ ସମୀର ବିଭୋର ହୋଇ ଯାଇଛି । ରାଜକୁମାରୀ ସୁନନ୍ଦା ! ବଡ଼ ଲୋଭନୀୟ; **a fine animal.**

ମନ୍ତ୍ରୀ ଆସିଛନ୍ତି ରାସ୍ତାରେ । କେଉଁଠି ଉଦ୍‌ଘାଟନ କରିବେ, କେଉଁଠି ଭିତ୍ତିପ୍ରସ୍ତର ଦେବେ, କେତେ କଣ ! ତାଙ୍କର ଚିତ୍ତ-ବିନୋଦନ ନିମନ୍ତେ ଏଇ ବିଚିତ୍ରାନୁଷ୍ଠାନର ଆୟୋଜନ । ବ୍ୟବସ୍ଥା-ସଭାରେ ବିରୋଧୀ ଦଳର ଗଞ୍ଜଣା, ଖବର କାଗଜର ସମାଲୋଚନା, ଅଫିସରେ ନାଲିଫିତାର ତାଗିଦା ଏବଂ ସର୍ବୋପରି ନିଜର ଖିରୁଡ଼ା ତାଙ୍କୁ କଲବଲ କରିଛି । ରାଜଧାନୀର ସୀମା ବାହାରକୁ ଆସି ସେ ସ୍ୱସ୍ତିର ନିଶ୍ୱାସ ମାରିଛନ୍ତି । **Luxury roller** ରେ ଦୀର୍ଘ, ବିଶ୍ରାନ୍ତିପୂର୍ଣ୍ଣ ଯାତ୍ରା, ସ୍ତାବକ ଓ କୃପାଭିଳାଷୀଙ୍କ ଅଭିବାଦନ ଗ୍ରହଣ, ପରିଦର୍ଶନ ଛଳରେ ଅଭିନନ୍ଦନ ଆହରଣ ସବୁ ତାଙ୍କର ରୁଚି ଅନୁରୂପ ହୋଇଛି । ଜୀବନଟା ମନ୍ଦ ନୁହେ । ଉପଭୋଗ କରିବାପାଇଁ କ୍ଷୁଧା ଥିବା ଦରକାର ।

ଟାଉନହଲ୍‌ରେ ରୁଣ୍ଡ ହୋଇଚନ୍ତି ସହରର ସମାଜର ସାରଭାଗ ବା Elite. ଚନ୍ଦା ମୁଣ୍ଡ କୁମୁଟି, ପେଟୁଆ ମାଡ଼ୋୟାରି, ବ୍ୟାଙ୍କ୍ ମାଲିକ, କଲେଜ ଅଧ୍ୟକ୍ଷ, ଜିଲ୍ଲା ହାକିମ-ହୁକୁମା, ଜିଲ୍ଲା କଂଗ୍ରେସ ଅଧିପତି, ନାରୀସଙ୍ଘନେତ୍ରୀ, ବିଳାସ-ଉତ୍କଳ ଯେତେ ସବୁ ସହରୀ ସଭ୍ୟତାର ଉପାସନାରେ ସିଦ୍ଧିଲାଭ କରିଚନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଆସିଚନ୍ତି ବିଭିନ୍ନ ଅନୁଷ୍ଠାନ ସଙ୍ଗେ ସଂପୃକ୍ତ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବେ ଆମନ୍ତ୍ରିତ କେତେକ ଭଦ୍ରବ୍ୟକ୍ତି ଓ ମହିଳା । ପ୍ରେକ୍ଷାଳୟର ପ୍ରଥମ ଧାଡ଼ିରେ, ମଧ୍ୟ ଭାଗରେ କୁଶନ୍‌ଚୌକିରେ ଆରାମରେ ଆଉଜି ବସିଚନ୍ତି ବରେଣ୍ୟ ମନ୍ତ୍ରୀ ମହୋଦୟ ।

ରାଜକୁମାରୀ ସୁନନ୍ଦା । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଙ୍ଗଚାଳନାରେ ସୁଷମା ବାଣ୍ଟି ହୋଇ ପଡ଼ୁଚି । ଅନଙ୍ଗରାଗ ରଞ୍ଜିତ ମୁଖ ମଣ୍ଡଳରେ ଗୌରବ ଝଲସି ଉଠିଚି । ପ୍ରେମବିଭୋର ନର୍ତ୍ତକୀ ଆତ୍ମବିସ୍ମୃତ ହୋଇ ପଡ଼ିଚି । ମନ୍ତ୍ରୀ ଆଖିର ବନ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟି ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇ ଉଠୁଚି । ପାର୍ଶ୍ୱ ପରଦା ଅନ୍ତରାଳରେ ସମୀର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖୁଚି··· ··· — ··· ···
ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ବିଳସିତ ପୁଳିନ । ଦୂରରେ କେଉଁ ଅଜଣା ବଂଶୀର କରୁଣ ରାଗିଣୀ ବିଳପି ଉଠିଚି । ଲତାକୁଞ୍ଜ ଭିତରେ, ଝରାଫୁଲ ତଳପରେ, ସମୀରର ନଗ୍ନ ଦେହରେ ଛନ୍ଦ ହୋଇ ଯାଇଚି ଅଭିସାରିକା ରାଜକୁମାରୀ ସୁନନ୍ଦା । ପୁଷ୍ପର ପରିମଳ, ଆଲୋଡ଼ିତ ଆଲୋକ ଓ ଗୀତ୍ରୀ, ପ୍ରଥମ ପ୍ରଣୟର ମଧୁର ଆବିଷ୍ଟତା ଭିତରେ ଦୁଇଟି ପ୍ରାଣ ଏକ ହୋଇ ଯାଇଚି ।

ଜଡ଼ିତ କଣ୍ଠରେ ସମୀର ଡ଼ାକେ,
"ରାଜକୁମାରୀ—"
"ପ୍ରିୟା ମୋର··············· ···"

ରାଜକୁମାରୀ ଆଖି ମେଲିବା ପୂର୍ବରୁ ସମୀରର ସ୍ୱପ୍ନଭଙ୍ଗ । ପ୍ରେକ୍ଷାଳୟ କରତାଳରେ ମୁଖରିତ ହୋଇ ଉଠିଛି । ମନ୍ତ୍ରୀ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-ପଦକ ଘୋଷଣା କରିଚନ୍ତି ସୁନନ୍ଦା ପାଇଁ । ବିଚରା ସମୀର ! ତା'ର ରମଣୀୟ ସ୍ୱପ୍ନକୁ ଖାଦ୍ୟ-ଆଭିଜାତ୍ୟ ବ୍ୟର୍ଥ କରି ଦେଇଚି । ଜୀବନ ବ୍ୟର୍ଥ । କ୍ଷୁଧିତ ମୁହଁରୁ ଖାଦ୍ୟ ଅପସାରିତ ହେଉଚି ।

ବାସ୍ତବିକ ସମୀର ଗୋଟାଏ ଖୋରାକ । କାଲି ପୁଣି ଆସି ବହୁତ କଥା ଗପିଯିବ । ଭୟ ହୁଏ ସମୀରର ସରଳତା ନଷ୍ଟ ହେବା କଥା ଭାବିଲେ । ଯେଉଁ ସମାଜରେ ଯୌବନ ଅନ୍ଧନରେ ଝରି ପଡ଼େ, ବୁଦ୍ଧିଜୀବୀ ଉପବାସ ରହେ, ସଜ୍ଜନତା ଧିକ୍କାର ପାଏ, ସିଧା ହୋଇ ଠିଆହେଲେ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ପାହାର ପଡ଼େ, ସେଇ ସମାଜରେ ସମୀର ଲାଗି କି ଭରସା ? ଚୌକାଠ ଉପରେ ମାୟା ବଢ଼େ ।

(୪)

ମାୟା । ଯୁଗ ଯୁଗ ଦାର୍ଶନିକଙ୍କର ପଳାୟନର ପନ୍ଥା ସୁଗମ କରି ଦେଇଚି । ଆଜି ସୁଦ୍ଧା ଦାଣ୍ଡର ଭିଖାରୀ ଗାଇବୁଲେ,

'ଶୁଖୁଆ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ
ମିଛମାୟାରେ ପଡ଼ି ହେଉ ଲଣ୍ଡ ବଣ୍ଡ ।'

ଜୀବନ ମିଥ୍ୟା; ସଂସାର ମାୟା । ଏଇ ତଥାକଥିତ ଦାର୍ଶନିକ ମାନେ ଦର୍ଶନ ପାଇ ନାହାନ୍ତି । ଦୁନିଆକୁ ଆଖି ମୁଦି ଚାହିଁଚନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ଅନ୍ଧତ୍ୱ ହଜାର ହଜାର ବର୍ଷ ଧରି ମଣିଷ ଆଖିରେ ନିରାଶା ନେବାଳି ଆଣିଚି । ନାକ ଭିତରେ ପରାଜୟ ଫୁଙ୍କି ଦେଇଚି ।

"ନେରୋ ରୋମ୍ ନଗରୀ ଜାଳିଦେଲା ।"
"ମାୟା," ଉତ୍ତର କଲେ ଦାର୍ଶନିକ ।
"ହିଟ୍‌ଲର୍ ଇହୁଦୀଙ୍କୁ ମାରିଲା"
"ମାୟା ।"
"ମାଲନ୍, ଚିଆଂ, ସ୍ତ୍ରୀ ମଣିଷ ଜାତିର କଳଙ୍କ ।"
"ମାୟା ।"
"କଂଗ୍ରେସବାଲା ଗାନ୍ଧୀବାଦକୁ କବର ଦେଲେ ।"
"ମାୟା ।"
"ଏଦେଶର ବୁଦ୍ଧିଜୀବୀ ନିତି ଦିନ ଶିବଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ ପାଳେ । କେବଳ ଉପବାସ ନୁହେ ଜଗାଗର ମଧ୍ୟ ।"
"ମାୟା, ସବୁ ମାୟା," ଦାର୍ଶନିକଙ୍କ ଅବିଚଳିତ କଣ୍ଠର ଶେଷ ଉତ୍ତର ।

ଏହା ଶେଷ ଉତ୍ତର ନୁହେ । ମାନବ ଜାତି ଆଗରେ ଏହା ଶେଷ ପ୍ରଶ୍ନ । ଚଳନ୍ତି ବିଶ୍ୱ ଓ ତା'ର ପୁରୋହିତ ଏ ଉତ୍ତର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବାକୁ ଯାଇ ବିଳୟ ଲଭୁଚନ୍ତି । ଏ ପ୍ରଶ୍ନର ମୀମାଂସା ଆଜି ରୁଷ୍‌ର ଶ୍ରମିକ, ଚୀନର କୃଷୀ ଓ ଉତ୍ତର କୋରିଆର ସୈନିକ ମୁହଁରେ ପରିସ୍ଫୁଟ ।

କେତେ ହଜାର ବର୍ଷ ତଳର କେଉଁ ହଜିଲା କବର ଭିତରୁ ଥରେ ଆଖି ମେଲି ଦେଖ ଦାର୍ଶନିକ । ଚିହ୍ନି ପାରୁନ ? ମନ୍ତ୍ରୀ, ସୁନନ୍ଦା, ଶ୍ରୀକାନ୍ତ – କ୍ଷମତା, କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱର ଓ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ । ତୁମ ସୃଷ୍ଟିର ଶେଷ ବିଭୂତି; ତୁମ ଦର୍ଶନ-ପ୍ରଦୀପର ଶେଷ ତୈଳ ବିନ୍ଦୁ ।

ଦରପୋଡ଼ା ବଡ଼ କୁହୁଳୁଛି । ମଣିଷ ପ୍ରାଣରେ କୁହୁଳା ଧରିଛି । ଥରେ ଜୋର କରି ଫୁଙ୍କି ଦେଲେ ଦୁର୍ଜନ ଜଳି ଉଠିବ । ସେ ଦିନ ହୁଏତ ଆଜି ସୁଦୂର ନୁହେଁ ।
"ମୁଁ କହି ରଖୁଛି, ଆଉ ସୁଦୂର ନୁହେଁ,"
ମନେପଡ଼େ; ସମୀରର ବିଶ୍ୱାସ ଅଖଣ୍ଡ ।

ସାହିତ୍ୟସ୍ରଷ୍ଟାର ଜୀବନ ସମ୍ମାନିତ ହେବ ସେ ଦିନ ଯେଉଁଦିନ ମଣିଷ ତା'ର ଜୀବନକୁ ଦାମୀ ବୋଲି ସାବ୍ୟସ୍ତ କରିବ । ଦାନର କଙ୍ଗାଳ ସେ ନୁହେଁ । ଦାନ ଦ୍ୱାରା ଏ କ୍ଷୁଧା ମେଣ୍ଟିବାର ନୁହେଁ । ଏ କ୍ଷୁଧା ଚିନ୍ତାର, ଆଦର୍ଶର । ଆଜିର ବୁଦ୍ଧିଜୀବିର ଏ କ୍ଷୁଧା ସର୍ବ ଗ୍ରାସୀ । ତା'ର ଗ୍ରାସ ଭିତରେ ଲୋପ ପାଇବ ସମାଜର ଶ୍ରେଣୀ ସ୍ୱାର୍ଥକୁ, କୁସଂସ୍କାର, ଶୋଷଣ ଆଉ ଅତ୍ୟାଚାର ।

ମୋର ଜୀବନକୁ ଯେ ଅସ୍ଥିର କରିଛି, ସମ୍ମାନରୁ ବଞ୍ଚିତ କରିଛି, ଦେହର ପ୍ରତି ଲୋମ କୂପରେ ଲାଞ୍ଛନାର ଦାଗ କାଟିଛି, ସମାଜରେ ମତେ ହେୟ, ହୀନ, ପଙ୍ଗପାଳ କରିଛି, ମୋର ପରିଶ୍ରମର ମୂଲ୍ୟ ଦେଇନି, ମତେ ସମସ୍ତ ନ୍ୟାଯ୍ୟ ସୁବିଧାରୁ ବଞ୍ଚିତ କରିଛି ସେ ମୋର ଶତ୍ରୁ, ପରିଶ୍ରମଜୀବୀର ଶତ୍ରୁ, ସମସ୍ତ ମାନବ ଜାତିର ଶତ୍ରୁ । ତା' ବିରୁଦ୍ଧରେ ମୋର ଏ ଅଭିଯାନ । ହୀନ, ମଳିନ, ଦୁସ୍ଥ ପରିବେଶ ଭିତରେ ମୋର ଏ ଜୀବନ ଯାପନ ଆଜି ଶିବ-ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ ପାଳନ ସେଇ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ, ଜୀବନକୁ ଜୀବନ ଭଳି ଗୌରବ ଦେବାର ସୁଦିନ ଅପେକ୍ଷାରେ । ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ, ବ୍ୟଭିଚାର ଓ କ୍ଷମତାର ପିଶାଚ ସାବଧାନ ହୁଅ !

(୫)

ଅସାବଧାନତାରେ ମୋର ବହୁତ କିଛି ହଜି ଯାଇଚି—ପ୍ରେମ, ମୈତ୍ରୀ, ସଂପଦ । ଖୋଜିବା ବହୁଧା ବ୍ୟର୍ଥ ହୋଇଚି । କିନ୍ତୁ ଏଇ ହଜିବା ଖୋଜିବା ଭିତରେ ମୁଁ ଗୋଟାଏ ନୂତନ ଦିଗନ୍ତର ସନ୍ଧାନ ପାଇଚି । ସେ ଦିଗନ୍ତ ମୁକ୍ତ, ଶାନ୍ତ ଓ ପ୍ରଗତିର ।

'ପ୍ରଗତି' ପ୍ରଥମ ଭାଗ, ଅଷ୍ଟମ ସଂଖ୍ୟା
ମାର୍ଚ୍ଚ, ୧୯୫୪ ।

ଝେଲି କକା

(୧)

ଜୀବନଟା ଗୋଟାଏ ଘଟଣାର ବନ୍ୟା । ତା'ର ସ୍ରୋତରେ ସବୁ କିଛି ଭାସି ଯାଏ ସମୟର ଅନନ୍ତ ଗର୍ଭ ଭିତରକୁ । କିନ୍ତୁ, ସେଥିରୁ ଇମିତି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଘଟଣାର ପ୍ରଭାବ ମଣିଷର ଚିନ୍ତା ଭିତରେ କେବେ କେବେ ଅଟକି ଯାଏ, ଯାହାକୁ ଇତିହାସ ବା କାଳ ଭସେଇ ନେଇ ପାରେନି । ମୋର ଏଇ ଛୋଟିଆ ଜୀବନରେ ଝେଲି କକା ସିମିତି ଗୋଟାଏ ପ୍ରଭାବ ଯାହା ମୋର ଚିନ୍ତାକୁ ପାରମ୍ପରିକ ଆତ୍ମ ପ୍ରତାରଣା ଭିତରୁ ମୁକ୍ତ କରି ଗୋଟାଏ ନୂଆ ଦିଗନ୍ତରେ ଆଣି ଉତୁରେଇ ଦେଲା । ସେଥିଲାଗି ଝେଲି କକା ମୋ ମନରୁ ପାଶୋରି ଯାଇନି ।

ଗୋଟିଏ ଖଣ୍ଡି ଲଟା ପାହାଡ଼ ତଳେ, ପ୍ରାୟ ଶହେ ଘରର ଛୋଟ ବସତି, ଆମ ଗାଁର ଅବସ୍ଥିତି । କୌଣସି ଭୌଗୋଳିକ ଅବା ଉଦ୍‌ବର୍ତ୍ତନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ କାରଣରୁ ହୁଏତ ପର୍ବତ ଶ୍ରେଣୀର ପ୍ରସାର ହଠାତ୍ ଆମ ଗାଁ ନିକଟରେ ବାଧା ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ଯାଇଛି । କାରଣ ଆମ ଗାଁର ପଶ୍ଚିମ ଦିଗରେ, ପ୍ରାୟ ଦେଢ଼ ମାଇଲ୍ ପରେ, ସମବିସ୍ତୃତ ବନାଞ୍ଚଳର ଶ୍ରୀ ଓ ସମୃଦ୍ଧି ଭଲଭାବେ ଦେଖି ହୁଏ । ଆମ ଗାଁ ପରେ ବଡ଼ ପଥର ଖଣ୍ଡେ ବି ଆଖିରେ ପଡ଼ିବା ସୁଲଭ

ଲୁହେ । କଳା ଚକ୍‌ଟା ମାଟିର କଆଁରି ମାଳ, ସେଥି ଭିତରେ ଗାଉଁଲି ଜୀବନ ଉପଯୋଗୀ ନାନା ଜାତି ଗଛ ଗହଳି ଭିତରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଲେଖା ଉଦାସ, କନ୍ଦର୍ପ ଗାଁ ବସି ଯାଇଚି କେଉଁ ପୁରାତନ କାଳରୁ । ଦୂରରୁ ମନେ ହୁଏ, କେଉଁ ଯୋଗୀ ଯେପରି ନିର୍ବିକଳ୍ପ ସମାଧି ଧେନଚି ।

ପୋଖରୀ ହୁଡ଼ ଉପରେ ବସି ମୁଁ ବହୁବାର କଆଁରି ମାଳରେ ସମୂହ ବେଙ୍ଗ ରଡ଼ି ଶୁଣିଚି, ଧୂନାର ଲହଡ଼ି ଦେଖିଚି; ଦୂର ମଶାଣିର ଉଇ ନିଆଁକୁ ଅପଲକ ଆଖିରେ ଗୃହିଁଚି । ବଣ ପାଣି ଗଡ଼ି ଆସିଲେ ଗାଁର ବାଳୁତ ସଂସାର ଉତ୍ସବମୟ ହୋଇ ଉଠେ । ଦଳ ଦଳ ହୋଇ ଆମେ ଝପଟି ଯାଉଁ ସେଇ ଅପୂର୍ବ ଟଙ୍ଗା ସ୍ରୋତରେ ଦେହ ବୁଡ଼ାଇବା ପାଇଁ । ପାଣିର ଗୁପତ ଡାକରୀ ସମଝିବା ଜ୍ଞାନ ଆମ ଭିତରେ ସହଜାତ । ଧାନ କଆଁରି ଭିତରେ ନୂଆ ଆଉ ପୁରୁଣା ପାଣିର ଭେଟ ହୁଏ । ମାଛ ଉଠି ଆସନ୍ତି କଟା ହୁଡ଼ ମୁହଁକୁ । ସେଇଠି ବେନ୍ଧାରେ ଧରା ପଡ଼ନ୍ତି । ଗଡ଼ିସ, ଫଳ, ଚିଙ୍ଗୁଡ଼ି, କେରାଣ୍ଡି—ନାନା ଜାତିର ମାଛ । ଜଗା, ଧନଆ, ହଳଦ ବିଆ ମୋ ବୋଉ ହାତର ରନ୍ଧା ବିଲ ମାଛ ଝୋଳର ସେ ରୁଚି, ନଗରୀର ବିଖ୍ୟାତ ଭୋଜନାଳୟର ରୋହି, ଇଲିସି ଝୋଳରୁ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ପାଇନି । ବିଲ ମାଛ ଓ ମୋ ବୋଉର ପାକ ଭିତରେ ଥିଲା ସ୍ନେହର ସ୍ୱାଦୁ; ଭୋଜନାଳୟର ଗଙ୍ଗା ଇଲିସି ବା ଚିଲିକା ଭେକଟି ଭିତରେ ରହିଚି ବ୍ୟବସାୟର ବିଷ; ପ୍ରତିଯୋଗୀ ଅର୍ଥର ଅନର୍ଥ ।

ସେ ବୟସରେ ପଲ୍ଲୀର ଶ୍ରୀ ବୋଧ ମତେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବରେ ଆନନ୍ଦ ଦେଉ ନ ଥିଲା । ସେଇ ମାଟି, ପାଣି, ପବନ, ଧାନ,

ମାଛ, ଗଛ ଭିତରୁ ମୁଁ ନିଜକୁ କେବେହେଲେ ଅଲଗା କରି ରଖି ପାରି ନଥାନ୍ତି । ମୋର ଆଜିର ଏ ସଂସ୍କୃତି ସେଇ କାଳିଆ ମାଟି ପେଟରୁ ଗଜା ହୋଇ ଥିଲା ! ନଗର ସଂସ୍କୃତି ଓ ସଭ୍ୟତାର ଟେକ୍‌ନିକ୍ ବର୍ଣ୍ଣସଙ୍କର ପ୍ରଣାଳୀରେ ତାକୁ ମାଣ୍ଡଣାର ଫୁଲ ଗଛ କରି ପାରିନି । ଖେଳ କକା ମୋର ନାକ ଭିତରେ ଚେତନା ଫୁଙ୍କି ଦେଇଥିଲା ।

(୨)

ମୋର ବୟସ ଯେତେବେଳେ ସାତବର୍ଷ ବୁଝି ପାରିଲି, ଖେଳ କକା,ମୋର କେବଳ ନୁହେଁ, ଗାଁ ଯାକର କକା । ଗୁଡ଼ିଆ, ଘିଉ ଚଣା, ଖଜା, ସାକର ସେ ମୋପାଇଁ କେବଳ ଆଣେନି, ଆଣେ ଅନ୍ୟ ପିଲାଙ୍କ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ । ବେଳେବେଳେ ମୋର ରାଗ ହୁଏ ଖେଳ କକାର ଏ ଆଚରଣ ଦେଖି । ମୋର ଖେଳ କକା ଗାଁ ଯାକର କକା କାହିଁକି ହୁଅନ୍ତ ! ସେଇ ଖେବନା, ମୁକୁନ୍ଦା, ସୋଲି, ରାଧି, ପଦ ତା' ଉପରେ କାହିଁକି ଏତେ ଆବଦାର କରିବେ ? କହିବ ବୋଲି ଖେଳ କକାକୁ କହିପାରେନି । କିନ୍ତୁ ଏଇ ଗୁମର ମନରେ ରଖି ବୋଉବୋଉକା ଖେଳିଲା ବେଳେ ପଦକୁ ଥରେ କସି କରି ବିଧାଏ ମାଇଲି । ଢେଲା ଢେଲା ଆଖିରେ ମତେ ଥରେ ବକଲରେ ଅନେଇ ଦେଇ ସେ ଘରକୁ ପଳେଇ ଯାଇ ଥିଲା । ଖେଳ କକା ଭଲ ପଦର ସେ ଗୃହାଣୀ ଏବେ ସୁଦ୍ଧା ମୋ ମନରେ ଚଟକା ରହିଚି ।

ଇଂରେଜି ପାଠଶାଳାରେ ଭରତି ହେବା ପାଇଁ ମୁଁ ପାଖ ସହରକୁ ସ୍ଥାନାନ୍ତରିତ ହେଲି । ଶଗଡ଼ରେ ଗଲାବେଳେ ଦାଣ୍ଡା

ଛଡ଼ି ଜାମୁ କୋଳି ଗଛ ମୂଳରୁ ଦୁଇଟି ନିର୍ଘାତ, ଅବୁଝା କଳା ଆଖି ମତେ ବଡ଼ ସନ୍ତର୍ପଣରେ ଚାହିଁ ରହିଥିଲା । ରାଗରେ ମୁଁ ମୁହଁ ବୁଲେଇ ନେଇଥିଲି । ମୋର ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ ଭୋଳା କକା ପାଖରୁ ସାକର, ମିଠେଇ ଏମାନେ ତ ଖୁବ୍ ମଜାରେ ଖାଇବେ ! ପରି ଆଖିର ଭାଷା ବୁଝିବା ବେଳକୁ ମୁଁ ତା'ର ଦୁନିଆରୁ ଅଲଗା ହେଇ ସାରିଲିଣି । ମୋର ଏଇ ଶରଣପଞ୍ଜର ଦୁନିଆରେ ଥିଲା ପାଉଡ଼ର୍ ଘଷା ଗାଲ, ବାସନାଓଦା ଆଖି, ଜଟିଳ କଥାର ଛଳ ଭାବପ୍ରବଣତା, ବରାଦକରା ଅନୁରାଗ । ପଛରେ ରହିଗଲେ କାଳିଆ ମାଟିରି ଆମ ଗାଁ', ଭୋଳା କକା ଆଉ ପରି; ମୁଁ ଆଗେଇ ଗଲି ନାଲି ଧୂଳିର ସଡ଼କ ଉପରେ ପାଦ ଗୁଡ଼ି ଗୁଡ଼ି କେଉଁ ସୁଦୂର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ।

ଖରାଦିନ ଛୁଟିରେ ଆସି ପ୍ରାୟ ଅଢ଼େଇ ମାସ ମୁଁ ଗାଁରେ କଟେଇ ଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଭୋଳା କକା ସଙ୍ଗେ ମିଶିବାର ପ୍ରୟୋଜନୀୟତା କେବେ ବିଶେଷ ଭାବେ ଅନୁଭବ କରିନି । ଛୋଟା ମାଳରେ ଘୂରି ଆମ୍ବ ପାଣିବା, ଅଠାକାଣ୍ଡିଆ ପକେଇ ଚଢ଼େଇ ଧରିବା, ପାହାଡ଼ ଚଢ଼ି କୋଳି ତୋଳିବା, ପିଲାଦିନର ଖେଳ ସାଥୀ କେଉଁ କିଶୋରୀର ବଲକଲ ଗୃହିଣୀ ଅଗରେ ସରମି ଭରମି ଠିଆ ହେବା, ମଣ୍ଡପ ଉପରେ ରାତି ପୁରାଣ ଶୁଣିବା ଅବା ଆଖଡ଼ା ଘରେ ଗୁନ୍ଦି, ଚୌପଦୀ ଗାଇ ଶିଖିବା ଭିତରେ ଛୁଟି ଦିନ ତକ ବଡ଼ ଜଲ୍ଦି ସରି ଯାଏ । ମୁଁ ପୁଣି ଫେରି ଯାଏ ସହରକୁ ନୂଆ ପାଠ ଆୟତ୍ତ କରିବା ପାଇଁ; ଗୋଟାଏ ଅଜ୍ଞାତ, ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅପରାଚିତ ସଂସାର ଭିତରେ ରହିବା ଶିଖିବା ପାଇଁ । କିଶୋର ମନର ନିଥର, ନିର୍ମଳ, ସ୍ୱପ୍ନାବିଷ୍ଟ, ମୁଖର ଚନ୍ଦ୍ରାଲୋକ ଭିତରେ ବାଳୁତ ମନର ଚଞ୍ଚଳ ଭୋଳା କକା ନୀରବ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା ।

(୩)

କଲେଜ ଛାଡ଼ିଲା ପରେ ମତେ ଗୋଟାଏ ବରଷ ରହି ଯିବାକୁ ହେଲା ଗାଁରେ । ପାରିବାରିକ କାରଣରୁ ଘରେ ରହିବା ମୋର ପ୍ରୟୋଜନ ଥିଲା । ଅଧିକନ୍ତୁ, ଜୀବିକା ସମ୍ବନ୍ଧେ ମୁଁ କିଛି ନିଶ୍ଚୟ କରି ପାରି ନଥିଲି । ଏଇ ବର୍ଷକ ଭିତରେ, ପିଲା ଦିନର ପରିଚିତି ଉପରେ, ଖେଳ କକା ସଙ୍ଗେ ମୋର ନୂଆ କରି ବନ୍ଧୁତା ସ୍ଥାପିତ ହେଲା । ଅସଲ ଖେଳ କକାକୁ ଜାଣିବାର ସୁଯୋଗ ମୁଁ ଏଥି ଭିତରେ ପାଇଲି । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଶିକ୍ଷା ଅପେକ୍ଷା ଖେଳ କକାର ସାହଚର୍ଯ୍ୟ ମତେ ଅଧିକ ବିଶ୍ୱସ୍ତ ଭାବରେ ଜୀବନ ଦର୍ଶନର ଦିଗ ଦେଖେଇ ପାରି ଥିଲା ।

ସଦା ହସ ହସ ମୁହଁ ପଞ୍ଚାବନ ବର୍ଷର ବୁଢ଼ା ଏ ଖେଳ କକା ଗାଁରେ ସବୁ ଠାରୁ ଗରିବ । ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷର ପୁଅ ଓ ତିନି-ବର୍ଷର ଝିଅଟିଏ କକା କୋଳରେ ଦେଇ ସ୍ତ୍ରୀ ପଚିଶି ବର୍ଷ ତଳେ ଆଖି ମୁଦିଚନ୍ତି । ପିଲା ଦୁଇଟିକୁ ମା'ଆର ସ୍ନେହ ଓ ବାପାର ଦାୟିତ୍ୱ ଦେଇ କକା ମଣିଷ କଲେ । ପାଖ ଗାଁରେ ଝିଅ ତା'ର ଘର ସଂସାର କଲାଣି । ବେଳେ ବେଳେ ବୁଢ଼ାକୁ ଦେଖି-ଚାହିଁ ଯାଏ । ପୁଅ ଯାଇଛି ବର୍ମା । ଗତ ମହାଯୁଦ୍ଧ ବେଳେ ଜାପାନ ବର୍ମା ଆକ୍ରମଣ କଲାରୁ ଆମ ଲୋକ ସବୁ ଭାଗି ପଳେଇ ଆସିଥିଲେ । ବର୍ମା ଡାକୁ ହାତରେ କାହାର ପ୍ରାଣ ଯାଇଛି, କିଏ ବାଟ କଡରେ ମରିଛି, କିଏବା ଦର ମରା ଅବସ୍ଥାରେ ଘରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଛି । କିନ୍ତୁ କକାର ପୁଅ ଆଉ ଫେରିନି । କିଏ କହେ, ବର୍ମୀ ସ୍ତ୍ରୀ ଧରି ସେ କେଉଁ ପଲ୍ଲୀ ଗାଁରେ ଘର କରିଛି । କିଏ ଅବା କହେ, ରେଙ୍ଗୁନ୍‌ରେ ପ୍ରଥମ ବୋମା ପଡ଼ିବା ଦିନ ଯେଉଁ

ଲୁଟି, କଣ୍ଟା କଣ୍ଟି ହେଲା ସେଥିରେ ସେ ମରିଚି । କିନ୍ତୁ କଥା କେବେ ହେଲେ ପୁଅ କଥା ଉଠେଇବା ମୁଁ ଶୁଣିନି । ତେବେ, ହସ ହସ ମୁହଁ, ଚଳେ, ମୁକ୍ତ ପ୍ରାଣର କେଉଁ ନିରଭିବ୍ୟକ୍ତ ତନ୍ତ୍ରୀ ଭିତରେ, ପୁତ୍ର ହୀନତାର ଗୋପନ ବେଦନା ଅବା ନିର୍ଲିପ୍ତ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଜମାଟ ହୋଇ ଯାଇ ଥିବା ହୁଏତ ଅସାଧାରଣ ନୁହେଁ; କାରଣ କୌଣସି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ କକା ଥରେ ମନ୍ତବ୍ୟ କରିବା ମୋର ମନେ ଅଛି—

"ବାପ, ଜନ୍ମ ମାଟିରୁ ଯିଏ ଉପୁଡ଼ି ଯାଏ, ମଶାଣି ମାଟି କେବଳ ତା'ର ଗତି ହୁଏ । ମାଆର ପଣତ ତଳୁ ଛଡ଼େଇ ନେଲେ ପିଲା ଉଜୁଡ଼ି ପାରେନି, କି ମଣିଷ ହୁଏନି ।"

(୪)

ସେ ଦିନ ଗାଁରେ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ରକମର ହଇଚଇ ହୋଇ ଗଲା । ସବୁ ଦିନ ପରି ଦ'ପହର ବେଳେ ଆଖଡ଼ା ଘରେ ଦଳେ ଭେଣ୍ଡିଆ ଆଠ ପଇଞ୍ଚ (ଏକ ରକମ କଉଡ଼ିର ଖେଳ) ପାଲି ଲଗେଇ ଥିଲେ । ଖେଳ ଖୁବ୍ ଜମିଥିଲା । ଖେଳାଳୀଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଉଭୟ ପକ୍ଷର ସମର୍ଥକ ଓ ଦେଖାଳୀଙ୍କ ଆଗ୍ରହ, ଉଦ୍‌ବେଗ, ଉତ୍ତେଜନା ବିଶେଷ ଜଣା ପଡୁଥିଲା । ପାଟି-ଭୁଣ୍ଡ, ହସ ଗମାତରେ ଘରର ଛାତ ଉଡିଯିବା ପରି ବୋଧହେଉଥିଲା । ଖେଳ ଆରମ୍ଭରୁ ମଦନର 'ଯୋଡ଼ି'କୁ କଇବଲର ଯୋଡ଼ି ଗୋଡ଼େଇଛି । ଠିକ୍ ପାଚିବା ମୁହଁରେ ମଦନର ଯୋଡ଼ି ମଲା । କଇବଲର ଦଳକୁ ଆଉ ସମ୍ଭାଳେ କିଏ ! ସିଁସିଁ ବଜେଇ, ତାଳି ମାରି, ଗାମୁଛା ଉଡେଇ ବିଜୟ ଉଲ୍ଲାସ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ଯିଏ ଯାହାର ବଳ-

ବାଡ଼କୁ ଯିବେ ଏଥର, ଖେଳ ସରଙ୍କି ଆସିବା ବେଳ ହେଲଣି । ଯୋଡ଼ ଜାଆଁଇ ପଚେଇବା ଆଜ ମଦନର ସାଧ ନୁହେଁ । ଦାନ ବାନ୍ଧବାରେ ହଡ଼ପ କଲେ ବୋଲି ମଦନର ଦଳ ଆପତ୍ତି ଉଠେଇଲେ । ଝାପଟ ଝିକଲରୁ ଚଢା ଚଢ଼ି; ଧର ଧର ଚାଲିଲା । ସେଇ ଧୁ'ଧା, ଭିଡ଼ାଭିଡ଼ ଭିତରେ ମଦନର ପଇତା ଛିଣ୍ଡି ଗଲା । କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ ମଦନ ଘରକୁ ଗଲା ।

ଏ ଭଳି ଘଟଣା ଆଠ ପଇଞ୍ଚ ଖେଳରେ କିଛି ନୂଆ ନୁହେ । ତେବେ, ସେ ଦିନର ଏ ଝିମିଟିରୁ ବାହାରିବ ବୋଲି ମହାଭାରତ ସେପରି ଅନେକ ଦିନରୁ ପାଞ୍ଚୁଥିଲା । ମଦନ ବାପା ବରଜ ପାଣିଗ୍ରାହୀ ଗାଁର ଧନୀ, ମହାଜନ । ତାଙ୍କ ପୁଅ ଦେହରେ ହାତ ଦେବ, ଇମିତି ଲୋକ କ'ଣ ଗାଁରେ ଜନମ ହେଲାଣି ! ରାଣ୍ଡିପୁଅ କଇବଲିଆର ଏତେ ଉଦଣ୍ଡ ! କାଠ ପଥର ଭଳି ଗାଁ ଲୋକ ଠିଆ ହେଇଚନ୍ତି, ପୁରୁଣା ମଣ୍ଡପ ଉପରେ ପାଣିଗ୍ରାହୀ କଇବଲିଆକୁ ବଢଧ ମାଡ଼ ମାଇଲେ । କଇବଲିଆର ନାକ ଭିତରୁ ରକତ ଗଡ଼ି ମାଟିରେ ଜାବ ଉଠିଲାଣି, ତଥାପି ପାଣିଗ୍ରାହୀଙ୍କ ରାଗ ଶାନ୍ତ ହେଇନି । ଏତିକି ବେଳେ ହେଲା ଭୋଳା କକାଙ୍କର ଆବିର୍ଭବ । ଦରମରା କଇବଲିଆକୁ ତଳୁ ଗୋଟେଇ ଧରି ଆଚ୍ଛା କରି ପାଣିଗ୍ରାହୀଙ୍କୁ କେତେଟା ପଦ ସେ ଶୁଣେଇ ଦେଲେ । ଦୁଇ ଜଣ ଭିତରେ ବଚନିକା ବି ଚାଲିଲା କିଛି ସମୟ । ଶେଷରେ, କଚେରୀରେ ଦେଖା ହେବ କହି ପାଣିଗ୍ରାହୀ, ଚନ୍ଦ୍ର ସାପ ଭଳି ଫୁଲି ଫୁଲି, ଘରକୁ ଫେରିଲେ । ଭୋଳା କକା କଇବଲିଆକୁ ତା'ର ଅନ୍ଧୁଣି, ବିଧବା ମାଆ ପାଖକୁ ନେଇ ଦେଲେ । ଭୁଟ ଭାଟ ହେଇ ଗାଁ ଲୋକ ଭାଙ୍ଗି ଗଲେ ।

ଏଇ ଘଟଣା ଦିନ ମୁଁ ଥିଲିନ ଗାଁରେ । ପରଦିନ ଫେରି ସବୁ ଶୁଣିଲି । ଖେଳ କକାଙ୍କ ସତ୍ ସାହସକୁ ଖୁବ୍ ପ୍ରଶଂସା କଲି ମନେ ମନେ । କିନ୍ତୁ, ଆଶଂକା ବି ହେଲା କାରଣ ଏ ଭଳି ଦାମ୍ଭିକତାକୁ ପାଣିଗ୍ରାହୀ ସହଜରେ ଭୁଲି ଯିବା ଲୋକ ନୁହନ୍ତି । ଉପର ବେଳା ପାହାଡ଼ ତଳ ବାଇଗଣ ପଦରରେ କକା ସଙ୍ଗେ ଦେଖା ହେଲା । କହିଲି,

"ତମେ ଇମିତରେ କାହିଁକି ଚିହ୍ନା ପଡ଼ିଲ କକା । ପାଣିଗ୍ରାହୀର କଳ, ବଳ ତ ଜାଣିଚ । କୋଉ ଅମଡ଼ାରେ ନେଇ ଫେରେ ଉଇତ କରିବ ।"

କକା ବାଇଗଣ ତଳର ମାଟି ଖୋସୁ ଥିଲେ । ଖଣତିଟା ଥୋଇ ଦେଇ ହାତ ଦୁଇଟାକୁ ଆଣ୍ଠୁ ଅଞ୍ଜଳା କରି ବସିଲେ । କପାଳର ଝୋପି ଝୋପି ଝାଳ ଭୁରୁ ହେଇ ଡେଇଁ ଛୁଡ଼ିଆ ଗାଲକୁ ଗଡ଼ି ଆସୁଥିଲା ।

"ମଣିଷର କଳ ବଳ ଯାହା ସବୁ, ବାପ, ଦଇବ କାହିଁକି ଅଛନ୍ତିରେ । ମଣିଷର କଡ଼ିଆ କେତେ କାଳ ? ଯିମିତି କଢ଼ିଚି ସିମିତି ଛୁଡ଼ିବ ।"

ମୋର ମନେ ହେଉଥିଲା, କକା ଯେପରି ମନ୍ତ୍ର ପାଠ ଆବୃତ୍ତି କରି ଦୁନିଆର ଗତି ବୁଝିବାରେ ବେନିଯ୍ଯମ କରୁଚନ୍ତି । କହିଲି, "ଦଇବକୁ ତ ଆଜ କଟେରୀ ସୀମାର ଦହଗଞ୍ଜ ଭୋଗିବାକୁ ପଡ଼ିବନି ।"

"ତୁ ଭୁଲ୍ କରୁଚୁ, ସେ ବୁଝେଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ, ଦଇବ ସବୁ ଦେଖୁଚି, ସବୁ ଭୋଗୁଚି । ସେ ପରା 'କରି କରାଉ-

ଥାଏ-ମୁହଁ !' ପାଣିଗ୍ରାହୀ ମାରିବା, କଇଁବଲଆ ଦରମରା ହେବା, ପେଟ ଭିତରେ କୋହ ଚାପି ଗାଁ' ଲୋକେ ଜଡ଼ା, କାଲ୍ ଭଳି ଠିଆ ହେବା—ସବୁ ସେ ଦେଖିଛି । ସେଇଠାରୁ ଅସଲ୍ ଦେଖା । କଟେଶ୍ୱ ଯାହା ଦେଖୁଛି ଦେଖୁ ।"

"କିନ୍ତୁ, କଟେଶ୍ୱର ଦେଖା ତୁମକୁ ମାନିବାକୁ ପଡ଼ିବ ।"

ସେ ସହଜ ହୋଇ ବସିଲେ । ମୁଁ ବି ଗୋଟାଏ ପଥର ଉପରେ ବସି ଗଲି । କକା ମୁହଁରେ ଗଭୀର ଆତ୍ମବିଶ୍ୱାସ ପ୍ରକାଶ ପାଉଥିଲା,

"ମାନି ନେବା ଓ ମନେ ନେବା ଭିତରେ ଅନ୍ତର ଅଛି ରେ ବାପା । ମନେ ନେବା ଭିତରୁ ଜାତହୁଏ; ମାନି ନେବାଟା ବାହାରର ଲଦନ । ପାଣିଗ୍ରାହୀ ମରି ପୁଲିସ ହାତରେ ବନ୍ଧେଇବଚ, ହଉ; ସେ ଯଦି ସେତିକି କରେ, ଗାଁ ଯାକର ଲୋକ ବନ୍ଧନରୁ ମୁକୁଳି ଯିବେ ।"

ଏକ ରକମ ହତାଶ ଭାବେ କହିଲି,

"ତମେ କ'ଣ ଭାବୁଛ କକା, ଏଇ ମୂର୍ଖଲୋକ କେବେ-ହେଲେ ମୁହଁ ଖୋଲି ପାରିବେ ? ମଣିଷ ଭଳି ବଞ୍ଚି ଜାଣିବେ ? ଏମାନଙ୍କ ଉପରେ ମୋର ମୋଟେ ଆସ୍ଥା ନାହିଁ ।"

କକାର ମୁହଁରେ ମ୍ଳାନ ହସ ଉକୁଟିଲା । ସ୍ୱରରେ ବେଦନାର ସ୍ପର୍ଶ ଲାଗିଲା ଭଳି ବୋଧ ହେଉଥିଲା ମଧ୍ୟ ।

"ତୁ ଏମାନଙ୍କ ପାଖରୁ ଦୂରେଇ ଯାଇଚୁ । ତୋ ମନରେ ବିଶ୍ୱାସ ଆସିବ କିମିତି ? ମୁଁ ଯେହେତୁ ଏମାନଙ୍କ ମେଳରେ ରହିଚି, ଜାଣେ ଏମାନେ କ'ଣ ।"

କକାର ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ ରହିଲି । ସେଇ 'କ'ଣ' ପଦଟିର ବିଶ୍ଳେଷଣ ଶୁଣିବା ପୂର୍ବରୁ ମୁଁ ଯୁକ୍ତି ବଢ଼େଇ ପାରୁ ନଥିଲି ।

ସୂର୍ଯ୍ୟର ଝୁଲ ମଉଳ ଯାଉଥିଲା । ଦୂରରେ କେଉଁ ଗାଈଆଳର ଲମ୍ବା ବଇଁଶୀରେ 'କଳା-ମାଣିକ' ଧ୍ୱନିତ ହେଉ-ଥିଲା । ଖଣ୍ଡିଲଣ୍ଠା ଗହଳ ଭିତରୁ କେଉଁ ଘର ବାହୁଡ଼ା ଗାଈର ଉଦ୍‌ବେଗ୍ନ ହମ୍ବାଳ ଶୁଭୁଥିଲା ରହି ରହି । ପଶୁ ଓ ମଣିଷ ଉଭୟ ପ୍ରାଣରେ ସେପରି ଆଶଂକିତ ମାତୃତ୍ୱ ଆକୁଳ ହୋଇ ଉଠିଛି । କଙ୍କା କହିଲେ,

"ଏମାନେ ଗରିବ, ଅନାଥ । ପେଟ ପୂରାଇ ଅବା ରୁଚି କରି ଖାଇବା ବଡନେ ଜାଣନ୍ତିନି । ଉପର ମଣିଷର ଲଢନ ସବୁ ପ୍ରକାର ବାଧା, ବିପଦକୁ କରମ କହି ମୁଣ୍ଡ ପୋତି ସହି ଯାଆନ୍ତି,—"

ମୁଁ ବାଧା ଦେଲି,

"କିନ୍ତୁ ଏହା ଧର୍ମ-ଧୀରୁତା ନୁହେ । ଏହା କୁସଂସ୍କାର, ମାନସିକ ବିକୃତି ।"

"ସତ; କିନ୍ତୁ ଏଥିରେ ଏମାନଙ୍କର ଦୋଷ କ'ଣ ? ଯୁଗ ଯୁଗ ଧରି ସବୁ ପ୍ରକାର ସୁବିଧା ଓ ସୁଯୋଗରୁ ତଡ଼ା ଖାଇ ଏଇ ଲୋକେ ଏକ ରକମ ଗମାର ପାଲଟି ଯାଇଛନ୍ତି । ଧର୍ମ, ଜାତିଆଣ, ନ୍ୟାୟ, ଶାସନ—ସବୁ ବିଷୟରେ ଉପର ଲୋକେ ଏମାନଙ୍କୁ କୂଟ କରିଛନ୍ତି, ଠକିଛନ୍ତି । କେଉଁ ବଳରେ ଏମାନେ ମୁହଁ ଖୋଲନ୍ତେ ? ମଣିଷ ଭଳି ବଞ୍ଚି ଜାଣନ୍ତେ କମିତି ? ଏମାନେ ମୁହଁ ଖୋଲିବେ କେବଳ ସ୍ନେହ ପାଇଲେ । କଣ୍ଠରେ ଆକୁଳତା ଭରି ଠିକ୍ ଏଇ ଗାଈଟି ଭଳି ଏମାନଙ୍କୁ ସ୍ନେହ ଦେଇ ଡାକିବାକୁ ହେବ; ଆପଣାର କରିବାକୁ ହେବ ।"

ସନ୍ଧ୍ୟା ନଇଁ ଆସିଥିଲା । ଏକାଠି ଘରକୁ ଫେରିଲୁ । ମନ ମୋର ଭାରି ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । କଇବଲିଆ ଲାଗି ପାଣିଗ୍ରାହୀର

ସାମନା କରିବା ପଛରେ କକା ପ୍ରାଣର ଆବେଗ ମୁଁ ସମ୍ୟକ୍ ବୁଝି ପାରିଥିଲି । ତଥାପି ନାନା ରକମର ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠୁଥିଲା ମନରେ । କକା କ'ଣ ସ୍ନେହ ଦେଇ ଏଇ ଲୋକଙ୍କ ମୁହଁରେ ସତରେ କଥା ଫୁଟେଇ ପାରିବେ ?

(୫)

ପାଣିଗ୍ରାହି ବହୁତ ଉପାୟ କଲେ । ଧମକ ଦେଲେ, ପଇସା ଲୋଭ ଦେଖେଇଲେ,ତଥାପି ଖେଳ କକା ବିରୁଦ୍ଧରେ କହିବା ଲାଗି ଗାଁ'ରେ ଜଣେ ହେଲେ କିଏ ରାଜି ହେଲେନି । ଅଗତ୍ୟା ପାଣିଗ୍ରାହିଙ୍କୁ ଉଠେଇବା ହାତ ନିଜ ଗାଲରେ ବସେଇ ଚୁନ ଯିବାକୁ ହେଲା । ଘରୁ ଘରୁ ପୁରୁଣା ଚାଉଳ, ଜାଇ, ଘିଅ, ଆମ୍ବୁଲ, ପନ ପରିବା ମାଗି ଆଣି କକା ପଥ୍ୟ ପାଚନରେ କଇବଲିଆକୁ ସୁସ୍ଥ କରି ଦେଲେ । ଆଖଡ଼ା ଘରେ ପୂର୍ବପରି ଖେଳ ଚାଲିଲା । ଗାଁ'ର କିଶୋର ସଂସାର ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ଆମୋଦ, ଆନନ୍ଦରେ ପୁଣି ସହଜ, ସରସ ହୋଇ ଉଠିଲା । ଏଇ ଜୀବନରୁ ବଞ୍ଚିତ ହେଲା କେବଳ ମଦନ । ଆଖଡ଼ା ଘରକୁ ଆସିବା ଲାଗି ତା'ର ମୁହଁ ନଥିଲା ।

ଅଭିନନ୍ଦିତ କରି ଦିନେ କହିଲି,

"ମୋର ବିଶ୍ୱାସ ନଥିଲା, କକା, ଗାଁ' ଲୋକ ଇମିତି ଏକ ମନ ହେବେ ବୋଲି । ବାସ୍ତବିକ୍ ତମେ ଏମାନଙ୍କ ଭିତରେ ବଳ ଆଣି ଦେଇଚ ।"

କକା ହସି ହସି ଉତ୍ତର କଲେ,

"ଏହା କିଛି ପଶୁବଳ ନୁହେଁ । ସ୍ନେହ ଓ ବିବେକର ଦାବୀ ମାତ୍ର । ପଇସାକୁ ଯିଏ ବଡ଼ କରି ଜାଣିଚି, ପଇସା ଲାଗି ସେ ସବୁ କରି ଦେଇ ପାରେ । ମାନ, ମହତ ଜ୍ଞାନ ତାର ରହେନି । କିନ୍ତୁ ଏ ଲୋକେ ପଇସାର

ମୋହରେ ପଡ଼ି ନାହାନ୍ତି । କାରଣ ତର ଦରିଦ୍ରତା ଏମାନଙ୍କୁ ସବୁବେଳେ ପଇସାର ସଂସାରରୁ ଦୂରରେ ରଖିଚି ।”

ମୁଁ ସନ୍ଦେହ ତୁଟେଇବାକୁ ଚାହିଁଲି,

“ଏମାନେ ସବୁ ଦିନେ ପଇସାର ସଂସାରରୁ ଦୂରରେ ରହିବା କ’ଣ ତମେ ପସନ୍ଦ କରୁଚ ?”

“ନା, ପଇସା ଦିନେ ଏମାନଙ୍କ ପାଖରେ ଶରଣ ପଶିବ । ସେ ଦିନ ପାଇଁ ଏମାନଙ୍କୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ରଖିବାକୁ ହେବ ।”

ମୁଁ ବୁଝି ପାରି ନଥିଲି । ପଚାରିଲି,

“ବ୍ୟବସାୟ, ବଣିଜ, କଳ କାରଖାନା, ଜମିଦାରୀ ସବୁ ତ ଉଚ୍ଚ ଉପର ଲୋକଙ୍କ ହାତରେ । ପଇସା ଏମାନଙ୍କ ହାତକୁ ଆସିବ କିମିତି ?”

କକା କହିଲେ,

“ଆଜିର ପଇସା ଅର୍ଥ କେବଳ ଧନ ନୁହେଁ; ଧର୍ମ, ନ୍ୟାୟ, ଜ୍ଞାନ, ଶାସନ ମଧ୍ୟ । ଏ ସବୁ ପଇସାର—,”

ସେ ଗୋଟିଏ ଅର୍ଥ-ପ୍ରକାଶକ ପଦ ପାଇଁ ଖୋଜି ହେଲେ ।

ମୁଁ ବଢ଼େଇ ଦେଲି,

“ପଇସାର ବିନିମୟ ମାଧ୍ୟମ ।”

ସେ ଆନନ୍ଦିତ ହେଲେ,

“ହଁ ପଇସା ଦେଇ ଯାହା ଅଦଳ ବଦଳ ହୁଏ । ପଇସାର ଏ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ରହିବନି ।”

ମୋର ବିଶ୍ୱାସ ବସୁ ନଥିଲା । ପଚାରିଲି, ‘କିମିତି ?’ “ଆଜି ଯେଉଁମାନେ ପଇସାର ମୂଲ୍ୟ ନିରୂପଣ କରୁଚନ୍ତି, ପଇସାର ଭିତ୍ତି ଜାଣନ୍ତିନି । ପଇସା ଗୋଟାଏ ଅନାବଶ୍ୟକ ସୃଷ୍ଟି; ମାତ୍ର କେତେଟା ଲୋକର ଗୋଟାଏ ବଜାର ସଉକ । ଉପଜ ସଙ୍ଗେ

ହେବାର ସହଜ ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ । ବଜାରର ଅନିଶ୍ଚିତ ଗତି ଦିନେ ଏ ସଭ୍ୟତାକୁ ଅଚଳ କରି ଦେବ । ତା' ସଙ୍ଗେ ଅଚଳ ହୋଇ ଯିବ ଏ ସଭ୍ୟତାର ସଂସାର ।"

ବୁଝି ପାରିଲି, କକା ପୁଞ୍ଜିବାଦୀ ବିଶ୍ୱରେ ଆର୍ଥିକ ସଙ୍କଟ ସଙ୍ଗେ ଶାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅଚଳ ହୋଇ ଯିବା ଗଣନା କରୁଛନ୍ତି । ମତେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଲାଗୁଥିଲା, ଗାଁ'ର ଅଶିକ୍ଷିତ ଏ ବୃଦ୍ଧ ଏ ଯୁଗର ଅର୍ଥ ନୀତିର ଜଟିଳ, ଅପାର ତତ୍ତ୍ୱ ବୁଝି ପାରିଛନ୍ତି କିମିତି ? ହୁଏତ ଏହା ପଛରେ ଥିଲା ସୃଜନୀ ଶକ୍ତିର ସହଜ ଅନ୍ତର୍ଜ୍ଞାନ । ସନ୍ତାନର ବିବିଧ କ୍ରିୟାନୁଷ୍ଠାନର ଅର୍ଥ ଜନନୀ ଯଦିଓ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୃଦ୍‌ବୋଧ କରି ପାରେନା, ତଥାପି, ସନ୍ତାନ ଉପରେ ଏହାର ପରିଣତି କି ଭଳି ରୂପ ନେଇ ପାରେ, ତା'ର କଳ୍ପନାପ୍ରବଣ ମାତୃପ୍ରାଣ ଅବ୍ୟକ୍ତ ଭାବରେ ଅନୁଭବ କରି ପାରି ଥାଏ । କକା ବୁଝି ପାରି ଥିଲେ, ପୁଞ୍ଜି ଶାସନତନ୍ତ୍ର ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ିବା ଫଳରେ କ୍ଷମତା ଆସିଯିବ ଶ୍ରମଜୀବୀ ହାତକୁ । ପଚାରିଲି,

"ଲୋକେ କିଭଳି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବେ ?"

କକା ଉତ୍ତର କଲେ,

"ଲୋକଙ୍କ ମନରେ ବିଶ୍ୱାସ ଆଣିବାକୁ ହେବ । ସେ ବିଶ୍ୱାସ ଆଣି ହେବ ସେମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ନିଜକୁ ଏକ କରି ଦେବାରେ; ସେମାନଙ୍କ ସୁଖ, ଦୁଃଖରେ ଭାଗୀ ହେବାରେ; ଗଭୀର ସ୍ନେହ ଓ ସମ୍ମାନ ଅର୍ପଣ କରିବାରେ । ତମ ବର୍ଗର ଲୋକ, ଯେଉଁ ମାନେ ଯୁଗ ଯୁଗ ଧରି ଏଇ ତଳିଆ ଲୋକଙ୍କୁ ଶୋଷଣ କରିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରି ନିଜେ କୌଣସି ସୁବିଧା ପାଇ ପାରିନାହାନ୍ତି, ଏଣିକି ଏମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଶି ଯିବାକୁ ହେବ । କାରଣ ଉପର ଲୋକ ତୁମକୁ ମଧ୍ୟ ଭଲରେ ରଖି ଦେବେନି ।"

ଏ ବୃଦ୍ଧର ଗଭୀର ଅନ୍ତର୍ଦୃଷ୍ଟି ମତେ ଅବାକ୍ କରି ଦେଇଥିଲା । ପୁଞ୍ଜି-ସମାଜରେ ନିମ୍ନ ମଧ୍ୟ ବର୍ଗ ଧୀରେ ଧୀରେ ଦେଉଳିଆ ହେବା ସେ ଜାଣି ପାରିଥିଲେ ।

(୬)

ମୋର ଦୃଷ୍ଟି ଲବ୍ଧ ହୋଇଥିଲା । ମୁଁ ବୁଝି ପାରିଥିଲି, ମୋର ଭାଗ୍ୟ, ମୋର ଭବିଷ୍ୟତ ଗୁହ୍ଲା ଗାଁର ଏଇ ଜଡ଼ା କାଳିଙ୍କ ସଙ୍ଗେ; ନଗରର ବେଙ୍କ୍ ଅବା କାରଖାନା ମାଲିକ ସଙ୍ଗେ ନୁହେ । ଉପର ବର୍ଗର ଅନ୍ୟାୟ, ଅବିଚାର ଓ ଶୋଷଣ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଭୋଳ କକାର ଏଇ ଲୋକଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କାନ୍ଧ ମିଶେଇ ଠିଆ ହେବା ପାଇଁ ମୋର ଅନ୍ତର ଭିତରେ ଗୋଟାଏ ବାଣୀ କି ଏକ ନୂତନ ଶକ୍ତି ଜାତ କରୁଥିଲା । ମୁଁ ଯେତେ ଦୂରେଇ ଯାଇଥିଲି, ଫେରି ଆସିବା ଲାଗି ସେତେ ବ୍ୟାକୁଳ ହେଉଥିଲି ।

ଭୋଳ କକାର ମନରେ ଶିକ୍ଷାର ଅହମିକା ନଥିଲା, କିନ୍ତୁ ସତ୍ ଶିକ୍ଷାର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମହତ୍ତ୍ୱ, ଅନ୍ଧକାର ଭିତରେ ଆଲୋକର ସନ୍ଧାନ ନେବା, ସେ ଭଲ ଭାବେ ବୁଝିଥିଲେ । ଆଭିଜାତ୍ୟର ବାହ୍ୟାଡ଼ମ୍ବର ଭଳି ତାଙ୍କର ଲୋକପ୍ରିୟ ନାଁକୁ ମିଥ୍ୟା ସମ୍ମାନ ଦେବା ଲାଗି ଆଗ ପଛରେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଶସ୍ତା ଉପାଧି ନଥିଲା, କିନ୍ତୁ, ସେ ନିଜେ ଥିଲେ ଗୋଟାଏ ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନ ଯେଉଁଥିରେ ମଣିଷର ଜୀବନଯାତ୍ରାକୁ ସରଳ, ସହଜ ଓ ସୁନ୍ଦର କରିବା ପାଇଁ ବିବିଧ ତତ୍ତ୍ୱ ଓ ସତ୍ୟ ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇଥିଲା । ସେ ଅଷ୍ଟବର୍ଗର ସାଧକ ନଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ଧର୍ମ ଥିଲା ସ୍ନେହର ଧର୍ମ, ମୈତ୍ରୀର ଧର୍ମ । ଶିଶୁ ଭଳି ସରଳ ଓ ମାତୃହୃଦୟ ଭଳି ଉଦାର

ସେ ଥିଲେ ମାନବତାର ପ୍ରତୀକ । ସେ ରାଜନୀତି ବୁଝି ନଥିଲେ, 'ବାଦ' ବୁଝି ନଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ନୀତି ଥିଲା ମଣିଷକୁ ଦାସତ୍ୱରୁ ମୁକ୍ତ କରିବା । ଦୁଃଖେ ଗଢ଼ା ଜୀବନକୁ ଧରି କାର୍ଯ୍ୟ କରି ସେ ଦାର୍ଶନିକ ହୋଇ ନଥିଲେ; ମଣିଷର ସୁଖ ଦୁଃଖକୁ ଆପଣାର କରି ସେ ପାଇଥିଲେ ସତ୍ୟକାର ପ୍ରାଣର ଦର୍ଶନ, ଯେଉଁ ପ୍ରାଣ ସ୍ପନ୍ଦିତ ହେଉଚି କୋଟି ଶୋଷିତର ପଞ୍ଜରା ଭିତରେ ।

ଭୋଳା କକା ମଲେଣି କେତେ ବର୍ଷ ହେଲା; କିନ୍ତୁ ଗାଁର ମାନ, ଦୁଃଖୀ ଭିତରେ ସେ ବଞ୍ଚି ରହିଚନ୍ତି ଚିର ଦିନ ପାଇଁ । ପାଣିଗ୍ରାହୀ ଏବେ ବି ବଞ୍ଚିଚି; କିନ୍ତୁ ସେ ମରିଚି ଚିର ଦିନ ପାଇଁ । ତା'ର ମନଗଢ଼ା ଆଭିଜାତ୍ୟର ଦୁନିଆ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ହୋଇ ଭୁଷୁଡ଼ି ପଡ଼ୁଚି ପ୍ରତିଦିନ ।

'ପ୍ରଭାଙ୍ଗ', ଦ୍ୱିଶାସୁ ଝାଗ, ଭୃଷାସୁ ସା।୮୨
ଅକ୍ଟୋବର, ୧୯୫୪

ଦେଢ଼ ପଇସା

(୧)

୧୯୩୨ ସାଲ୍ । ଲବଣ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ଭାରତର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ଜେଲ୍ ବରଣ କରିଚନ୍ତି । ଗୋଟାଏ ନୂଆ ରକମର ସଙ୍ଘର୍ଷ ଆଗରେ ବିଫଳ ହୋଇ ଗୋରା ଶାସକ ଯୋଜନା କରି ଜନ ସାଧାରଣଙ୍କୁ ଉତ୍ତ୍ୟକ୍ତ କରୁଛି । ମୁଠାଏ ଲୁଣ ଧରି ଏ ଗାନ୍ଧୀ ଚେଲା ଦଳ ଭାରତକୁ ସ୍ୱାଧୀନ କରିଦେବେ ? କେତେ ଉପହାସ କରୁଚନ୍ତି । କେତେ ଖୁବ୍ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଇ ଏ ନିପୁଣତାର ବିଚାର କରୁଚନ୍ତି । ଭାରତର ସର୍ବତ୍ର, ସବୁ ଶ୍ରେଣୀ ଭିତରେ, ସବୁ ମହଲରେ ବିଚାର ଆଲୋଚନା ଚାଲିଛି । ଦେଢ଼ଶ' ବର୍ଷର ଦାସ, ଦୁର୍ବଳ ଭାରତ ପ୍ରଭୁର କାର୍ଯ୍ୟ କଳାପ ଉପରେ ମନ୍ତବ୍ୟ କରିବାକୁ ସାହାସ କରି ପାରିଛି । ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମ ପାଇଁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ମୁଠି ଭିକ୍ଷା କରିଚନ୍ତି । ଏଇ ମୁଠିରେ ଗୋଲା ବାରୁଦ ତିଆରି ହେବନି; ତିଆରି ହେବେ ଦେଶ ପ୍ରାଣ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ—ହଜାର ହଜାର, ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ । ବିଦେଶୀର ଶାସନ, କ୍ଷମତା ଓ ଫାସିଖୁଣ୍ଟ ମୁହଁରେ ନିର୍ଭୀକ ଭାବରେ ଦାବୀ କରିବେ ଭାରତର ସ୍ୱାଧୀନତା; ତେତିଶି କୋଟି

ନରନାରୀଙ୍କ ମୁକ୍ତି । ଗୋଟାଏ ବିଶାଳ ଦେଶର କୋଟି କୋଟି ଭୟାଳୁ ଲୋକଙ୍କୁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ନିର୍ଭୀକ ଆଉ ଲଢ଼ୁଆ କରି ଦେଇ ପାରିଚନ୍ତି ।

(୨)

ଛୁଟି ଘଣ୍ଟା ବାଜିଲା, ପିଲାମାନେ ଦଳ ଦଳ ହୋଇ, ନାଚ କୁଦ କରି ଯାଉଚନ୍ତି ଖେଳ ପଡ଼ିଆ ଉପରକୁ । କ୍ଲାସ୍ ରୁମ୍ ଖାଲି ହୋଇ ଗଲାଣି । ଲମ୍ବା ଲମ୍ବା ବେଞ୍ଚ ଗୁଡ଼ାକ ବଡ଼ ନିରସ, ବେଢ଼ଙ୍ଗ ଦେଖା ଯାଉଚନ୍ତି । ବ୍ଲାକ୍‌ବୋର୍ଡ଼ରେ ଚିତ୍ର ଶିକ୍ଷକ ଆଙ୍କି ଦେଇଚନ୍ତି ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଚିତ୍ର । ମାତ୍ର କେତୋଟା ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡିଆ ରେଖା ଭିତରୁ ଭଲଭାବେ ବାରି ହେଉଚି ଜଣେ ମଣିଷର ଆକୃତି । ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଚଉଡ଼ା ଧଳା ଗାମୁଛା, ହାତରେ ଲମ୍ବା ବାଡ଼ି, ହସ ହସ ମୁହଁରେ ବିଶ୍ୱାସ ଓ ନିର୍ଭୀକତା, ପଇତା ଭଳି ଝୁଲୁଚି ଗୋଟାଏ ଝୁଲିମୁଣା, ପ୍ରତ୍ୟାଲୀଢ଼ ପଦରେ ନିଶ୍ଚିତ, ଜୟଯାତ୍ରାର ସଙ୍କେତ । ବାରମ୍ବାର ଚେଷ୍ଟା କରି ମୋର ସ୍ଲେଟ୍‌ରେ ମୁଁ ସେଇ ଆକୃତି ଲେଖି ପାରୁ ନଥିଲି । ମନରେ ନାନା ରକମର ଭାବ ଗୋଳେଇ ଘୋଳେଇ ହେଉଥିଲା । ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଜୀବନୀ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଶିକ୍ଷକ ଯେତେସବୁ ବିବରଣ ଦେଇଗଲେ, ମୋର ବିଶେଷ ମନେ ରହୁନି । ଯାହା! ଯାହା ବା ମନେ ରହୁଥିଲା ସେଥିରୁ ମୁଁ କିଛି ଅର୍ଥ ପାଉ ନଥିଲି । ତେବେ ଏତିକି ଅବଶ୍ୟ ବୁଝିଥିଲି, ଏଇ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଛୋଟ ଛୋଟ ପିଲାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଶିବା ପାଇଁ ଭଲ ପାଅନ୍ତି ।

ଅବାକ୍ ଆଖିରେ ଚାହିଁଲି ଚିତ୍ରଟିକୁ । ତାଙ୍କୁ ଥରେ ଦେଖିବା ପାଇଁ ମନ ମୋର ଆକୁଳ ହୋଇ ଉଠିଥିଲା । ପାଖରେ ବସି କେତେ କଥା କହନ୍ତି—ତମେ ଏ ଲମ୍ବା ବାଡ଼ିଟା କେଉଁଠୁ ପାଇଲ ?

ଏ ସ୍କୁଲରେ କଣ ରଖିଛ ? ଆମ ଗାଁକୁ ଆସିବ କି ? ଆମର ଛାଈଁ ବରଗଡ଼ ପିଢ଼ା ଉପରେ ବସି ଖାଏ । ମୁଁ ଛୁଇଁଲେ ମଧ୍ୟ ଆମର କୁନ୍ଦ ଲାତ ମାରେ ନି; ଭାରି ଭଲ ଗାଈ । ଆମ ଗାଁରେ ବହୁତ ଛେଳି ଅଛନ୍ତି । ତମେ ପରା ଛେଳି ଦୁଧ ଖାଅ ? କିଛି ଅସୁବିଧା ହେବନି । ହଁ, ଗୋସେଇଁ ଘରକୁ କିନ୍ତୁ ଯିବନି । ତାଙ୍କର ସେ ବୋଦା ପାଣ୍ଡ ମାଙ୍କଡ଼ଟା ଦେଖିଲା ମାତ୍ରେ ଉପରକୁ ମାଡ଼ି ଆସୁଛି । ପିନ୍ଧିବା ଲୁଗା ଆଣୁ ଦେଇଁ ନଥିଲେ ବଡ଼ ହଇରାଣ କରୁଛି; ଖେଦା ଆସି ଦାନ୍ତରେ ଖଣ୍ଡିଆ କରି ପକାଉଛି । ସେଇଟାକୁ କିଏ ଗାଁ ବାହାରକୁ ତଡ଼ି ଦିଅନ୍ତା କି ! ତା' ଲାଗି କାହା ବାଡ଼ିରେ ଆଉ ଫଳ ପଚିବା ରହୁନି । ଛୋଟ ଛୋଟ ମାଛ ବି ଖାଇ ଦେଉଛି । ଆଚ୍ଛା, ମାଙ୍କଡ଼ ପରା ଆମିଷ ଖାଏନି ? ତମେ ତ ସବୁ ଆଡ଼େ ଯାଉଛ, ଯେଉଁଠି ଇମିତି ଦୁଷ୍ଟ ମାଙ୍କଡ଼ ଦେଖିବ କହିବ ଗାଁରୁ ବାହାର କରିଦେବା ପାଇଁ । ଶିକ୍ଷକ କହୁଥିଲେ, ଆମର ଏତେବଡ଼ ଭାରତ ଦେଶରେ ତମ କଥାରୁ କେହି ବାହାର ହୁଅନ୍ତି ନି । ....

"କିରେ, ଏଠି କଣ କରୁଚୁ ? ତତେ ଖୋଜି ଖୋଜି ମୁଁ ହାଲିଆ ହେଲିଣି ।"

କେତେବେଳେ ବେଞ୍ଚ ଉପରୁ ଉଠି ଯାଇ ବ୍ଲାକ୍‌ବୋର୍ଡ ତଳେ ବସିଥିଲି ଖିଆଲ ନାହିଁ ।

ବିଜୟ ହାତ ଧରି ଉଠେଇଲା,

"ଚାଲ୍‌ ଚାଲ, ସ୍କୁଲରେ ଜଣେ ବୋଲି ପିଲା କାଏ ନାହିଁ, ତୁ ବସିଚୁ ଏଇଠି ? ସମସ୍ତେ ଚାହିଁଥିବେ ଆମ ପାଇଁ ।"

ଉଠିଲା, ମନରେ ମୋର ସବ୍ବଗ ନଥିଲା । ନଈବାଲିରେ ଡୁଡୁ ଖେଳିବା ପାଇଁ ସବୁ ଦିନର ଆଗ୍ରହ ମତେ ଚଞ୍ଚଳ କରୁ ନଥିଲା । କହିଲି,

"ଆଜି ଆଉ ଖେଳିବିନି ମୁଁ । ମତେ ଭଲ ଲାଗୁନି ।"

"ଦେହ ଭଲ ଲାଗୁଛି ତ ?"

ବିଜୟ ମୋର କପାଳରେ ହାତଦେଲା ଉତ୍ତାପ ବାରିବା ପାଇଁ ।

"ଦେହ ଭଲ ଅଛି ମ; ମନ ଭଲ ଲାଗୁନି । ଆଚ୍ଛା, ବିଜୟ ଆମେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଇ ପାରିବା ନି ?"

ବିଜୟ ହସି ଉଠିଲା ଖୁବ୍ ବଡ଼ ପାଟିରେ । ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ଯେତେ ସବୁ କହିବି ବୋଲି ମନେ ମନେ ତାଲିକା କରି ନେଇ ଥିଲି ବିଜୟ ଆଗରେ କହିବାକୁ ମୁହଁ ପାଇଲିନି ।

"କିରେ, ହଠାତ୍ ତୋ' ମୁଣ୍ଡରେ ଏଭୂତ ଚଢ଼ିଲା କାହିଁକି ? ଗାନ୍ଧିଜୀ କଣ ସାଧାରଣ ଲୋକ ବୋଲି ଭାବିଚୁ ? ବଡ଼ ବଡ଼ ଲୋକ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଦେଖା କରିବାକୁ ଚାହିଁଲେ ମାସ ମାସ ଆଗରୁ ସମୟ ଠିକ୍ କରି ନିଅନ୍ତି । ଆମେ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଯିବା କିମିତି ?

ବିଜୟ କଥାରେ ମୋର ବିଶ୍ୱାସ ବଳୁ ନଥିଲା । ବ୍ଲାକ୍‌ବୋର୍ଡର ଚିତ୍ରଟିକୁ ଭଣେଇ ଚାହିଁଲି । ବିଜୟର ମନ୍ତବ୍ୟ ଉପରେ ସିଧା ଚାହିଁବାକୁ ମୋର ସାହସ ନଥିଲା । ମନ ହେଉଥିଲା ଖୁବ୍ ବଡ଼ ପାଟିରେ ପଚାରନ୍ତି—ଗାନ୍ଧିଜୀ ତୁମେ କଣ ସତେ ଏତେ କଟକଣା କରି ରହୁଚ ? ତମ ସଙ୍ଗେ ମିଶିବା ପାଇଁ ଆମେ ମାସ ମାସ

କେଉଁଠି ଯାଇ ଅପେକ୍ଷା କରିବୁ ? ମତେ ନୀରବ ରହିବା ଦେଖି ବିଜୟ କହିଲା, "ହଉ, ଘରକୁ ଗ୍ଲେ ବିଚାର କରିବା ।"

ବିଜୟ ସପ୍ତମ ଶ୍ରେଣୀରେ ପଢ଼େ; ମୁଁ ଚତୁର୍ଥରେ । କିନ୍ତୁ ପାଖ ପଡ଼ଶା ହେତୁରୁ ପିଲାଦିନର ଧୂଳି ଖେଳରୁ ଆମେ ଏକାଠି ବଢ଼ି ଆସିଥିଲୁ । ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ବୟସର ପ୍ରଭେଦ ଆମର ସ୍ନେହ ଭିତରେ କୌଣସି ଅସମାନତା ଆଣିପାରି ନଥିଲା । ବିଜୟ ମୋର କଥାକୁ ହସି ଉଡ଼େଇ ଦେବା ମତେ ଭଲ ଲାଗି ନଥିଲା । ନୀରବରେ ଘର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗ୍ଲିଲି । ବ୍ଲାକ୍‌ବୋର୍ଡର ସେଇ ରେଖା ଚିତ୍ରଟା, ମନେ ହେଉଥିଲା, ତା'ର ଲମ୍ବାବାଡ଼ି ଠକ ଠକ କରି ମୋର ପଛରେ ପେଛର ଲାଗି ଆସୁଛି । ପଛକୁ ଫେରି ଗ୍ହିଁବାର ଅବକାଶ ନଥିଲା ।

(୩)

ଶିକ୍ଷକ କହିଲେ, ଗାନ୍ଧିଜୀ ହଜାର ହଜାର ଟଙ୍କା, ସୁନା, ଅସରଫି ମାଗୁ ନାହାନ୍ତି । ସମଗ୍ର ଭାରତବାସୀ ଯଦି ପଇସାଏ କରି ତାଙ୍କୁ ଦିଅନ୍ତି, ତା'ହେଲେ ଗୋରାମାନଙ୍କୁ ସେ ଆମ ମାଟିରୁ ବାହାର କରି ଦେଇ ପାରିବେ । ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର ଏ ପ୍ରସ୍ତାବ ମତେ ବଡ଼ ସୁଲଭ ମନେ ହେଉଥିଲା ଏବଂ ମନେ ମନେ ମୁଁ ତାଙ୍କର ବୁଦ୍ଧିକୁ ତାରିଫ୍ କରିଥିଲି । ଲୋକେ କଣ ପଇସାଏ ଲେଖା ଦେଇ ପାରିବେ ନି ?

ବିଜୟ ମାନିଲାନି । ସେ କହୁଛି, ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ଯିଏ ପଇସା ଦେବ ସେ ଜେଲ୍‌ଯିବ । ତା'ର ବାପା ପୁଲିସ୍ ଦପ୍ତରରୁ ବୁଝି ଆସିଚନ୍ତି । ଏଥିଲାଗି ପୁଲିସ୍‌ମାନେ ଖୁବ୍ ଜାଗ ତିଆରି ଅଛନ୍ତି । ଏବଂ ସବୁ ଗାଁରେ ଏକଥା ପ୍ରଗ୍ର କରି ଦିଆ ଯାଇଚି ।

ସେଇ କେତେଦିନ ଧରି ମୋ ମନରେ ଜମା ସରସତା ନଥିଲା । ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ଦେଖିବା ଆଶା ତ ଗଲା । ତାଙ୍କୁ କି ଭଳି ସାହାଯ୍ୟ କରି ପାରିବି, ଭାବି ଭାବି ବାଟ ପାଉ ନଥିଲି ।

ପଇସାଟିଏ ଦେବା ଲାଗି ମୋର କିଛି ଅସୁବିଧା ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ମୋର ସେ ପଇସାଟି ତାଙ୍କ ହାତରେ ପହଞ୍ଚିବ କିମିତି ? କିଏ ଯଦି ମୋର ପଇସାଟି ନେଇ ତାଙ୍କ ହାତରେ ଧରାନ୍ତା ଆଉ କହନ୍ତା ଅସିକା ହାଇସ୍କୁଲ୍ ଚତୁର୍ଥ ଶ୍ରେଣୀର ସେଇ ସୁଜନ ବୋଲିବା ପିଲାଟି ଯିଏ ବ୍ଲାକ୍‌ବୋର୍ଡ଼ରେ ତୁମର ଚିତ୍ର ଦେଖି ତୁମପାଖକୁ ଆସିବାକୁ ଖୁବ୍ ଆଶାକରି ରହିଛି, ଏଇ ପଇସାଟି ଦେଇଛି । ସୁବିଧାହେଲେ ତାକୁ ଥରେ ଡ଼ାକି ଆଣ । କିନ୍ତୁ ଏକଥା ବିଜୟ୍ କେମିତି ନ ଜାଣେ ।

ସ୍କୁଲ୍ ଛୁଟି ହେଲେ ମୁଁ ଘରକୁ ଯାଏ ଆଉ କେଉଁଠିହେଲେ ଏକୁଟିଆ ବସି ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ କଥା ଭାବେ । ତାଙ୍କ ପାଖରେତ ଅନେକ ପିଲାଥିବେ । ତେବେ, ସେ ମତେ ନେବେ କାହିଁକି ? ଚିଠି ଲେଖିଲେ ହୁଅନ୍ତା ପରା । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ଠିକଣା ଜାଣିବି କିମିତି ? କାହାକୁ ପଚାରିବି ? ବିଜୟ୍ କଣ ଜାଣିଥିବ ? ନା, ତାକୁ ପଚାରିବା ଠିକ୍ ହେବନି । ନଇବାଲିକୁ ମୁଁ କେତେ ଦିନ ହେଲା ଯାଇନି ବୋଲି ସେ ମୋର ଉପରେ ଖୁବ୍ ରାଗି କରି ରହିଛି ।

ଶନିବାର, ରବିବାର ଦୁଇଦିନ ସ୍କୁଲ ବନ୍ଦ ରହେ । ଶୁକ୍ରବାର ଦିନ ଶେଷ ପିରିଏଡ୍ ଘଣ୍ଟା ବାଜିବା ପରେ କ୍ଲାସ୍ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ଗଲି । କିଛି ଦୂର ଯିବା ପରେ, ପିଲା-

ମାନଙ୍କର ଗହଳି ଯେତେବେଳେ କମି ଆସିଲା, ଦାଦାଙ୍କ ଗୁଞ୍ଜରେ ପଛରୁ ଡାକିଲି । ସେ ଫେରିପଡ଼ି ମତେ ଅନାଇଲେ,

"କଣ କିରେ ?"

ବହୁଦିନ ହେଲା ଯେଉଁ ଚିଜଟିକୁ ପକେଟରେ ଧରି କେତେ ଆଶା ନିରାଶା, ହସକାନ୍ଦର କଥା ନୀରବ ଭାବେ ମନେ ମନେ କହି ଉଠୁଥିଲି ଥର ଥର ହାତରେ ତାଙ୍କ ହାତକୁ ବଢ଼ାଇ ଦେଲି । କିଛି ବୁଝି ନପାରି ସେ ପଚାରିଲେ,

"ମତେ ପଇସାଟାଏ କାହିଁକି ଦେଲୁ ?"

ପେଟ ଭିତରୁ କଥା ଫୁଟି ଆସୁଥିଲା, ଆଖି ଛଳ ଛଳ ହୋଇ ଆସିଲାଣି । ଭୀତ ଜଡ଼ିତ, କଣ୍ଠରେ କହିଲି,

"ତମାର ଏ ପଇସାଟି ଗାନ୍ଧୀଜୀଙ୍କ ପାଖକୁ ପଠେଇ ଦେବ ।"

ତାଙ୍କ ମୁହଁରେ ବିସ୍ମୟ, ଆନନ୍ଦ, ଗଭୀର ବିଶ୍ୱାସର ଆଭା ଫୁଟି ଉଠିଲା । ସ୍ନେହଭରା ଚଞ୍ଚଳ କଣ୍ଠରେ ପଚାରିଲେ,

"ତୁ ସତରେ ଏଇ ପଇସାଟି ଗାନ୍ଧୀଜୀଙ୍କ ସ୍ୱରାଜ ପାଣ୍ଠିକୁ ଦେଇଚୁ ?"

କେତେ ଦିନରୁ ଭାବିଥିଲି, କେତେ କଣ ପାଞ୍ଚିଥିଲି—ସବୁ କଥା ତାଙ୍କୁ କହିବି ବୋଲି ବିକଳ ହେଲି । କିନ୍ତୁ ଗୋଟିଏ ଢୋକ, ଜଡ଼ିତ 'ହଁ' ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି କଥା ମୁହଁ ଦେଇ ବାହାର ହେଲାନି । ଆଖିରେ ଲୁହ ଭରି ଆସିଥିଲା । ମୋର ମୁଣ୍ଡ ଆଉଁସି ଦେଇ ସେ କହିଲେ,

"ମୁଁ ନିଶ୍ଚୟ ତୋର ଏ ପଇସାଟି ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ପାଖକୁ ପଠେଇ ଦେବି । ତୋ ଭଳି ପିଲା ବାହାରିଲେ ଏ ଦେଶ ସୁନା ହୋଇଯିବ । ସୋମବାର ଦିନ କ୍ଲାସ୍‌ରେ ଏ କଥା ମୁଁ ସବୁ ପିଲାଙ୍କୁ କହିବି ।"

ଅନୁନୟ କରି କହିଲି,

"ନାହିଁ ଆଜ୍ଞା, ଏ କଥା ଆଉ କାହାକୁ କହିବେନି । ବାଇୟୁ ଜାଣିଲେ ମତେ—"

ସେ ମିନିଟିଏ ନୀରବ ହୋଇଗଲେ; କଣ ଭାବିଲେ କେଜାଣି କହିଲେ,

"ହଉ, ତୋ' କଥାଇ ହେଉ । ତୋର ଏ ଦାନ କଥା ମୁଁ କାହାକୁ କହିବିନି । କିନ୍ତୁ ତତେ ଆଉ ଗୋଟାଏ କାମ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ।"

ଆଗ୍ରହରେ ପଚାରିଲି,

"କଣ ଆଜ୍ଞା ?"

ସେ କହିଲେ,

"ତୁ ଏ ପଇସାଟି ଦାନ କରି ଦେଇ ତୋର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଶେଷ ହେଲା ମନେ କଲେ ଚଳିବନି । ତତେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ପାଖରୁ ଆଉ କିଛି ସଂଗ୍ରହ କରିବାକୁ ହେବ । ତେବେ ଯାଇ ଗାନ୍ଧିଜୀ କହିବେ—ସୁଜନ ସାବାସ୍ ।"

ସେ ଚାଲିଗଲେ । ମୋ ମୁଣ୍ଡରେ ଚିନ୍ତା ଭରି ଯାଇଥିଲା ।

(୪)

ସୁଜନ, ସାବାସ୍—ସୁଜନ, ସାବାସ୍—ବ୍ଲାକ୍‌ବୋର୍ଡର ସେଇ ରେଖା ଚିହ୍ନଟି ମତେ ଭୁହାଇ ଭୁହାଇ କହୁଚି । କାହାକୁ ମାଗିବି,

କଣ ବୋଲି ବୁଝେଇବି ମୁଁ କିଛି ଥଳକୂଳ ପାଉ ନଥିଲି। ଛିଦ୍ରାନ୍ତ କରିଥିଲି, ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ଯିଏ ପଇସା ଦେବ ସେ ଜେଲ୍ ଯିବ। ଏ କଥାତ ସବୁ ଗାଁରେ ପ୍ରଚାର ହୋଇଯିବଣି। ମୋ କଥା କିଏ ତାହାଙ୍କୁ ଶୁଣିବ ? ବ୍ୟସ୍ତ ମାର ଗୋଟାଉଛନ୍ତି। ବୋଉକୁ ମାଗିଲେ ହୁଏତ ଦେବ। କିନ୍ତୁ ସେ ପଇସା ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ପାଣ୍ଠିକୁ ଯାଉଚି ଜାଣିଲେ ବାପା, ହୁଏତ—ହୁଏତ ତାହାଙ୍କୁ, ନିଶ୍ଚୟ ମନା କରିଦେବେ।

ତାହାକୁ ମାଗିବି ? ଏ ଲୋକ ଗୁଡ଼ାକ ସବୁରେ ବଡ଼ ଭୟାଳୁ। ଜେଲ୍ ତ ଆଉ ଫାସି ଖୁଣ୍ଟ ନୁହେଁ; ବୁଢ଼ୀ ଅସୁରୁଣୀର ଗୁହା ନୁହେ। ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ପଇସା ଦେଇ ଜେଲ୍ ଯିବା ପାଇଁ ଏତେ ଡର କାହିଁକି ? ନା, ଏ ଲୋକେ ଗ୍ରେପ୍ କରି, କାହାର ମୁଣ୍ଡ ଫଟେଇ କେବଳ ଜେଲ୍ ଯିବେ। ଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ପାଇଁ ଯିବେନି। ଦେଖା ହେଲେ ମୁଁ ସଫା କହିଦେବି—ତମେ କାହିଁକି ମିଛରେ ଏ ଲୋକଙ୍କ ଉପରେ ଭରସା କରୁଚ। ଏମାନେ ତୁମ କଥା ଶୁଣିବେନି। ଏମାନେ ଲୁଚେଇ ଛପେଇ ପଇସା କରିବା ଜାଣନ୍ତି; ମାରପିଟ ହେବା ଜାଣନ୍ତି। ତୁମକୁ ଅଧଲାଏ ଦେବେନି କି ଜେଲ୍ ଯିବେନି।

ମୁଁ କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ ହୋଇ ଯାଉଥିଲି।

କ୍ଲାସ୍ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଏକଲା ଦେଖା କରିବାକୁ ମୋର ଆଉ ସାହସ କଲା ନଥିଲା। ମତେ ସେ କଣ କହିବେ ! ପଇସାଟିଏ ମୁଁ କାହାଠୁ ଆଣି ପାରିଲିନି ? ମୋ ପାଇଁ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ମୁହଁରୁ 'ସୁଜନ, ସାବାସ୍' ଆଉ ବାହାରିବନି। କେବଳ ଶିକ୍ଷକ କହିବେ—ଛି, ସୁଜନ।

ମୁଁ ବୁଝି ପାରିଥିଲି, ମୋ ସଙ୍ଗେ ସେ କଥା ହେବାକୁ ଚାହୁଁଚନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଧରା ନଦେବା ପାଇଁ ମୁଁ ମନେ ମନେ ଫିକର ପାଞ୍ଚୁଥିଲି । ସକାଳବେଳାର ଶେଷ ପିରିଏଡ୍ ଶେଷରେ କ୍ଲାସରୁ ବାହାରିଗଲା ବେଳକୁ ଶିକ୍ଷକ କହିଲେ,

"ସ୍ୱଜନ, ଆସିବୁଟି ମୋ ରୁମ୍‌କୁ ।"

ଅପରାଧୀ ଭଳି ତାଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ଗଲି । ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ବିଶ୍ରାମ କରିବା ଘର ମୁହଁରେ ଠିଆ ହୋଇ ସେ ପଚାରିଲେ,

"କିଛି ପାଇଲୁ କାହାଠୁ ?"

ଦେବା ପାଇଁ ଉତ୍ତର ନଥିଲା, ମୁଣ୍ଡ ପୋତି ଠିଆ ହେଲି । ମୋର କାନ୍ଧ ଉପରେ ହାତ ଥୋଇ ସେ ଭରସା ଦେଲେ,

"ହତାଶ ହେବା ଦରକାର ନାହିଁ । ହଁ, ତତେ କହିବାକୁ ଭୁଲି ଯାଇଥିଲି । ଧନୀ ଲୋକଙ୍କୁ ମାଗିଲେ ସେମାନେ ଦେବେନି । କାରଣ ସେମାନେ ଚାହାଁନ୍ତି ଏ ଦେଶରେ ଗୋରା ରହନ୍ତୁ ବୋଲି । ତୁ ଗରିବ ଲୋକଙ୍କୁ ମାଗିଲେ ନିଶ୍ଚୟ ପାଇବୁ ।"

ମୋର ମୁଣ୍ଡ ଟିକିଏ ହାଲୁକା ହୋଇଗଲା । ବାଟରେ ଯାଉ ଯାଉ ଭାବି ଦେଖିଲି, ଏଇ ଧନୀ ଲୋକେ ତା'ହେଲେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର ବିରୋଧ କରୁଚନ୍ତି । ସେ ହେତୁରୁ ସେ ଭରସା କରିଚନ୍ତି ଗରିବଙ୍କ ଉପରେ । ତେବେ, ଗରିବ ଲୋକେ କେବଳ ଆମ ଦେଶରେ ବଡ଼ ସାହସୀ । ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ପାଇଁ ଜେଲ୍ ଯିବାକୁ ସେମାନେ ଜମା ଡରୁ ନାହାନ୍ତି । ମୁଁ ନିଶ୍ଚୟ ଗରିବ ଲୋକଙ୍କୁ ଭଲ ପାଇବି । ମୁଁ ଜାଣିଥିବା ଗରିବ ଲୋକଙ୍କର ମନେ ମନେ ଗୋଟାଏ ତାଲିକା କରିନେଲି ।

ଆଉ ସାହିର ଚୁଡ଼ୁକୁଆଣି ବୁଢ଼ୀ ଯିଏ ଭୂକା, ଉଖୁଡ଼ା ବିକି ଆଣେ; ଆମ ସାହିର ଜଗନ୍ନାଥ ପୂଜାରୀ ଧରମୁ ପଣ୍ଡା; ତାପିଆ ବାଙ୍କ ଦେବକୀ; ନିଧି ଦାସ —ପାଛିଆରେ ଏଣ୍ଡୁରି, ପୂଳି, ଚକୁଳି ଧରି ଯିଏ ସାହି ସାହି ବୁଲି ବିକେ; ଆମ ପଢ଼ଶାର ରଙ୍ଗା ପାଢ଼ୀ ଏ ସମସ୍ତେ ତ ଗରୀବ। ପ୍ରତିଦିନ ଦୁଇ ପଇସା ରୋଜଗାର ନକଲେ ଏମାନଙ୍କ ଘରେ ଚୁଲି ଜଳେନି। ଏମାନେ କିଷ୍ଟିଯୁ ଦେବେ।

ସବୁ ଯିନା ହେଲା, ମୁଁ ଯାଇ କାହାକୁ ମାଗି ପାରୁଚି କମିତ ? ନଅ ବରଷର ଗୋଟାଏ ଟୁଆ କଥାରେ ସେମାନେ ସବୁତେ ଯିବେ ବୋଲି କି ବିଶ୍ୱାସ ? ହଉ, ଆଉ କାହା ପାଖକୁ ଯାଇ ପାରିଲିନି ଯିନା, ରଙ୍ଗା ପାଢ଼ୀକୁ ଅବଶ୍ୟ କହି ପାରିବି। ସେ ଦିନ ତା'ର ନାତି ପିନ୍ଧୁ ବୋଲି ଗୋଟାଏ ଜାମା ଦେଇଚି। ସେ କଣ ମୋ କଥା ଶୁଣିବନି ?

(୫)

"ହଇରେ ପୁଅ, ଅଜି କୁଆଡ଼େ ଖେଳ ବୁଲି ଗଲୁନି," ରଙ୍ଗା ପାଢ଼ୀ ପଚ୍ଚରିଲା ଶେଷରେ।

ବେଳ ଢ଼ଳା ଅସିଲାବେଳକୁ ତା'ର ସବୁଦିନେ ଅଧାକପାଳି ମାରେ। କପାଳର ଅଧିକରେ ରକ୍ତଚନ୍ଦନ ଲେପ ଦେଇ ପାଛୁଡ଼ି ଘୋଡ଼େଇ ହେଇ ସେ ବସିଚି ପିଣ୍ଡା ଉପରେ। ପ୍ରାୟ କୋଡ଼ିଏ ମିନିଟ୍ ହେବ ମୁଁ ତା'ର ପାଖରେ ବସିଚି, କିନ୍ତୁ ଗୁହାରି କଥା କହି ପାରୁନି। ମୋର ଏ ଭୀରୁତା ଲଗି ମୁଁ ଖୁବ୍ ବିରକ୍ତ ହେଉଥିଲି ମନେ ମନେ।

"ଶୀତ କାଳଟା ନା, ଟିକିଏ ବୁଲି ଗୁଲି ନ ଆସିଲେ ଦେହ କମିତ ଝିସିଝିସିଆ ଲାଗେ ।"

ଭାବିଲି, ଆଉ ଚୁପ୍ ରହିବା ଭଲ ହେବନି । ଅନ୍ୟ କିଏ ଯଦି ଆସିଯାଏ ମୁଁ ଜମା ମୁହଁ ଖୋଲି ପାରିବିନି । କହିଲି,

"ଭଙ୍ଗୀ ପାଢ଼ି, ମୁଁ ତୁମ ପାଖକୁ ଚୂନ୍ଦା ମାଗି ଆସିଛି ।"

ନିର୍ଲିପ୍ତ ଭାବରେ ସେ ଉତ୍ତର ଦେଲା,

"କି ଚୂନ୍ଦାରେ ପୁଅ ? ଆଜିକାଲି ତ ଗରିବ ଲୋକ ଜାଣିଚୁ । କୋଉଠୁ ଆଣିବ ?"

"ବେଶି ନୁହେଁ ମ । ମୁଁ ପଇସାଟିଏ ଦେଇଛି । ତମେ ମଧ୍ୟ ପଇସାଟିଏ ଦେବ ।"

ସେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେଲା,

"ପଇସାଟିଏ ! କୋଉଥି ପାଇଁ ପୁଅ ? ତମ ଖେଳ ପାଇଁ କ'ଣ କିଣିବ କି ?"

ମୁଁ କହିଲି,

"ନା, ସ୍ୱରାଜ ପାଣ୍ଠିକୁ ଦେବ ।"

ତାର ମନରେ ଅବିଶ୍ୱାସ ଛୁଇଁଲା,

"କି ପାଣ୍ଠି ବୋଇଲୁ ?"

"ସ୍ୱରାଜ ପାଣ୍ଠି, ଗାନ୍ଧିଜୀ ମାଗିଚନ୍ତି । ସବୁ ଗରିବ ଲୋକେ ପଇସାଏ କରି ଦେଲେ ଗୋରା ଲୋକଙ୍କୁ ସେ ଆମ ଦେଶରୁ ତଡ଼ି ଦେବେ । ସେମାନେ ବୁଝାନ୍ତି ଆମ ଦେଶର ସବୁ ଧନ ଚୋରି କରି ନେଇ ଯାଉଚନ୍ତି ।"

ଗାନ୍ଧୀ ନାଁ ଶୁଣି ରଙ୍ଗା ପାଢ଼ୀର ମୁହଁ ଶେତା ପଡ଼ିଗଲା । ଛଳ ଛଳ ଆଖିରେ ସାହୁ ଉପରକୁ ଅନେଇ ସେ କହିଲା,

"ସେ ନାଁଟି ଧରିଲେ ପରା ଜାଇଲ କରୁଚନ୍ତି ? କୋଉଠି କହନାରେ ପୁଅ । ତୁ ଆମର ଖେଳ ବୁଲି ପାଠ ପଢ଼ । ସେତେ ଅସନାଟ କଥାରୁ କିସ ମିଳିବ ?"

କ୍ଲାସ୍ ଶିକ୍ଷକ କହୁଥିବା କଥା ସବୁ କହିଗଲି । ସେ ଟିକିଏ ଢୋଡେ଼ା ପାଣି ହେଲ ଭଳି ଜଣାଗଲା,

"ତୁ ପଇସାଟେ ଦେଇଚୁ । ମୁଁ ଦେବା କଥା କିଏ ଜାଣିବନି ?"

ବିଶ୍ୱାସ ଦେଲି, ସେ ଓ ମୁଁ ବିନା ତୃତୀୟ ଲୋକ କେହି ଏ କଥା ଜାଣିବନି । ଅଣ୍ଟାରୁ ପଇସା ବାହାର କରି ସେ ମତେ ତା'ର ଆହୁରି ପାଖକୁ ଡାକିଲା । ମୁଁ ଘୁଞ୍ଚି ବସିଲି । ମୋର ହାତରେ ଦେଢ଼ ପଇସା ଦେଇ ସେ କହିଲା,

"ତୁ ପିଲା ଲୋକ ହେଇ' ପଇସାଟିଏ ଯେବେ ଦେଇଚୁ, ମୁଁ ଅଧିକା କିଛି ଦେବାର ଥିଲା । ମାତ୍ର ମୋ ପାଖରେ ଆଉ ଅଧଲାଏ ହେଲେ ନାହିଁ । ଦୁଇ ପଇସା ହିଁବ ଦେଇଥିଲେ ସୁନ୍ଦର ହେଇଥାନ୍ତା । ମୋର ନାଁ ମାତ୍ର କାହାକୁ କହିବୁନିଟି ପୁଅ !"

ରଙ୍ଗାପାଢ଼ୀକୁ ନିର୍ଭର କଥା ଦେଇ ଫେରିଲି । ଉଡାଣରେ ଛାତି ମୋର ଫୁଲି ଉଠୁଥିଲା । ସିଧା ଗ୍ଲଲି କ୍ଲାସ୍ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଘରକୁ । ରଙ୍ଗା ପାଢ଼ୀର ଦେଢ଼ ପଇସା ତାଙ୍କ ହାତରେ ଦେବା

ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋ ମନରେ ଶାନ୍ତି ନଥିଲା । ଗାନ୍ଧିଜୀ ମୋ ଉପରେ ଅବଶ୍ୟ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେବେ । ସେ କମିଛନ୍ତି ଚଞ୍ଚଳ ଗୋରାଙ୍କୁ ଏ ଦେଶରୁ ତଡ଼ନ୍ତୁ । ଆମର ଧନ ଆମ ପାଖରେ ରହୁ ।

(୬)

ବହୁତ ବର୍ଷ ବିତି ଗଲାଣି । ଛୁଟି ଦିନ ମାନଙ୍କରେ ମୁଁ ଯେତେବେ ଗାଁକୁ ଯାଉଥିଲି ରଙ୍ଗା ପାଢ଼ୀ ପଚାରୁଥିଲା,

"ହଇରେ ପୁଅ, ସ୍ୱରାଜ ଆଉ କେବେ ଆସିବ ?"

ମୁଁ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେଇ ଆସିଛି—ଆସୁଛି, ପାଖେଇଲାଣି, ନିଶ୍ଚୟ ଆସିବ ।

ବହୁଦିନ ଶଯ୍ୟାଶାୟୀ ହୋଇ ବଯ୍ତାଳିଶି ବିଦ୍ରୋହର ନିଆଁ ଲିଭି ଆସିଲା ବେଳକୁ ରଙ୍ଗା ପାଢ଼ୀ ମଲା । ତା'ର ପ୍ରାଣ ଛାଡ଼ିଲା ବେଳେ ସ୍ୱରାଜ ନିଶ୍ଚୟ ଆସୁଛି ବୋଲି କହି ଦେବା ପାଇଁ ମୁଁ ଗାଁରେ ନଥିଲି । ପୁଲିସ୍‌ର ନଜର ଏଡ଼ିବା ପାଇଁ ଅଜ୍ଞାତବାସ କରିଥିଲି ।

ଭାରତ ସ୍ୱାଧୀନ ହେଲା । ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦୀ ଗୋରା କଂଗ୍ରେସ ହାତରେ ଶାସନ ଭାର ଅର୍ପଣ କରି ପଛକୁ ହଟିଗଲା । ସେଇ ଦିନରୁ ଯେତେ ସବୁ ଘଟଣା ଘଟି ଗଲାଣି—ମାଡ, ବାଦ ଓ ସନ୍ଧା ନେଇ ଯେତେ ରକମର ଆଲୋଚନା ଓ ସମାଲୋଚନା ହେଲାଣି; ଦେଖି ଶୁଣି, ପଢ଼ି ମୁଁ ଯାହା ଗ୍ରହଣ କଲିଣି ଆଜି ୧୯୫୪ ଡିସେମ୍ବରରେ ମୁଁ ମାନି ପାରୁନି ଯେ ଆମର ଦେଶ ଉପରୁ ଗୋରାର କବଳକରା ହାତ ଅପସରି ଯାଇଛି ।

ରଙ୍ଗା ପାଢ଼ୀ ବଞ୍ଚିଗଲେ ମୁଁ ତାକୁ ନିଶ୍ଚୟ ବୁଝାଇ ପାରିଥାନ୍ତି, ଗାନ୍ଧିଜୀ ଯେଉଁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନେଇ ସ୍ୱାଧୀନତାର ସଂଗ୍ରାମ ଲଢ଼ିଥିଲେ ଓ ଶେଷରେ ପ୍ରାଣ ମଧ୍ୟ ଦେଲେ, ସେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବିଫଳ ହୋଇ ଯାଇଛି । ତାଙ୍କର ଅନୁଷ୍ଠାନ ଆଜି ଜନତାର ବିଶ୍ୱାସରେ ବିଷ ଦେଇଛି । ରଙ୍ଗା ପାଢ଼ୀର ଦେଢ଼ ପଇସାର ସଦ୍ ବିନିଯୋଗ ହୋଇ ପାରିନି । ତା'ର ବଦଳରେ ଏଇ ଓଡ଼ିଶା ଦେଶର ଦେଢ଼ କୋଟି ଲୋକ ଯେଉଁ ବ୍ୟୁହ ଭିତରେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ସେଥିରୁ ମୁକୁଳିବା ପାଇଁ ଲୋଡ଼ା ଦୁଃଖୀ, ଭୋକିଲା ଏକତା; ଲୋଡ଼ା ପୁଣି ସଂଗ୍ରାମ; ଆଉ ବିଶ୍ୱାସଘାତକମାନଙ୍କର କଠୋର ଶାସ୍ତି ।

'ପ୍ରଗତି' ଦ୍ୱିତୀୟ ଭାଗ, ପଞ୍ଚମ ସଂଖ୍ୟା, ଡିସେମ୍ବର, ୧୯୫୪

ବଂଶଧର

(୧)

ଅରୁଣ ବାବୁଙ୍କ ବ୍ୟସ୍ତତା ବଢ଼ି ଚାଲିଛି । ଜଣେ ଲୋକ—ଏତେ ଆଡ଼େ ନଜର ରଖିବା ତାଙ୍କ ପକ୍ଷେ ସମ୍ଭବ ହୋଇ ପାରୁନ । ତଥାପି, ଏ କାଳରେ, ନଜର କାମ ନିଜେ ତଦାରଖ ନକଲେ ପ୍ରତି କଥାରେ ଠକି ହେବାର ଆଶଙ୍କା ପ୍ରବଳ । ପରିଶ୍ରମ ପ୍ରତି କାହାରି ସମ୍ମାନ ନାହିଁ । ପାରିଶ୍ରମିକ ହେଲା ମୂଳ; ପରିଶ୍ରମ କେବଳ ଗୋଟାଏ ଓର ମାତ୍ର ।

ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ମାତୃହୀନ ଅରୁଣ ବାବୁ ବିଧୁର ପିତାର ଅଖଣ୍ଡ ସ୍ନେହ ଓ ଅଭିଭାବକତାରେ, ଘରର ସ୍ୱଚ୍ଛଳ ଅବସ୍ଥା ଭିତରେ, ଆଭିଜାତ୍ୟର ଗୌରବ ସହକାରେ ସବୁ ପ୍ରକାର ସୁଖ ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ ଓ ସଗତ ନେଇ ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ବୟସ ସଙ୍ଗେ ଜୀବନପ୍ରତି ଆଗ୍ରହ ଓ ଆସକ୍ତି ମଧ୍ୟ ବଢ଼ୁଥିଲା; ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ପୁଞ୍ଜିଭୂତ ହେଉଥିଲା । ସାହିତ୍ୟରେ ଏମ୍. ଏ. ନେଇ ଅରୁଣ ବାବୁ କଲେଜ ଛାଡ଼ିଲା ବେଳକୁ କର୍ମ କିବା ପ୍ରେରଣାର ଅଭାବ ନଥିଲା । ପିତାଙ୍କର ମସ୍ତବଡ଼ ପାଠାଗାର, ମୁଦ୍ରଣାଳୟ, ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ସାହିତ୍ୟ ପତ୍ରିକା, ମୋଟା ବେଙ୍କ୍ ବେଲେନ୍ସ୍, ଗୌରବଦୀପ୍ତ ପିତାର ଏକମାତ୍ର ସନ୍ତାନ ପ୍ରତି ଆଶା, ବିଶ୍ୱାସ ଓ ଭରସା—ସବୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ

ରହିଥିଲେ ସ୍ୱାଗତ ଜଣେଇବା ପାଇଁ । ଏଭଳି ସୌଭାଗ୍ୟ ସବୁରି ଭାଗ୍ୟରେ ଘଟି ନଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ, ପୁଅର ଖ୍ୟାତି ଦେଖିବା ଲାଗି ଦୀର୍ଘ ଦିନର ବିରହୀ,ପ୍ରୌଢ଼ ପିତା ବେଶି ଦିନ ବଞ୍ଚି ନଥିଲେ। ଅରୁଣ ବାବୁଙ୍କ କଲେଜ ଛାଡ଼ିବାର ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ ପରେ ସେ ଇହଲୀଳା ସାଙ୍ଗ କଲେ ।

ଘର ଜଞ୍ଜାଳ, କର୍ମର ତାଗିଦା, ଭବିଷ୍ୟତର ଚିନ୍ତା, ସ୍ୱପ୍ନ ଭିତରେ ଅରୁଣ ବାବୁ ବଡ଼ ଅସହାୟ, ନିଃସଙ୍ଗ ମନେ କଲେ । ସାଥୀ ଗ୍ରହଣର ଉଦ୍‌ବେଗ ମନକୁ ଆକ୍ରାନ୍ତ କରି ରଖିଲା । ଦୈନନ୍ଦିନ କର୍ମର ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ସ୍ରୋତ ଭିତରେ ସେ ନିଜକୁ ଆପଣାର କରିବାର ସୁଯୋଗ ପାଆନ୍ତିନି । କିନ୍ତୁ ବିଶ୍ରାନ୍ତ ସମୟରେ। ବିଶେଷତଃ ପ୍ରସାରିତ, ନିରୁଦ୍‌ବିଗ୍ନ ରଜନୀର ଅସହନୀୟ ରୁକ୍ଷତା ଭିତରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରାଣ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ପାଇଁ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ ଉଠେ । ନିରନ୍ଧ୍ର-କୃଷ୍ଣ ଆକାଶ, ତାରକା ପୁଞ୍ଜର ନିର୍ଲିପ୍ତ, ନୀରବ ମିଟିମିଟାଣି, ନିଶୀଥ ସମୀରଣର ଉଦାସ, ଅପରିଚିତ ସଙ୍ଗୀର ନିର୍ଜୀବ ପରିପାର୍ଶ୍ୱକୁ ବିଚିତ୍ର ଭାବେ ଅନାତ୍ମୀୟ ମନେ ହେଉଥିଲା । ଅଜ୍ଞାତରେ କେଉଁ ବ୍ୟଥିତ ତନ୍ତ୍ରୀର ବିଷାଦିତ ଝଙ୍କାର ଅରୁଣ ବାବୁଙ୍କର କଣ୍ଠ ଭେଦି ମୁକୁଳି ଯାଏ ।

"ମୋର କଣ କେହି ନାହିଁ ? ମୁଁ କି କାହାର ନୁହେଁ ? ଜୀବନ କଣ ବ୍ୟର୍ଥତାରେଇ ମିଶିଯିବ ? ଭଗବାନ, ମତେ କିଏ ଚୋଟାଗୋଟି କରି ନିମିଷକ ପାଇଁ ଯଦି ତୋଳି ଧରନ୍ତା······"

ନିମିଷକ ପାଇଁ ନୁହେଁ, ଦିନକ ପାଇଁ ନୁହେଁ—ଜୀବନର ସହଚରୀ ରୂପେ ଅରୁଣ ବାବୁଙ୍କ ହାତ ଉପରେ ହାତ ଥୋଇଲା ଶିଖା ।

ଏ ବିବାହ ଯେଉଁଳି ଆକସ୍ମିକ ସେଉଁଳି ବିସ୍ମୟକର । ଅରୁଣ ବାବୁଙ୍କ ଅତି ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ବନ୍ଧୁମାନେ ମଧ୍ୟ ଏ ବିଷୟରେ ଭଲଭାବେ ବିଚାର କରିବା ପାଇଁ ସୁଯୋଗ ବା ସମୟ ପାଇ ନଥିଲେ । 'ମୁଁ ସାଥୀ ପାଇଲି' କହି ଅକସ୍ମାତ୍ ଦିନେ ଅରୁଣ ବାବୁ ସମସ୍ତିଙ୍କୁ ଅବାକ୍ କରି ଦେଲେ ।

ଝିଅ ଜଣେ ଉଚ୍ଚ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀଙ୍କର ତୃତୀୟ କନ୍ୟା; କଲେଜରେ ପଢ଼େ । ଅରୁଣ ବାବୁଙ୍କ ସାହିତ୍ୟ ମାସିକୀ 'ଧରଣୀ'ରେ ସେ ଗୋଟାଏ କବିତା 'କାନ୍ଦନା ଆଜି' ପ୍ରକାଶ କରିବା ନିମନ୍ତେ ପଠାଇ ଥିଲା । ସେଥିର କେତୋଟି ପଦ ଅରୁଣବାବୁଙ୍କ ସଂବେଦନଶୀଳ ଅନ୍ତରକୁ ବଡ଼ କରୁଣ ଭାବେ ଆଘାତ କରିଥିଲା—

"......କାନ୍ଦନା ପ୍ରିୟେ କାନ୍ଦନା ଆଜି
ପୋଛି ଦିଅ ଆଖି ପତା
ତୁମେ ତ ଜାଣିନ ନିଦହୀନ ରାତି
ଜଜାଗର କରୁଣତା ।
ଭିକାରିଣୀ ଯଦି ମରମେ ମରମେ
କୁହୁଳି ରହିଇ କୋହ
ଆଖି ପତା ତଳେ ଜମାଟଇ ଯଦି
ସାରା ଜୀବନର ଲୁହ,
ମନ ପୋଡ଼ି ପଚେ ପାଉଁଶ ହେଲଣି
ଦେହରୁ ନ ଉଭରେ ତାତି
କିଭଳି ଯାପିବ ଶୂନ୍ୟ ତଳପେ
ନିତ ଅପରନ୍ତ ରାତି......"

ହା ଭଗବାନ ! ତାଙ୍କଉ୍ନିଜର ଅବସ୍ଥାକୁ ଏତେ ସୁନ୍ଦର ବ୍ୟକ୍ତ କରି ପାରିଲ୍ଲ କିଏ ? ଖବର ନିଆ ହେଲା, ପରିଚୟ ହେଲା—ପ୍ରସ୍ତାବ, ସ୍ୱୀକାର ସବୁ ଘଟିଗଲା ମାସକ ଭିତରେ ରଜତପଟ୍ଟରେ ବମ୍ବେ ଷ୍ଟୁଡ଼ିଓର ବିଷୟ ଗତି ଭଳି । ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦୀ ଓ ପ୍ରତିଯୋଗିତାର ଅଭାବ ଅରୁଣ ବାବୁଙ୍କ ସଫଳତାକୁ ସରଳ କରିଥିଲେ ହେଲେ ବିଜୟ ଆନନ୍ଦ ଉପଭୋଗ କରିବାରେ ତାଙ୍କର ଆବେଗ, ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ ଓ ଉତ୍ସାହ କମି ନଥିଲା ।

(୨)

"ଶିଖା, ତୁମେ ସ୍ୱପ୍ନାବିଷ୍ଟ । ଏଇ କ୍ଷୀଣ, କମନୀୟ ଦେହରେ ତୁମେ ଏତେ ସ୍ୱପ୍ନ ଧରି ପାରିଚ କିମିତି ? ତୁମେ ଯଦି ମୋର ହୋଇ ନଥାନ୍ତ, ତୁମର ସ୍ୱାମୀର ସୌଭାଗ୍ୟକୁ ଈର୍ଷା କରି ମୁଁ ଜଳି ଯାଇଥାନ୍ତି ।"

"କିନ୍ତୁ, ସେଥିରେ ଅନଙ୍ଗର ସାର୍ଥକତା ରହନ୍ତାନି । କାହା ପ୍ରାଣରେ ରାଗ ଓ ସ୍ୱପ୍ନ ଭରିବା ପରିବର୍ତ୍ତେ ତୁମେ ତା'ର ମୁଣ୍ଡରେ କେବଳ ଭୂତ ହୋଇ ଚଢ଼ି ବସନ୍ତ,"

ଉପହାସ କରେ ଶିଖା ।
"ମୋର କୋଳକୁ ଆସ ।"
"ଉହୁଁ ।"
"ଲଜ୍ଜା କରୁଚ ?"
"ହୁଁ ।"
"କାହିଁକି ?"

ହସୁରା, ଛଳ-ଆକ୍ଷେପ ଭରା ଆଖିରେ ରିତା କଣେଇ ଚାହେଁ । ସେ ଚାହାଁଣି ଯେପରି କହୁଚି, 'କିଛୁ ଯେପରି ସତେ ଜାଣିନ !'

କାରଣରି ଏଇ ଇଙ୍ଗିତ ଭିତରୁ ଅରୁଣ ବାବୁ ସ୍ୱାଗତର ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାଷା ବୁଝି ନଥାନ୍ତି । ବଜ୍ରପ୍ରୁ ଗୌରବଦୀପ୍ତ ପରାକ୍ରାନ୍ତ ରିତାର ଅଲଅଳ ଶିଶୁ ସମ ଗୁମରି ଭରା ହସ ଫମ ଅସ୍ପଷ୍ଟତା ଭିତରେ ଅବରୁଦ୍ଧ ହୁଏ । ଜାନ୍ଦୁରାଂ ଶିଶୁ ପାଟିରେ ମାଆ ଯେପରି ତା'ର ପରିପୁଷ୍ଟ ବକ୍ଷର ପିୟୂଷ ନିର୍ଝର ଧରେଇ ଦେଇଚି । ଦୁଷ୍ଟ ଶିଶୁର କ୍ରନ୍ଦନ ଆକାଂକ୍ଷା ପିୟୂଷ ପାନରେ ବଶୀଭୂତ ହୋଇ ଯାଇଚି । କି ଏକ ଅଜଣା ଅନୁଭବନରେ ଅଗଣାର ଆଲ୍‌ସେସିଏନ୍ ଥରେ ମାତ୍ର ଭେଉ କରି ତୁନି ରହେ । ରିତା ପ୍ରାଣର ସଞ୍ଚିତ ମଧୁ ଅରୁଣ ବାବୁ ଧୀର, ସ୍ଲାଘ୍ନିତ ଛନ୍ଦରେ ଆହରଣ କରନ୍ତି ।

ଅରୁଣ ବାବୁଙ୍କ ପ୍ରାଣକୁ ରିତା ଆପ୍ଲୁତ କରି ରଖିଲା । ନିମିଷେ ମଧ୍ୟ କେହି କାହାକୁ ଛାଡ଼ି ରହିବା ସହ୍ୟ କରି ପାରନ୍ତିନି । ଲେବୋରେଟରୀରେ ଗବେଷକ ଜୀବାଣୁ କଲ୍‌ଚର୍‌କୁ ଟେଷ୍ଟ୍‌ଟ୍ୟୁବ୍‌ରେ ଧରି, ଦିନ ରାତି ଅତିକ୍ରମ କରି, ସନ୍ଧାନ ଉତ୍କଣ୍ଠା ନେଇ, ଯେପରି ଅବିଚଳିତ ଭାବେ ବସି ରହେ ସେଭଳି ରିତା ଆଜି ଅରୁଣ ବାବୁ ସବୁ ରକମର ଜଞ୍ଜାଳ ଭୁଲି, ଘଣ୍ଟାଘଣ୍ଟା ଧରି ଜଣେ ଜଣକ ପାଖରେ ହାତ ଉପରେ ହାତ ରଖି ନୀରବରେ ବସି ରହିବା ଭଲ ପାଆନ୍ତି । ଜଣକର ମୂର୍ତ୍ତି ଅନ୍ୟ ଜଣକର ପ୍ରାଣରେ ଦେଖିବାର ଆଗ୍ରହ ଉଭୟଙ୍କୁ ନିବିଷ୍ଟ କରି ରଖେ । ବଡ଼ ଦଣ୍ଡାର ଚକ୍ର ଭିତରେ ଜଗନ୍ନାଥ ଦର୍ଶନ ଦେଲେ ଯେଭଳି ପୂଜା, ନୈବେଦ୍ୟ ବଢ଼େ, ଜଣେ ଅନ୍ୟ ଜଣକୁ ମନ ଭିତରେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବେ ଦେଖି ପାରିବାର ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଉଭୟ ଦେହ ଲାଗି ଆସେ; ନିବିଡ଼ ଆଲିଙ୍ଗନ ଭିତରେ ଦୁଇଟି ପ୍ରାଣ ଏକ ହୁଏ ।

ଏଇ ପ୍ରଣୟ ଲୀଳାର ନିଷ୍ଠା ଓ ନିବିଷ୍ଟତା ଗ୍ଲଲା କେତେ ମାସ ଧରି । ନିର୍ଜନ, ନିର୍ମଳ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାଲୋକରେ ବିଚରଣ କଲାବେଳେ ଦୂରର ଅସ୍ପଷ୍ଟ କୌଣସି ଘୀର୍ଘକାୟ ବସ୍ତୁ ମନରେ ଯେଉଁଭଳି ଅଶରୀରୀ ସତ୍ତାର ଶଙ୍କା ଉତ୍ପାଦନ କରିଥାଏ ସେଉଁଭଳି ପ୍ରଣୟ ଲୀଳାର ହାସ-ମଞ୍ଜୁଳ, ବର୍ଣ୍ଣୋଜ୍ଜ୍ୱଳ ସ୍ୱପ୍ନ ଭିତରେ ବେଳେ-ବେଳେ ବାହାରର ବାସ୍ତବ, ନିଷ୍ଠୁର ସଂସାର ନଗ୍ନ ରୂପରେ ଦେଖାଦିଏ । ସେଥିରେ ଆଳସ୍ୟ ନାହିଁ; ଅଛି କର୍ମର ତାଡ଼ନା । ନାହିଁ କଳରୋଳ; ଅଛି କୋଳାହଳ । ନାହିଁ ଜୀବନ; ଅଛି ଜୀବନ-ସଂଗ୍ରାମ । ଇତା ଆଜି ଅରୁଣ ବାବୁ ଅକସ୍ମାତ୍ ଜାଗରଣର ଧକ୍କାରେ ବିବଶ ହୋଇ ପଡ଼ନ୍ତି ।

"ମାସେ ହେଲା ମୁଁ ଅଫିସ୍‌ରେ ପାଦ ପକେଇନି ଜାଣ ତ ?"
"ଦରକାର ନାହିଁ ।"
"କାମ କିମିତି ଚଳିବ ?"
"ଆଜିଯାଏଁ କିମିତି ଚଳୁଚି ?"
"ମୁଁ କଣ ସେ କଥା ଜାଣିଲିଣି !"

"ମୁଁ ତୁମକୁ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ଛାଡ଼ି ରହି ପାରିବିନି । ଏଇଠି ମୋ ପାଖରେ ବସି ଅଫିସ୍ କାମ କର । ମୁଁ ଦେଖୁଥିବି ।"

"ପାଞ୍ଚ ମାସ ହେଲା ମୁଁ କଲମ ଧରିନି ଇତା !"

ଇତା କିବା କଲମ କାହା ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ମମତା ବେଶୀ ଅରୁଣ ବାବୁ ବୁଝି ପାରୁ ନଥିଲେ । ଇତା ଆଉ କଲମ ଉଭୟେ ନିଶ୍ଚୟ ଏକ ଉପାଦାନର ନୁହନ୍ତି । ଇତା ଆସି କୋଳରେ ଲୋଟି ପଡ଼େ । ତା'ର ବେଣୀ-ମୁକ୍ତ, ଅବିନ୍ୟସ୍ତ, ସୁଗନ୍ଧିତ କେଶ ରାଶିରେ

ଅଙ୍ଗୁଳି ଚଳାଇଲାବେଳେ ସେ ମନେ କରନ୍ତି ତାଙ୍କର ଲେଖଣୀ ଯେପରି କୌଣସି ପରମାନନ୍ଦ ସନ୍ଧାନରେ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ ଉଠିଛି ।

ଉତ୍ତେଜନା ଗୋପନ କରିବା ପାଇଁ, ପୋଷା ବିରାଡ଼ି ଛୁଆ ଭଳି କୋଳ ଉପରେ ମୁଦ୍ରିତ-ଚକ୍ଷୁ, ଶିତାର ଶୁଭ୍ର ଗଣ୍ଡରେ ସେ ଚୁମ୍ବନ କରନ୍ତି । ତା'ର ପେଲବ ତନୁର ଗଜଦନ୍ତୀ ସ୍ପର୍ଶରେ ତାଙ୍କର ରକ୍ତ ଚଞ୍ଚଳ ହୋଇ ଉଠେ ।

ମୁଦ୍ରଣାଳୟରେ ସ୍ଥାନାଭାବ ହେଉ ଥିବାରୁ ଉପରେ ଦୋତାଲା ଉଠେଇବା ପାଇଁ ଅରୁଣ ବାବୁ ଅନେକ ଦିନରୁ ଚାହିଁଥିଲେ । ଶିତାର ସନ୍ଧାନ, ଆହରଣ ଓ ପ୍ରଥମ ପ୍ରଣୟାନୁଭୂତିର ଆଳସ୍ୟଭରା ଦିନ ଗୁଡ଼ିକରେ ସେ ବିଷୟରେ ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ସେ ଆଉ ସମୟ ପାଇ ନଥିଲେ । ଦିନେ ହଠାତ୍ ମେନେଜରଙ୍କୁ ଡାକି ଦୋତାଲା ଉଠେଇବା ପାଇଁ ଆଦେଶ ଦେଲେ ।

ଶିତାକୁ ପାଖରେ ରଖି ଅରୁଣ ବାବୁ ପାଣ୍ଡୁଲିପି ସଂଶୋଧନ କରନ୍ତି; ଗଳ୍ପ, କବିତା, ସଂପାଦକୀୟ ଲେଖନ୍ତି । ସଭା ସମିତିରେ ଭାଷଣ ଦେବାକୁ ଗଲାବେଳେ ଶିତା ସାଥିରେ ଲାଗିଥାଏ । ସୁଧାଂଶୁର ମନ୍ତବ୍ୟ ମନେ ପଡ଼େ—

"ମୁଁ କୌଣସି ଝିଅକୁ ପ୍ରେମ କରିପାରେ । କିନ୍ତୁ ସେ ଯଦି ଦେହରେ ଅଠାଭଳି ଲାଗି ରହେ, ତା'ର କବଳ କବଳରୁ ମୁକ୍ତ ହେବା ପାଇଁ ମୁଁ ନିଷ୍ଫଳ ସନ୍ୟାସ ନେବା ପାଇଁ ମଧ କୁଣ୍ଠା ବୋଧ କରିବିନି ।"

ରତାର ନିରୀହ, ନିର୍ମଳ ବଡ଼ ବଡ଼ କଳା ଆଖି ଦୁଇଟିକୁ ଚାହିଁ ଅରୁଣ ବାବୁ ସୁଧାଂଶୁକୁ ନୀରବ ଅଥଚ ଦୃଢ଼ ପ୍ରତିବାଦ ଜଣାନ୍ତି ।

ଦିନେ ସକାଳେ ଶଯ୍ୟା ଛାଡ଼ିବା ବେଳେ ରତା ଖୁବ୍ କ୍ଲାନ୍ତ, ନିସ୍ତେଜ ଦେଖାଗଲା । କୌଣସି ରୋଗରୁ ସଦ୍ୟମୁକ୍ତ ହୋଇ ସେ ଯେପରି ଉଠିଛି । କ୍ରମେ ଖାଦ୍ୟ ପ୍ରତି ଆଗ୍ରହ କମି ଆସିଲା । ରୁଚି ଅଭାବରୁ ସେ ସକାଳ ବେଳାର ଜଳଖିଆ ଛାଡ଼ିଲା ।

କ୍ଷୁଧା ଉଦ୍ରେକ କରିବା ଲାଗି ଖାଦ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରାଗଲା । ତଥାପି ରତା ସକାଳ ବେଳା କପେ କଫି ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି ଛୁଇଁଲା ନାହିଁ । ଦିନେ ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଭୋଜନ ପରେ ପରେ ରତାର ପ୍ରବଳ ବାନ୍ତି ହେଲା । ଡାକ୍ତର ଆସିଲେ । ଉତ୍ତାପ ଓ ହୃଦଯନ୍ତ୍ର ପରୀକ୍ଷା କରି ସାରିବା ପରେ ଆଶଂକା ବିଜଡ଼ିତ ଅରୁଣ ବାବୁଙ୍କୁ ପାର୍ଶ୍ୱ କୋଠରୀକୁ ଡାକି ନେଇ ଡାକ୍ତର ହସି ହସି କହିଲେ,

"ଅଯଥା ଉପୁଜିତ ହୁଅନ୍ତୁ ନାହିଁ । ସ୍ତ୍ରୀ ତୁମର ଗର୍ଭବତୀ ।"

ଡାକ୍ତରର ଯିବା ପାଇଁ ଅପେକ୍ଷା ନକରି ଅରୁଣ ବାବୁ ରତା ପାଖକୁ ଧାଇଁ ଗଲେ । କ୍ଲାନ୍ତ ରତା ପଡ଼ି ରହିଥିଲା ଶଯ୍ୟା ଉପରେ । ତା'ର ମୁଖମଣ୍ଡଳରେ ଗୋଟାଏ ନୂଆ ଆନନ୍ଦ ଫୁଟିଉଠିଥିଲା । ଅରୁଣ ବାବୁ ତା'ର ହାତଟିଏ ନିଜର ମୁଠା ଭିତରେ ଧରି ତାକୁ ଚାହିଁ ରହିଲେ । ଏଇ ନିରୀହ ବାଳିକା—ଏତେ ଟିକିଏ ସୁନ୍ଦର, କୋମଳ, ଦୁର୍ବଳ, ଦେହ—ସୁଧାଂଶୁର ନିନ୍ଦିତ 'ଅଠା'— ତାଙ୍କ ପ୍ରାଣରେ ଗୌରବ ଭରି ଦେଇଛି । ରତାର ନିରାଡ଼ମ୍ବର, ସରଳ, ନୀରବ, ଚଞ୍ଚଳ ସଫଳତା ତାଙ୍କ ମନରେ ସ୍ନେହ, ମମତା ଓ ଈର୍ଷାର ଏକ ବିଚିତ୍ର ଅନୁଭବର ରଚନା କରିଥିଲା ।

(୩)

ଅରୁଣ ବାବୁଙ୍କ ବ୍ୟସ୍ତତା ବଢ଼ି ଚାଲିଚି । ଘରେ ଲତାର ବିବିଧ ପରିଚର୍ଯ୍ୟା, ଅଫିସ୍ କାମର ତାଗିଦା, ଗୃହ-ନିର୍ମାଣର ତଦାରଖ—ସବୁଥିରେ ସେ ଏକ ଅଭୂତପୂର୍ବ ଶକ୍ତିର ପରିଚୟ ଦେଉଚନ୍ତି । ହଠାତ୍ କୌଣସି ଅସାଧ ସାଧନର ଏକାଗ୍ରତାରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ଯେପରି ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ବଢ଼ି ଯାଇଚି । ଦୁଇବେଳା ନର୍ସ୍ ଆସି ଦେଖି ଯାଉଚି; ଡାକ୍ତର ନାନା ବର୍ଣ୍ଣର, ନାନା ରୁଚିର, ବିବିଧ କମ୍ପାନିର ଓ ବିଭିନ୍ନ ଦାମର ଔଷଧ ଲେଖି ଦେଉଚି । ଭୋଜନ, ନିଦ୍ରା, ସଙ୍ଗୀତ ସବୁ ନିୟମ ଅନୁସାରେ କରି ହେଉଚି । ରାତିରେ ଶୋଇବା ପୂର୍ବରୁ ତା'ର ଶଯ୍ୟା କଡ଼ରେ ବସି ଅରୁଣ ବାବୁ ଲତାକୁ ଶେଲି, ପୁଷ୍କିନ୍, ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ, ଉପେନ୍ଦ୍ର, ଗାନକୃଷ୍ଣ, କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣଙ୍କ ରଚନା ପଢ଼ି ଶୁଣାନ୍ତି ।

ଲତା ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖେ—ଉର୍ବଶୀ ରୂପରେ ସେ ପୁରୁରବା ସଙ୍ଗେ ଅରଣ୍ୟ ଭିତରେ, ଝରଣା କୂଳରେ କମ୍ପା ପର୍ବତ ଚୂଳରେ ବିଚରଣ କରୁଚି; ଲାବଣ୍ୟବତୀ ରୂପରେ ଜଳକେଳି କରୁଚି; ରାଧାରୂପରେ ତମାଳକୁଞ୍ଜ ଭିତରେ କୃଷ୍ଣଙ୍କ ଆଗମନ ପ୍ରତୀକ୍ଷା କରୁଚି; କମ୍ପା, ଅଭିସାରିକା ରୂପରେ ଦେହର ବାଜେଣି ଅଲଂକାର ଉତାରି ଦେଇ, ଫୁଲ ହାରରେ ସଜ୍ଜିତ ହୋଇ, ରାଜୋଦ୍ୟାନ ଭିତରେ, ଆଠିଲିଙ୍କ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାର ମାୟାଲୋକରେ ବିଚରଣ କରୁଚି । ସକାଳୁ ଉଠି ଲତା ସ୍ୱାମୀ ଆଗରେ ସ୍ୱପ୍ନ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣନା କରେ । ଅରୁଣ ବାବୁ ତାକୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କରି କହନ୍ତି,

"ତୁମେ ସତ୍ୟ, ସଜୀବ ଅଥଚ ଲୋକୋତ୍ତର ।"

ଉପର ମହଲା ବୈଠକ ଘରର ଦ୍ୱାର ସମାନ ଝରକା ଭିତରୁ ମୁଦ୍ରଣାଳୟର ନିର୍ମାଣ କାର୍ଯ୍ୟ ଆଖିରେ ପଡ଼େ । ସ୍ତ୍ରୀ, ପୁରୁଷ ମିଶି ପ୍ରାୟ ପନ୍ଦର ଜଣ ଶ୍ରମିକ କାମ କରୁଚନ୍ତି । ପରିଶ୍ରମ କଲାବେଳେ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କର ହାସ୍ୟ, ରହସ୍ୟ ଚାଲିଚି । ଝରକା କାଟେ ଶିତା ଓ ଅରୁଣ ବାବୁ ଏମାନଙ୍କୁ ବେଳେବେଳେ ଦେଖନ୍ତି । ଥରେ ଗୋଟାଏ ଛାପିଆ ଜଣେ ଯୁବତୀର ମୁଣ୍ଡରୁ ଚୂନ ଡାଲି ଉଠେଇ ନେଲାବେଳେ ତା'ର ପଣତ ଧରି ଟାଣିବା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଶିତା ଉତ୍ୟକ୍ତ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ଛାପିଆଟାକୁ ବାହାର କରି ଦେବା ପାଇଁ ସେ ଅରୁଣ ବାବୁଙ୍କୁ ଜିଗର କଲା,

"ଲୋକଟା ବଜ୍ଜାତ୍ । ମଜୁରି ଖଟିବାକୁ ଆସିଲା ବୋଲି କଣ ସେ ସ୍ତ୍ରୀର ଇଜ୍ଜତ ନଷ୍ଟ ହେବ !"

ଅରୁଣ ବାବୁ ବୁଝେଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ,

"ଶିତା, ସେମାନଙ୍କ ଜୀବନ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଆମର କୌଣସି ଜ୍ଞାନ ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କର ସାଧାରଣ ବ୍ୟବହାର ଆମକୁ ଅସଭ୍ୟ, ଅନାବୃତ ଭଳି ମନେ ହୋଇପାରେ । ଆମେ ସେଥିରେ ହସ୍ତକ୍ଷେପ ନ କରିବାଇ ଭଲ ।"

ଆଉ ଆପତ୍ତି ନକଲେ ମଧ୍ୟ ଶିତାର ଉତ୍ତେଜନା ଶାନ୍ତ ହୋଇ ନଥିଲା । ତା'ର ଦେହ ଖରାପ ହେବା ଆଶଙ୍କାରେ ଅରୁଣ ବାବୁ ବିବ୍ରତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ ।

ଆଜି ଦିନକର ଘଟଣାରେ ଅରୁଣ ବାବୁଙ୍କ ପ୍ରାଣରେ ବଡ଼ ଆଘାତ ଲାଗିଲା । ସେ ଆଘାତର କାରଣ ସେ ଶିତାକୁ ଜଣେଇବାକୁ ସାହସ କଲେନି । ନିଜପ୍ରତି ଓ ସମାଜପ୍ରତି ତାଙ୍କର

ଏକରକମ ଘୃଣା ଉପୁଜି ଥିଲା । ମଣିଷର ନିଷ୍ଠୁରତା, ବର୍ବରତା ତାଙ୍କୁ କଲବଲ କରିଥିଲା । ଦୁର୍ବଳର ମୃତପ୍ରାୟ ଦେହ ଉପରେ ବସି ସବଳର ଏ ତନ୍ତ୍ର ସାଧନା ତାଙ୍କୁ ଗୁରୁତର ଅପରାଧ ଭଳି ମନେ ହେଲା ।

ପାର୍ଶ୍ୱ କୋଠରୀରେ ଶୁଭା ଶୋଇଛି । ଉପର ମହଲା ବୈଠକ ଘରେ ବସି ଅରୁଣ ବାବୁ-ସିଗାରେଟ୍ ଟାଣୁଚନ୍ତି ଓ ଅନାସକ୍ତ ଭାବରେ ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରୁଚନ୍ତି । ହଠାତ୍ ତାଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ଗୋଟାଏ ସ୍ଥାନରେ ପଡ଼ିଲା । ଜଣେ ଶ୍ରମିକ ମହିଳା ତା'ର ମୁଣ୍ଡିଆରେ ଇଟା ବୋଝେଇ କରି ଠିଆ ହୋଇ ଆଉ ଜଣକୁ ଡାକୁଚି ଟେକି ଦେବା ପାଇଁ । ନଇଁ କରି ସେ ମୁଣ୍ଡିଆଟା ଟେକି ପାରୁନି । ପାଦ ଦୁଇଟିକୁ ଓସାରିଆ କରି ରଖି ସେ ଟେକିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ ମଧ୍ୟ ଉଦର ଉପରେ ସମ୍ଭବ ଚାପ ପଡ଼ିବା ଫଳରେ ସେ ପୁଣି ସିଧା ହୋଇ ଠିଆ ହୋଇ ଯାଉଚି । ଅରୁଣ ବାବୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କଲେ, ତା'ର ଉଦର ମାତ୍ରାଧିକ ଭାବେ ବଢ଼ି ଯାଇଚି । ହାତ ଦୁଇଟି କାଠି ଭଳି, ଗାଲରେ ମାଂସ ଅଭାବରୁ ଚମଡ଼ା ତଳୁ ହାଡ଼ ଫୁଟି ଦିଶୁଚି, ଆଖି ଦୁଇଟି ଖୁବ୍ ଭିତରକୁ ପଶି ଯାଇଚି । ଆଉ ଜଣେ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକ ଆସି ତା'ର ମୁଣ୍ଡ ଉପରକୁ ମୁଣ୍ଡିଆଟି ଟେକି ଦେଲା । ଅନିଶ୍ଚିତ, ଅକ୍ଷମ ପାଦରେ ସେ ପାଉଞ୍ଜ ଚଢ଼ି ପିଣ୍ଡା ଉପରକୁ ଉଠୁଥିଲା ।

ଅରୁଣ ବାବୁଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ଚିନ୍ତାରେ ଭାରାକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ଉଠିଲା । ଏତେ ରୁଗ୍‌ଣ ଅବସ୍ଥାରେ ସେ କେତେ ଦିନ କାମକରି ପାରିବ ? ଜଳୋଦର ରୋଗ ହେଲେ ବଞ୍ଚିବା ଆଶା ପ୍ରାୟ ରହେନା । ତାକୁ

ଡ଼ାକ୍ତରଖାନାରେ ଭରତ୍ତି କରଦେଲେ ଭଲହୁଅନ୍ତା । ସନ୍ଧ୍ୟା ବେଳେ ଠିକାଦାରକୁ ଡ଼ାକି ସେ ସେଇ ରୁଗ୍ଣା ବିଷୟରେ ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ,

ଜଳୋଦର ହେଲେ ବେଶି ଦିନ ବଞ୍ଚିବା ସହଜ ନୁହେ । ତାକୁ ଡ଼ାକ୍ତରଖାନାକୁ ଯିବାକୁ କହ । ତା'ର ଔଷଧ ପାଇଁ ଯାହା ପଇସା ଦରକାର ହେବ ମୁଁ ଦେବି ।"

ଠିକାଦାର ହସି ହସି କହିଲା,
"ଜଳୋଦର ନୁହେ ଆଜ୍ଞା, ପଦ୍ମା କଥା ପରି ?
ସେଗର୍ଭ ହୋଇଛି ।"

ଅରୁଣ ବାବୁ ଚମକି ଗଲେ । ଗର୍ଭ ହୋଇଛି ! ତାର ସ୍ଥାନରେ ଶିତାକୁ ସୁଉଁରି ଧରି ପାଉଛ ଚଢ଼ୁଥିବା କଳ୍ପନା କରି ତାଙ୍କର ଆଖି ମୁଦି ହୋଇ ଯାଉଥିଲା । ଅସ୍ଫୁଟ କଣ୍ଠରେ କହିଲେ, "କିନ୍ତୁ, ଏତେ ଆଗୁଆ ଅବସ୍ଥାରେ ସେ ଏଭଳି କଠିନ ପରିଶ୍ରମ କଲେ..........."

"ନକଲେ ଖାଇବ କଣ ବାବୁ ? ପାପଗର୍ଭ ହେଲାବୋଲି ନିଜର ଲୋକେ ତାକୁ ଘରୁ ବାହାର କରି ଦେଇଛନ୍ତି,"
କହିଲା ଠିକାଦାର ।

କେତେ ମିନଟ୍ ପାଇଁ ଅରୁଣବାବୁ ଘର ଭିତରକୁ ଗଲେ । ଫେରି ଆସି ଠିକାଦାର ହାତରେ ଗୁଳିଗିଟି ଟଙ୍କାଦେଇ କହିଲେ, "ଏ ଟଙ୍କା ତାକୁ ଦେବ । କହିବ, ଶୁଝିବା ଦରକାର ନାହିଁ । ବଳ ପାଇଲେ ଆମ ଘରେ ଆସି କାମ କରୁ ।"

"କିଛି ଅଜ୍ଞାତ ନୁହେ ବାବୁ, ଭାଗ୍ୟ ଦୋଷରୁ ଏ ଅବସ୍ଥାକୁ ଆସିଗଲି ।"

ସେଇ ରାତି ଅରୁଣବାବୁଙ୍କ ଆଖିର ପତା ଆଉ ପଡ଼ିଲାନି । ସେ କେବଳ ପଦ୍ମା କଥା ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ତା'ର ଯିଏ ସର୍ବନାଶ କଲା ସେଇ ଅଜଣା ପିଶାଚ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ମୁହଁରେ ଘୃଣା ଭ୍ରୁକୁଟି ଥିଲା । ଆତ୍ମୀୟ, ସ୍ୱଜନ ମଧ୍ୟ କି ନିଷ୍ଠୁର ! ସମାଜର ନିଆଁ ଆଖି ଗୋଟାଏ ନିରପରାଧ ବାଳିକାର ଜୀବନକୁ ତିଳତିଳ କରି ଦଗ୍ଧ କରୁଚି, ଅଥଚ ପଦେ ଆପତ୍ତି ଉଠେଇବାକୁ କାହାରି ସାହସ ନାହିଁ । ଏ ସମାଜ ଭାଙ୍ଗିଯିବା ଉଚିତ । ଜଣେ ଯୁବତୀର ଗୋପନ ପ୍ରୀତି ଲାଗି ଜଣେ ମାଆ ଓ ତା'ର ଶିଶୁକୁ ଏଭଳି ଅମାନୁଷିକ ଭାବେ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଦେବା ନୃଶଂସତା ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି ନୁହେ । ଏ ହିଂସ୍ର ବର୍ବରତାକୁ ସମାଜିକ ବିଧାନ ବୋଲି ଯେଉଁମାନେ କହନ୍ତି ସେମାନେ ମୂର୍ଖ; ମାନବ ଦ୍ୱେଷୀ, ମାନବତାର ଶତ୍ରୁ । ପଦ୍ମାର ପାପ ଗର୍ଭ ମୂଳରେ ରହିଚି କୁସଂସ୍କାର, ଦୈନ୍ୟ, କୁଶିକ୍ଷା । ଏହାର କାରଣ ସାମାଜିକ ଅବ୍ୟବସ୍ଥା ଓ ସବଳର ସ୍ୱାର୍ଥ ସାଧନା । ରିତା ଆଉ ପଦ୍ମା ଭିତରେ କେତେ ତଫାତ ! ଅଥଚ କେତେ ସମାନ ! ଉଭୟର ବକ୍ଷରେ ସେଇ ଅମୃତ ସଞ୍ଚିତ ହେଉଚି ଯାହା ପାନ କରି ମର ଜୀବନ ବଂଶ-ପୀଢ଼ି ଭିତରେ ଅମର ହୋଇ ଆସିଚି ।

ସକାଳେ ଉଠିଲା ବେଳକୁ ତାଙ୍କ ଆଖିରୁ ନିଆଁ ଝରୁଥିଲା । ମୁହଁକୁ ଦେଖିଲେ ମନେ ହେବ, ରାତିକ ଭିତରେ ତାଙ୍କର ବୟସ ଯେପରି ଦଶ ବର୍ଷ ବଢ଼ି ଯାଇଚି ।

(୪)

ଶନ୍ତାର ପରିଚର୍ଯ୍ୟା ନିୟମିତ ଓ ବଡ଼ି ଚାଲିଚି । ତାର ଶୋଇବା ଘରେ ପଶିଗଲେ ହଠାତ୍ ଡ଼ାକ୍ତରଖାନାର ଭାବ ମନରେ ଉଦୟ ହୁଏ । ଟେବଲ୍, ବାକୁଆ, ରେକ୍—ସବୁଥିରେ ଔଷଧ ଶିଶି; ନାନା ରକମର ଟନିକ୍, ପେଟେଣ୍ଟ୍ ଓ ଡ଼ୁଟ୍ରକାର ସମାବେଶ । ନିୟମ ଭାଙ୍ଗିବା ତା'ର ଗୋଟାଏ ସାମୟିକ ଖିଆଲ ହୋଇ ଉଠିଚି । ଶଯ୍ୟା ଛାଡ଼ି ସେ ତଳେ ଶୁଏ; ବୁଲଚାଲ କରିବାର ନିରୂପିତ ସମୟରେ ଖଟ ଉପରେ ଗଡ଼ି ଉପନ୍ୟାସ ପଢ଼େ; ଔଷଧ ଖାଇବାକୁ ଦେଲେ ଶିଶୁ ଭଳି ମୁହଁରେ ହାତ ଢାଙ୍କେ । ଅରୁଣ ବାବୁ ଆଦର କରନ୍ତି,

"ଛି, ଇମିତି ଅବୁଝା ହେଲେ କିମିତି ହେବ ।

"ତମେ ପର ମାଆ ହେବାକୁ ଯାଉଚ ।"

"ନା, ମୁଁ ହେବିନି ।"

"ଆଉ କିଏ ମୁଁ ହେବ ?

"ହଉନି ।"

ଦୁଷ୍ଟ, ହସୁରା ଆଖିରେ ସେ କଣେଇ ଚାହେଁ ।

ସ୍ନେହ, ସମ୍ବଳ, ଭରସା, ସ୍ୱପ୍ନ, ଆନନ୍ଦ ହୀନ ଆଉ ଏକ ଗର୍ଭିଣୀର କୁରୂପ ଚେହେରା ତାଙ୍କ ଆଖି ଆଗରେ ଭାସି ଉଠେ । ପେଟ ଭିତରେ କୋହ ଫୁଲେ । ପଦ୍ମାର ଖବର ସେ ତ ରଖି ପାରି ନାହାନ୍ତି !

ଠିକାଦାର କହିଲା, ସେ ଟଙ୍କା ନେଇ ଯିବାର ଦୁଇଦିନ ପରେ ପଦ୍ମାର ପୁଅଟିଏ ହୋଇଚି । ଉଭୟେ ଭଲ ଅଛନ୍ତି । ପଦ୍ମା

କହୁଚି, ବଡ଼ ହେଲେ ତା'ର ପୁଅ ବାବୁଙ୍କର ଜୋତା ସଫାକରି, ପାଲଟା ଲୁଗା ଧୋଇ ତାଙ୍କର ଋଣ ଶୁଝିବ । ଅରୁଣ ବାବୁ ପୁଲକିତ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ । ଏଇ ଧାନ, ପଣ୍ଡିତ ଲୋକଙ୍କର କି ସରଳତା, କି ଆସକ୍ତି ! ପଦ୍ମା ଓ ତା'ର ପୁଅ ପାଇଁ ଅରୁଣ ବାବୁ ଦିନକୁ ଦୁଇ ସେର ଦୁଧ ଖଞ୍ଜିଦେଲେ ।

ରିତା ବଡ଼ ମନମୁଖୀ ହେଲାଣି । କାହାରି କଥା ସେ ମାନୁନି । ମନାକଲେ ହେଲେ ରୋଷ ଘରେ ଧୂଆଁ, ଝାଳ, ଅଳଆରେ ଗୋଳେଇ ଘୋଳେଇ ହୋଇ ବିଚିତ୍ର ତରକାରି ସବୁ ରାନ୍ଧୁଚି— ଭଜା ସଜନା ଛୁଇଁରେ ତିନ୍ତୁଳ ଖଟା ଦେଇ ଛୁଙ୍କ ହୁଏ, ଚିନି ଦିଆ ବସା ଦହିରେ କଞ୍ଚା ଲଙ୍କା ଓ ପୋଡ଼ା ଆଳୁ, ପିଆଜି ପଡ଼େ । *ସେ ନିଜେ ଆଗ୍ରହ କରି ଖାଏନି; କାହାକୁ ଖାଇବା ପାଇଁ ମଧ୍ୟ* ବଳାଏ ନି । ରାନ୍ଧିବାରେ କେବଳ ତା'ର ଆନନ୍ଦ । ଅରୁଣବାବୁ ରିତାର ଏ ଛୁଆଳିଆ କୁତୂହଳରେ ବିଶେଷ ବାଧା ଦିଅନ୍ତି ନି; ବରଂ ମନେ ମନେ ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭବ କରନ୍ତି । ରିତା ତାଙ୍କୁ ନେଇ ଏଭଳି ବିଚିତ୍ର ସବୁ ତରକାରିର ଯୋଜନା କରେ ।

ରାତି ଗୋଟାଏ ହେବ । ଗୋଟିଏ ନିଷ୍ପ୍ରଭ, ମ୍ଳାନ ବଲ୍ବ ଘରଟିକୁ ଆଲୋକିତ କରୁଚି । ଅରୁଣ ବାବୁ ହଠାତ୍ ଆଖି ମେଲି ଦେଖନ୍ତିତ ରିତା ତାଙ୍କର ଶେଜ ଉପରେ ବସି ତାଙ୍କୁ ନିରେଖି ଚାହିଁଚି । ଦୁଇ ଧାର ଲୁହ ତାର ଶୁଭ୍ର ଗଣ୍ଡରେ ଗଡ଼ି ଯାଇଚି । ଅରୁଣ ବାବୁ ଧଡ଼ପଡ଼ହୋଇ ଉଠି ତାକୁ ଛାତି ଉପରେ ଆଉଜେଇ ନେଲେ; ଅଧର ଚୁମ୍ବନ କଲେ,

"ରାତିରେ ହଠାତ୍ ଇମିତି ଉଠିଲ କାହିଁକି ?"

ଅରୁଣ ବାବୁଙ୍କ ସ୍ୱରରେ ଆଶଙ୍କା ଲାଗି ରହିଥିଲା ।

"ମୁଁ ଆଉ ବଞ୍ଚିବିନି ।"

"ଛି, ଏମିତି କଥା ମୁହଁରେ ଧରନି । ସବୁ ମାଇପିତ ପୁଣି ପ୍ରସବ କରୁଚନ୍ତି ।"

"ମୋର ପେଟ ଭିତରେ କେତେ କଣ ସବୁ ଅସ୍ୱାଭାବିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଅନୁଭବ କରୁଚି । ଅସାଡ଼ରେ ମୋର ଲୁଗାରେ ପ୍ରସ୍ରା ହୋଇ ଯାଇଚି ।"

"ଏସବୁ ଅସ୍ୱାଭାବିକ ନୁହେ ରିତା, ଗର୍ଭକାଳର ସାଧାରଣ ପ୍ରକ୍ରିୟା ହୋଇଥାଇପାରେ । ହଉ, ତୁମେ ଶୋଇପଡ଼, ସକାଳୁ ଡାକ୍ତରକୁ ପଚାରିବା ।"

"ନା, ମୁଁ ତୁମ ପାଖରେ ଶୋଇବି । ଏକଲା ଶୋଇବାକୁ ମତେ ଭୟ ଲାଗୁଚି ।"

ତାଙ୍କର ଦେହକୁ ଲାଗି ରିତା ନିର୍ଭୟରେ ଶୋଇ ପଡ଼ିଲା । କିନ୍ତୁ ବାକି ରାତିଟିକ ଅରୁଣ ବାବୁ ଭୟରେ ଭୟରେ କଟେଇଲେ । ସତରେ ଯଦି ରିତାର ମୃତ୍ୟୁ ହୁଏ ! ହା ଭଗବାନ୍, ସେ ରିତାର ବିଚ୍ଛେଦ ସହି ପାରିବେନି ।

(୫)

ପ୍ରସବ ନିମନ୍ତେ ଏଥର ସବୁ ଯୋଗାଡ଼ ରଖିବାକୁ ହେବ । ଆଉ ମାସକ ଭିତରେ ଛୁଆର ପ୍ରଥମ କାନ୍ଦଣା ଶୁଣିବା ଆଶା କରି ଯାଇ ପାରେ । ଆନନ୍ଦ ଓ ଆଶଙ୍କାରେ ଜଡ଼ିତ ଅରୁଣ ବାବୁ ବଡ଼ ବିବ୍ରତ ହୋଇ ପଡ଼ିଚନ୍ତି । ରିତାର ଖିଆଲକୁ ରୋକିବାର ଉପାୟ ନାହିଁ । ସେ ତା'ର ନିଜର ଅଧିଶ୍ୱରୀ ହୋଇ ପଡ଼ିଚି । ଆଗାମୀ ଛୁଆ ପାଇଁ ମୋଜା, ଟୋପି, କୁର୍ତ୍ତା ସିଲେଇ କରି ରଖୁଚି; ବୋଲି,

ଖେଳନା କିଣୁଚି; ନିଜର ଉନ୍ନତ, ପୁଷ୍ଟ ବକ୍ଷକୁ ଗୁଞ୍ଜି ବଦ୍ଧୋର ହୋଇ ପଡ଼ୁଚି । ଏତେ ଟିକେ ଛୁଆ ସେ ଏତେ କ୍ଷୀର କୋଉଠି ଖାଇ ପାରିବ !

ଡ଼ାକ୍ତରର ପରାମର୍ଶ ଓ ନର୍ସ୍‌ର ଜଗରରେ ଶିତାକୁ ଡ଼ାକ୍ତରଖାନାକୁ ନେଇଯିବା ଠିକ୍ ହେଲା । ଶିତା ଆପତ୍ତି କରୁଥିଲା ପ୍ରଥମେ କିନ୍ତୁ, କୌଣସି ସମୟରେ ହାତ କଡରେ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ଚିକିତ୍ସା ପାଇପାରିବା ସୁବିଧା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସମ୍ମତ ହେଲା । ସ୍ପେଶିଆଲ୍ ୱାର୍ଡ଼ରେ ଘର ନିଆଗଲା । ଅତିରିକ୍ତ ଭାବେ, ଅନବରତ ପାଖରେ ରହିବା ପାଇଁ, ନର୍ସ୍‌ର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହେଲା । ଭୋଜି ବେଳର ତତ୍ପରତା ଘେନି ଘରକୁ ଓ ଡ଼ାକ୍ତରଖାନାକୁ ଗୃହିର ବାକିର ଧାଁ ଦଉଡ଼ କଲେ । ଦିନ ଓ ରାତିରେ ପାଞ୍ଚ ସାତ ଘଣ୍ଟା ଶିତା ପାଖରେ ଅରୁଣ ବାବୁ ପ୍ରାୟ ରହନ୍ତି । ଖବର କାଗଜ, ବହି ପଢ଼ି ଶୁଣାନ୍ତି; ପ୍ରଥମ ପ୍ରଣୟ ଦିନର ମଧୁମୟ ସ୍ମୃତି ମନେ ପକାଇ ଶିତାକୁ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ରଖନ୍ତି ।

ଆଜି ସପ୍ତାହକରୁ ଅଧିକ ନୁହେ । ନର୍ସ ଠିକ୍ ଦିନ ଗଣତି କରି ରଖିଛି । ଅରୁଣ ବାବୁଙ୍କର ଉତ୍କଣ୍ଠା ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା । ରାତିରେ ଶିତା ପାଖରୁ ଫେରିଲା ପରେ ତାଙ୍କୁ ଭଲ ନିଦ ହୁଏନି । ଦିନ ବେଳେ କିଏ ଡ଼ାକ୍ତରଖାନାରୁ ଆସିଲେ ତାଙ୍କର ଛାତି ଦକ ଦକ ହୁଏ । ଶୁଭ ସମ୍ବାଦ ପାଇବାର ଆଶାକୁ ଅଶୁଭ ସଂବାଦ ଆଶଙ୍କା ଅଭିଭୂତ କରି ସାରିଥିଲା । ଓଃ, ଶିତା କମିତି ଭଲରେ ଘରକୁ ଫେରି ଆସୁ !

ଗର୍ଭ ଶୂଳରେ ଅସ୍ଥିର, ଅର୍ଦ୍ଧନଗ୍ନ, ବ୍ୟଥାତୁର ଶିତା ବେଳବେଳେ ବଡ଼ କରୁଣ ସ୍ୱରରେ ଚିତ୍କାର କରୁଚି । ବାହାରେ

ବସି ଅରୁଣ ବାବୁ ବଡ଼ କଷ୍ଟରେ ଲୁହ ରୋକୁଥାନ୍ତି । ସୃଜନ ଶିଳ୍ପର ଏଇ ସଙ୍କଟାପନ୍ନ ପର୍ଯ୍ୟାୟ ଲାଗି ସେ ସ୍ରଷ୍ଟାର ଦକ୍ଷତା ଉପରେ ସନ୍ଦିଗ୍ଧ ହେଉଥିଲେ । ଡାକ୍ତର, ନର୍ସ ମାନଙ୍କର କ୍ଷିପ୍ର ତଥା ଅନାସକ୍ତ ଗତି ତାଙ୍କ ପ୍ରାଣରେ ବଡ଼ ଗଭୀର ଆଘାତ ହାଣୁଛି ।

ସନ୍ଧ୍ୟା ଯାଇ ରାତ୍ରି ଗଭୀର ହେଲା । ବିପନ୍ନ-ପ୍ରସବାର ଅବସ୍ଥାରେ କୌଣସି ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦେଖା ଦେଲାନି । ଜରାୟୁ ଭିତରେ ଶିଶୁ ଆଉ ହଲଚଲ ହେଉନି । ଡାକ୍ତର ପିଲା ମରିଯିବାର ଆଶଙ୍କା କରୁଥାନ୍ତି । ରାତି ଦୁଇଟା ବେଳେ ଅସ୍ତ୍ରୋପଚାର କରିବା ନିଶ୍ଚିତ ହେଲା । ଦୁଇଜଣ ନର୍ସ ଦୋଳାରେ ରତ୍ନାକୁ ଅପରେଷନ୍ ଥିଏଟର୍‌କୁ ବୋହି ନେଲାବେଳେ ଅରୁଣ ବାବୁ ଶିଶୁ ଭଳି କାନ୍ଦି ଉଠିଲେ । ଅବୋଧ ଶିଶୁକୁ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେବା ଭଳି ଜଣେ ଡାକ୍ତର ତାଙ୍କର ସ୍କନ୍ଧ ଉପରେ ହାତ ଥୋଇ କହିଲେ,

"ଆଜ୍ଞା, ବିପଦରେ ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ସିଦ୍ଧି ହେଉଛି ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରିବା । ଭଲ ଲାଗି ଆଶା ରଖନ୍ତୁ କିନ୍ତୁ, ଖରାପ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ ରହିବାକୁ ହେବ ।"

ଅସ୍ତ୍ରୋପଚାର ଦ୍ୱାରା ମୃତ ଶିଶୁକୁ ବାହାର କରି ଦିଆ ଗଲା । କିନ୍ତୁ ରତ୍ନାର ଆଉ ସଂଜ୍ଞା ଫେରିଲାନି କି ରକ୍ତସ୍ରାବ ବନ୍ଦ ହେଲାନି । ଠିକ୍ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ବେଳେ, ପ୍ରଳାପ କିମ୍ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି କାରଣରୁ ହୁଏତ, ପ୍ରାୟ ଦଶ ସେକଣ୍ଡ୍ ପାଇଁ ତା'ର ଆଖି ଦୁଇଟି ବିସ୍ଫାରିତ ହୋଇଗଲା । ସୁପ୍ତ ଚେତନ ଭିତରୁ ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ଥରେ ଆଖି ଭରି ଦେଖିବା ପାଇଁ-ସେ ଯେପରି ଶେଷ

ପ୍ରୟାସ କରିଥିଲି । ଆଖି ପୁଣି ମୁଦ ହୋଇଗଲା । ନିଶ୍ୱାସ ପ୍ରଶ୍ୱାସ ଓ ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡର ସ୍ପନ୍ଦନ କ୍ଷୀଣ ହେବାକୁ ଲଗିଲା । ଖଣ୍ଡଖଣ୍ଡ ରକ୍ତ ଭଜା କନା ଓ ତୁଳା ଉଡାଗ୍ ହେଉଚ, ସକାଳ ପ୍ରାୟ ଦଶଟା ବେଳେ ରିତାର ଶେଷ ନିଶ୍ୱାସ ବହିଗଲ ।

ସ୍ପେସଲ୍ ଓ୍ୱାର୍ଡ୍ ବାହାରେ ବହୁତ ଲୋକ ଜମିଚନ୍ତି— ଅରୁଣ ବାବୁଙ୍କ ବନ୍ଧୁ, ପରିଚିତ, ଅପରିଚିତ, ମୁଦ୍ରଣାଳୟର କର୍ମଚାରୀ, ଠିକାଦାର ଓ ଶ୍ରମିକମାନେ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଓ୍ୱାର୍ଡ୍ ବରଣ୍ଡା ଉପରେ ମଧ୍ୟ ବହୁତ କୁତୁହଳୀ ଆଖି ପହଁରୁ ଥିଲା । ରିତାର ସାଥୀ ନର୍ସଟି ଅରୁଣ ବାବୁଙ୍କୁ ଘରେ ପହଞ୍ଚେଇ ଦେବାକୁ ଆସୁଥିଲା ସାଥିରେ । ମୀରବ, ଅଶ୍ରୁଳ, ସମ୍ବେଦନଶୀଳ ଲୋକ ଗହଳ ମୁହଁରେ ଅରୁଣ ବାବୁ ରହିଗଲେ । ତାଙ୍କର ବିନିଦ୍ର, ଆର୍ଦ୍ର, ଜ୍ୟୋତିହୀନ, ନିର୍ଜୀବ ଆଖି ଦୁଇଟି କାହାକୁ ବଡ଼ ବ୍ୟାକୁଳରେ ଖୋଜୁ ଥିଲା ।

ଗହଳର କେତେ ହାତ ଦୂରରେ ଗୋଟାଏ ଗଛ ଛାଇରେ ଜଣେ ଯୁବତୀ ଗୋଟିଏ ଖେଳୁଆଳ, ଚଞ୍ଚଳ, ଲୋଭନୀୟ ପାଞ୍ଚ ମାସର ଶିଶୁକୁ ଛାତିରେ ଧରି ଠିଆ ହୋଇଚି । ଉତ୍‌ଥିତ କାନ୍ଦଣା ମୁହଁ ଦେଇ ବାହାରି ଯିବା ଭୟରେ ସେ ପଣତ କାନରେ ପାଟି ଚପି ରଖିଛି । ଶିଶୁଟି ଡ଼ଳ ଡ଼ଳ ଆଖିରେ ଆଲୋକ, ସବୁଜ ପତ୍ର, ତଳର ଚକ୍‌ଚକ ଧୂଳି ଓ ଗଛର ପକ୍ଷୀ କଳରବରେ ଉତ୍‌ଫୁଲ୍ଲ ହୋଇ ମାଆର ଛାତି ଉପରୁ ଖସି ଯିବାର ପ୍ରୟାସ କରୁଚି ।

ଉଦ୍‌ଗ୍ରୀବ ବାହୁରେ ଅରୁଣ ବାବୁ ଶିଶୁଟିକୁ ନିଜର ଛାତି ଉପରକୁ ଟେକି ଆଣିଲେ । ତତଲା ଲୁହରେ ତାଙ୍କର ବିବର୍ଣ୍ଣ ମୁହଁ ଅଭିଷିକ୍ତ ହୋଇ ସାରିଥିଲା ।

'ପ୍ରଭାତୀ' ଦ୍ୱିତୀୟଭାଗ, ଏକାଦଶ ସଂଖ୍ୟା
ଜୁଲାଇ, ୧୯୫୫ ।

ଚନ୍ଦ୍ରିକାର ସ୍ୱପ୍ନଭଙ୍ଗ

(୧)

ନଲୁ ଆଉ ମୋର ଭିତରେ ଯେ ଗୋଟାଏ ବ୍ୟବଧାନ ଧୀରେ ଧୀରେ ଗଢ଼ି ହୋଇ ଯାଇଚି, ପ୍ରତି ଦିନର ସମ୍ପର୍କ ଭିତରେ, ମୁଁ ଖୁବ୍ ବେଦନାର ସହିତ ଅନୁଭବ କରି ପାରିଥିଲି । କିନ୍ତୁ ଥରେ ମୁହାଁମୁହିଁ ମନ ଖୋଲି କଥାବାର୍ତ୍ତା କରି ନେବା ପାଇଁ ଅନେକ ଦିନ ଯାଏଁ କୌଣସି ଉପାୟ କିମ୍ବା ସଦବସରର ସୁଯୋଗ ପାଇ ପାରି ନଥିଲି । ନିତି ଦିନର ଘର କରଣାରେ, ମୁଁ ଯଦିଓ ଖୁବ୍ କ୍ୱଚିତ ଅବସର ପାଇଚି ନଲୁ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରେମାଳାପ କରିବା ପାଇଁ, ତଥାପି, ତାକୁ ଏକାଥରେ ପାଶୋରି ଯାଇଥିଲି ବୋଲି ବୁଝିବା ଠିକ୍ ହୁଅନ୍ତାନି । ନଲୁ ହୁଏତ ସେଭଳି ଭୁଲ୍ ବୁଝୁଚି ବୋଲି ମୋର ମନରେ ବ୍ୟବଧାନର ଆଶଙ୍କା ଗଭୀର ହୋଇ ଉଠିଥିଲା । ସେଥିଲାଗି ବେଳେ ବେଳେ ମୁଁ ବଡ଼ ବିବଶ ହୋଇ ପଡ଼ୁଥିଲି । ସଂଗ୍ରାମଶୀଳ ଜୀବନରେ ନଲୁଇ ଥିଲା ମୋର ଏକମାତ୍ର ସୁଖ ଓ ଶାନ୍ତିର ସ୍ୱର୍ଗ । ବିବାହିତା ସ୍ତ୍ରୀର ସାଂସାରିକ ସଜ୍ଞା ଭିତରେ ମୁଁ ତାକୁ ସୀମିତ କରି ପାରି ନଥାନ୍ତି । ମୋର ଶିଳ୍ପୀ ବିବେଚନାରେ ସେ ଥିଲା କେତେଟା ସ୍ନେହଭରା ଆତ୍ମୀୟତାର ଏକତ୍ର ସମାବେଶ ।

ଆଜି ବି ବେଶ୍ ମନେ ଅଛି ବାସର ରାତ୍ରିରେ ପ୍ରଥମ କରି ଦୀପାଲୋକରେ ତାର ମୁହଁଟିକୁ ଯେତେବେଳେ ଟେକି ଧରିଥିଲି ମୋର ଉଚ୍ଛନ୍ନ କୁତୂହଳ ଆଖି ଆଗରେ ମନେ ହେଉଥିଲା ଏ ରୂପ, ଏ ବର୍ଣ୍ଣ କେବଳ ବ୍ୟବହାରରେ ଝଟାଇ ଦେବା ସାମଗ୍ରୀ ନୁହେଁ; ଏ ଶ୍ରୀ, ଏ ସୁଷମା ନେଇ ନିଜକୁ ଉନ୍ନତ ଓ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କରିବାର ଗୌରବ ମୋର ବୁକୁରେ ଆସି ଧକ୍କା ଦେଉଛି ! ମୁଁ ଉଚ୍ଛ୍ୱସିତ ହୋଇ ଯାଇଥିଲି । ପ୍ରାଣରେ ଗୋଟାଏ ନୂଆ ଶକ୍ତି, ନୂଆ ଚେତନା ଜାଗି ଉଠିଥିଲା । ସେଇ ନଳୁକୁ ମୁଁ ଅବହେଳା କରି ପାରନ୍ତି କିପରି ? ମୁଁ ସତରେ ବଡ଼ ବିକଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲି । ନଳୁକୁ ନେଇ ଥରେ ମନ ଖୋଲି ନଦେଲେ ସହଜରେ ନିଶ୍ୱାସ ମାରିବା ମୋ ପକ୍ଷରେ ଭାର ହୋଇ ଉଠୁଥିଲା ।

(୨)

ଆମର ଦାମ୍ପତ୍ୟ ଜୀବନ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ଉଚ୍ଚ ମଧ୍ୟବର୍ଗ ଅବସ୍ଥାର କ୍ଷୁଦ୍ର ଅଥଚ ଉଚ୍ଚାଭିଳାଷଭରା ପରିବାର ଭିତରେ । କେତେକ ସାଧାରଣ ପ୍ରୟୋଜନୀୟତାର ଅଭାବରୁ ବି ଆମେ ବାଦ୍ ପଡ଼ି ନ ଥିଲୁ । ତେବେ, ଏଇ ଅଭାବ ପୂରଣ କରୁଥିଲା ଗୋଟାଏ ସୁନ୍ଦର, ବିଳାସରୁଚିର, ଆଳସୀ ଭବିଷ୍ୟତର ମଧୁର କଳ୍ପନା । ଜୀବନ ଉପରେ ଆଶା ଓ ନିଶ୍ଚିନ୍ତତା ଜମି ଆସୁଥିଲା । ରବୀନ୍ଦ୍ର କବିତାର ନିଶାରେ ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇ ମୁଁ ଡାକେ, "ନଳୁ" ।

"ଆସୁଛି", ନଳୁ ଅନ୍ୟଘରୁ ଉତ୍ତର ଦିଏ ।

"ଚଞ୍ଚଳ ।"

ସେ ଆସି ଠିଆହୁଏ ମୋର ମୁଣ୍ଡ ପାଖରେ । ତା'ର କଅଁଳ ହାତଟିଏ କପାଳ ଉପରକୁ ଆଣି ମୁଁ କହେ,

"ମତେ ଲାଗି କରି ବସ" ।

ନିଲୁ ବସେ । ମୁଁ ତା'ର ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ ରହେ ବିଭୋର, ବିମୁଗ୍ଧ ଆଖିରେ । ଗୃହ କର୍ମର ଶ୍ରାନ୍ତ ମୁହଁର ଝଲକକୁ କିଞ୍ଚିତ୍ ମ୍ଲାନ କରି ଦେଇଛି । କପାଳରେ ବିନ୍ଦୁ ବିନ୍ଦୁ ସ୍ୱେଦ । କଂକତି ସ୍ପର୍ଶ-ବିମୁଖ ଚପଳ, ଚୂର୍ଣ୍ଣ କୁନ୍ତଳ କର୍ଣ୍ଣ ଓ କପାଳ ସୀମାର କିୟଦଂଶରେ ବିକ୍ଷିପ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି । ବଡ଼ ବଡ଼ ଆଖି ଦୁଇଟିରେ ପ୍ରଣୟର ଗୋପନ ନିବେଦନ । ପୁରୁ ଅଧରର ଲାଲିମାରେ ମୂର୍ତ୍ତି-ମନ୍ତ ହୋଇଛି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟହୀନ ବିଳାସୀ ଯୌବନର ଅଫୁରନ୍ତ ଭୋଗତୃଷ୍ଣା । ଶିଥିଳ ଜୁଡ଼ାର ମଉଳା ମାଳତୀ ଗତ ରାତିର ବିଶ୍ରମ୍ଭ ଅନୁଭୂତିକୁ ମନରେ ଉଜ୍ଜୀବିତ କରୁଥିଲା । ମୋର ଉର୍ବଶୀ, ମୋର ନିଲୁ—ମୋର ଗୃହ ଉପରେ । ମୁଁ ଭୁଲିଯାଏ ସବୁ ।

"ନିଲୁ, ତମେ ଅନନ୍ୟା; ପ୍ରେମର ବନ୍ୟା" ।
ପ୍ରଣୟିନୀ ନୀରବ ରହେ ।
"ତମେ ମୋର ସତ୍ୟାଶ୍ରିତ ସ୍ୱପ୍ନ" ।

ମୋର ନଗ୍ନ ଲୋମଶ ଛାତିରେ ମୁହଁ ମାଡି ସେ ମୋର ହାତ ଉପରେ ହାତ ରଖେ । ଇନ୍ଦ୍ରଲୋକର ସ୍ୱପ୍ନପୁରୀ ଭିତରେ ମୁଁ ଲୋକୋତ୍ତର ଉର୍ବଶୀ ପ୍ରେମର ପ୍ରବାହରେ ଭାସିଯାଏ କେଉଁ ଦୂର, ଅସୀମ ଭିତରକୁ ।

(୩)

ନିଲୁ ଭାରି ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି । ଏତେ ଅଳ୍ପ ସମୟ ଭିତରେ ସେ ଆୟୋଜନ କରି ପାରିବ କିମିତି ? ମତେ ଦୋଷ ଦେଇଛି ଖୁବ୍ । କେତେଟା ଜିନିଷ ତାକୁ ନିଜେ ରାନ୍ଧିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ବାକି ବିଷୟରେ ବି ପୂଜାରୀ ପଛରେ ନ ଲାଗିଲେ ଖାଦ୍ୟ ମନମତ

ହୋଇ ପାରିବନି । କ'ଣ କରିବ ସେ ! ମୁଁ କିନ୍ତୁ ବେଶ୍ ବୁଝି ପାରୁଥିଲି, ବାହାରେ ଯଦିଓ ସେ ବିବଶତା ପ୍ରକାଶ କରୁଚି; ଏ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ କରିବା ପାଇଁ ତା'ର ଆତ୍ମବିଶ୍ୱାସ ଓ ଉତ୍ସାହର ଅଭାବ ନାହିଁ । ମୁଁ ତା'ର ବ୍ୟସ୍ତତା ଆନନ୍ଦରେ ଉପଭୋଗ କରୁଥିଲି । ଖୁବ୍ କ୍ୱଚିତ୍ ଅତିଥି ଆମ ଘରେ ପାଦ ପକେଇ ଥାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଆଜିର ଅତିଥି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଧରଣର । ସେ ମୋର ବନ୍ଧୁ ବିକାଶ; ଓଡ଼ିଶାର ଜଣେ ଚେତନଶୀଳ ଜନନାୟକ । ଏଠିକାର କୃଷି ମେଳାରେ ଭାଷଣ ଦେବାଲାଗି ସେ ଆସିଥିଲେ । ରାତି ଭୋଜନ ପାଇଁ ମୁଁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିଚି । ଅତିଥି ଗହଣରେ ଆଡ଼ମ୍ବର କରିବା ନିଳୁର ପାରଂପରିକ ସ୍ୱଭାବ । ସେ ପୁଣି ମୋର ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ଶାଗ ଭାତ ଖୋଇ ଖୁଆନ୍ତା ! ତା'ର ଭିତରର ଆଭିଜାତ୍ୟ ଆଘାତ ପାଆନ୍ତା ନିଶ୍ଚୟ । ନିଳୁ ରୋଷଘରେ ବ୍ୟସ୍ତ ରହିଲା । ମୁଁ ଶୋଇ ଶୋଇ ପ୍ରତୀକ୍ଷା କଲି ବିକାଶର ଆଗମନ ।

ବିକାଶ ପହଞ୍ଚିଲେ ଠିକ୍ ସନ୍ଧ୍ୟା ପରେ ପରେ । ନିଳୁ ସଙ୍ଗେ ପରିଚୟ ହୋଇଗଲା । କଲେଜ ଛାଡ଼ିବା ପରଠାରୁ ଦୀର୍ଘ ଚାରିବର୍ଷ ଅଦେଖା ଦିନ ଗୁଡ଼ିକର ଇତିହାସ ଜଣେ ଜଣକ ପାଖରୁ ଶୁଣିବାକୁ ବସିଗଲୁ ବୈଠକ ଘରେ ଖୋଲା ସିଗାରେଟ୍ ଟିଣ ମୁହଁରେ । କଲେଜ ଛାଡ଼ିବା ପରେ ମୁଁ ଘରେ, ଏଇ ଛୋଟ ମଫସଲ ସହରରେ, ରହିଗଲି । ନାନା ରକମର ବହି ପଢ଼ିବା ହେଲା ମୋ'ର ସଉକ । ଗାଁର ଜମି ବଞ୍ଚିବାର ଅବଲମ୍ବନ । ବିକାଶ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀରେ ଏମ୍. ଏ. ପାଶ୍ କରିଥିଲା । ସୁଲଭରେ ସରକାରୀ କର୍ମ ପାଇଥାନ୍ତା । କିନ୍ତୁ ସେ ପଶିଗଲା ରାଜନୀତିରେ । ଓଡ଼ିଶାର ଶ୍ରମଜୀବୀ ଶ୍ରେଣୀ ଭିତରେ ସେ ଆଜି ସୁପରିଚିତ, ସ୍ନେହର ପାତ୍ର ।

ଜୀବନର ବିଭିନ୍ନ ଦିଗକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରି ଆମର ଅସରନ୍ତି କଥା ଚାଲିଛି । ଭୋଜନ ପାଇଁ ନଳୁ ତାଗିଦ୍ କଲାଣି । ବିକାଶ ପଚାରିଲା,

"ଆଚ୍ଛା, ତୁ ଏଠି ଗୋଟାଏ ପାଠ-ଚକ୍ର ଆରମ୍ଭ କଲେ ତ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା ।"

ଆଗ୍ରହହୀନ ଭାବେ କହିଲି—

"ମୁଁ ଭାଇ ସେସବୁ ଅବ୍ୟାପାରରେ ପଶି ପାରିବିନି ।"

ବିକାଶ ଆପତ୍ତି କଲା,

"ମୁଁ ଭାବୁଛି ତୋ ପକ୍ଷରେ ତାହାହିଁ ଉଚିତ୍ ପନ୍ଥା । ତୁ ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନ ଆହରଣ କରିଛୁ ତା'ର ବିନିଯୋଗ ପାଇଁ ତତେ ଆତୁର ଲାଗୁନି ? ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନ ଜାଣିପୂ ଜୀବନ ଗଢ଼ିବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇ ପାରେନି ତା'ର କିଛି ମୂଲ୍ୟ ନାହିଁ । ଆଜିଭଳି କେତେବର୍ଷ ପରେ ତୁ ଅନୁଭବ କରିବୁ, ତୋର ନିରୁଦ୍‌ବିଗ୍ନ, ନିଶ୍ଚେଷ୍ଟ ଜୀବନକୁ ଗ୍ରାସକରି ବସିଛି ଗୋଟାଏ ବ୍ୟର୍ଥଶ୍ରମର ଗୁରୁ ଅସନ୍ତୋଷ । ଜୀବନ ସେତେବେଳେ ଦୁର୍ବହ ବୋଧହେବ ।"

ଏଇ ମଫସଲ ସହରରେ ଏଭଳି ଗୋଟାଏ ଉଦ୍ୟମର ସଫଳତା ଓ ସାର୍ଥକତା ସମ୍ବନ୍ଧେ ଯଦିଓ ମୁଁ ସନ୍ଦିହାନ ଥିଲି, ତଥାପି ବିକାଶର ପ୍ରସ୍ତାବରେ ସମ୍ମତ ହେଲି । ଉଭୟେ ଖାଇବା ଘରକୁ ଉଠିଗଲୁ ।

(୪)

ନଳୁର ପରିବର୍ତ୍ତନ ମୁଁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ନ କରନ୍ତି କିମିତି ? ତା'ର ମୁହଁର ଟିକିଏ ହସ ମତେ ଚନ୍ଦ୍ରାଲୋକ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ସ୍ନିଗ୍ଧ

ମନେ ହେଉଥାଏ । ସେଇ ମୁହଁରେ ଗୋଟାଏ କରକମ ଅସ୍ୱାଭାବିକ ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଭାବେ ରହିବା ମୁଁ ଭଲ ଭାବେ ଜାଣି ପାରୁଥିଲି । ମୁଁ ଅନୁଭବ କରି ପାରୁଥିଲି, ସାଧାରଣ ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ ଉପରୁ ମଧ୍ୟ ତା'ର ଆଗ୍ରହ କମି କମି ଯାଉଚି । ସାଜ, ଶୃଙ୍ଗାର, ଖାଦ୍ୟପାନରେ ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ ରହିଚି ପୂର୍ବଭଳି, କିନ୍ତୁ ସେଥିରେ ଆଉ ସୁରୁଚି ନାହିଁ । ସବୁ ମିଶି ତା'ର ହାବଭାବ ଗୋଟାଏ କରକମ ରୁକ୍ଷତା ପ୍ରକାଶ କରୁଚି । ମୁଁ ଆଶଂକିତ ହେଇ ପଡ଼ୁଥିଲି । ନଲୁକୁ ସୁଖୀ କରିବାପାଇଁ ମୁଁ ସବୁ କିଛି କରିପାରେ । କିନ୍ତୁ କଣ କରନ୍ତି ବୁଝିପାରୁ ନଥିଲି ।

ବିକାଶର ଅନୁରୋଧରେ ଯେଉଁ ପାଠଚକ୍ର ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲି ଦେଢ଼ ବର୍ଷ ତଳେ, ଆଜି ତା'ର ପରିସର ଖୁବ୍ ବଢ଼ିଗଲାଣି । ଏ ଯେମିତି ଗୋଟାଏ ରାଜନୈତିକ ସ୍କୁଲ ହେବାକୁ ଯାଉଚି । ଗତ ଦିନର ବହୁ ସଭ୍ୟ, ଶିକ୍ଷିତ ବନ୍ଧୁମାନେ ଗ୍ରୁଡ଼ି ଗଲେଣି । ତା'ର ଅଭାବ ମଧ୍ୟ ପୂରଣ କରୁଛନ୍ତି ନୂଆ କେତେ ସଜ, ସରଳ ଗାଉଁଲି ମୁହଁ । ସାଙ୍ଗଠନିକ କାର୍ଯ୍ୟପନ୍ଥା, ଶାନ୍ତି ଆନ୍ଦୋଳନ, ଗାଁ ଗାଁରେ ପାଠାଗାର ଓ ଯୁବସଂଘ ସ୍ଥାପନ ଇତ୍ୟାଦି ବହୁ ବିଷୟରେ ଲୋକେ ତାଲିମ୍ ହେଇ ଯାଉଚନ୍ତି । ଅନୁଷ୍ଠାନ ପ୍ରତି ଲୋକଙ୍କର ଆଗ୍ରହ ବଢ଼ୁଥିଲା ଦିନକୁ ଦିନ । ବିକାଶ ଲେଖିଥିଲା, "ତୋର ଏ ପୁନର୍ଜନ୍ମରେ ମୁଁ ବିସ୍ମିତ ହେଇ ଯାଇଚି । ମୋର ଆଶା ନଥିଲା, ଚନ୍ଦ୍ରିକା, କବିତାରୁ ମୁହଁ ଫେରାଇ ଜୀବନର ବାସ୍ତବତାକୁ ତୁ ଆପଣାର କରିବୁ ବୋଲି । ତୋର ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରକୃତ ଉପଯୋଗ ହେଇ ପାରିଚି । ମୋର ବିଶ୍ୱାସ, ସେଇ ଅଞ୍ଚଳର ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ତଥା ପ୍ରଗତିଶୀଳ ବ୍ୟକ୍ତି ଓ ଅନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କୁ ତୁ ସଙ୍ଗଠିତ କରି ପାରିବୁ । ଅଭାବ ଲାଗି ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ନା ।

ଯାହାଙ୍କ ଲାଗି ଅନୁଷ୍ଠାନ ଗଢ଼ା ହୋଇଚି ସେମାନେଇ ତା'ର ଦାୟିତ୍ୱ ନେବେ । ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧର ତୁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କର ଯା' ।"

ଏକୁଟିଆ କେଉଁଠି ନୀରବରେ ଦଣ୍ଡେ ବସି ମୁଁ ନିଜର ହିସାବ ନେବାକୁ ସମୟ ପାଉ ନଥିଲି । ପ୍ରତିଦିନର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଭିତରେ ମୋର ନିଜର ହୋଇ କିଛି ସମୟ ନଥିଲା । ରାତି ଦଶଟାରେ ଶ୍ରାନ୍ତ ଦେହ ନେଇ ଘରକୁ ଫେରିଗଲା ବେଳେ ମନେ ହେଉଥିଲା, ଗୋଟାଏ ମିନିଟ କେଉଁଠି ପାଦ ଅଟକି ଗଲେ ଆଖିପତା ମଡ଼ଉଇ ପଡ଼ିବ । ମୁଁ ଅନୁଭବ କରି ପାରୁଥିଲି, ମୋର ନିଶ୍ଚୟ କିଛି ଗୁରୁତର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଚି । ଆଉ ତାହା ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇ ଯାଉଥିଲା ନିଲୁର ମ୍ଳାନ, ଉଦାସ ଚେହେରା ଦେଖିଲେ । ତେବେ ସତରେ କଣ ମୁଁ ନିଲୁ ପ୍ରତି ଅନ୍ୟାୟ କରୁଚି !

(୫)

କୁମାର ପୂର୍ଣ୍ଣିମା—ନିଲୁର ଜନ୍ମତିଥି । ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ-ନୀଳ, ନିର୍ମଳ ଆକାଶ ତଳେ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାବିଧୌତ ଧରଣୀ । ଘରେ ଘରେ ଚନ୍ଦ୍ର ବନ୍ଦାପନାର ଶଙ୍ଖ, ହୁଳହୁଳି ଓ ହସଖେଳ । ଆମର ଘର ସଂଲଗ୍ନ ଉଦ୍ୟାନରେ ମୁକ୍ତ ଆକାଶ ତଳେ ଚନ୍ଦ୍ରିକାର ରୋମାଞ୍ଚକର ସ୍ପର୍ଶ ଭିତରେ ସଜ୍ଜିତା ନିଲୁ ମୋର ଆଲିଙ୍ଗନରେ ଧରାଦିଏ । ବସ୍ତ୍ର, ଆଭୂଷଣ, ସୁଗନ୍ଧି ଉପଚାର ଓ ପୁଷ୍ପର ଆତିଶଯ୍ୟରେ ଅପ୍ସରା ସମ ଅପରୂପ ରୂପଲାବଣ୍ୟରେ ସେ ଦୀପ୍ତ ହୋଇ ଉଠିଥାଏ । ମୋର କଣ୍ଠରେ ସଙ୍ଗୀତ ଫୁଟି ଉଠେ ।

'ଚାଁଦେର ହାଁସି ବାଁଧ୍ ଭେଙ୍ଗେଚେ
ଉଛଲେ ପଡ଼େ ଆଲୋ
ଓ ରଜନୀଗନ୍ଧା ତୋମାର୍
ଗନ୍ଧସୁଧା ଢାଲୋ······

ସବୁବର୍ଷ ପରି ନିଲୁ ନିମନ୍ତେ ମୁଁ ଉପହାର ଯୋଗାଡ଼ି ସାରିଥିଲି । କିନ୍ତୁ ସେଦିନ ଆମ ଅନୁଷ୍ଠାନରେ କୁମାରୀ ଉତ୍ସବ ପାଳିତ ହେଉଥିଲା । କର୍ମସୂଚୀ ଶେଷ ହେଲା ରାତି ଦଶଟାବେଳେ । ଦୀର୍ଘ ଚାରିଘଣ୍ଟା ନୃତ୍ୟ, ଗୀତ, ନାଟକରେ ପ୍ରାଣପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ଯୁବକ, ଯୁବତୀ ଘରକୁ ଫେରି ଗଲେ । ସେତେବେଳେ ମନେ ପଡ଼ିଲା ମୋର ଘରର ଉତ୍ସବ କଥା । ନିଲୁ ମନରେ କେତେବଡ଼ ଆଘାତ ଲାଗି ନଥିବ ! ଏଭଳି ଭୁଲ କରିବା ମୋର ଉଚିତ ହୋଇନି । ବାସ୍ତବିକ ନିଲୁପ୍ରତି ମୁଁ ଅନ୍ୟାୟ କରୁଛି । ମନ ମୋର ଗ୍ଲାନିରେ ଭରି ଯାଇଥିଲା ।

ଶୁଭ୍ରଶଯ୍ୟା ଉପରୁ ମୁକ୍ତ ଝରକା ବାଟରେ ନିଲୁ ନିବଦ୍ଧ ଆଖିରେ ଚାହିଁଛି ଆକାଶର ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରକୁ । ଦେହ ଉପରେ ଚନ୍ଦ୍ର କିରଣ ଅଜାଡ଼ି ପଡ଼ୁଛି । ଅପରାଧୀ ଭଳି ତା'ର ପାଖରେ ଯାଇ ଠିଆ ହୋଇ ଡାକିଲି,

"ନିଲୁ",

ମୋର ଡାକ ସେ ଶୁଣି ପାରିଲାନି, ସେ ଏ ଜଗତରେ ନଥିଲା । ଚନ୍ଦ୍ରାଲୋକର ମାୟାରେ ସେ ବୁଡ଼ି ଯାଇଥିଲା । ନୀଳ ଆକାଶର ଉଦ୍‌ବେଳ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ତରଙ୍ଗରେ ଭାସି ଭାସି ସେ ଚାଲି ଯାଉଥିଲା ଦୂରରୁ ଦୂରକୁ; କେଉଁ ଆଲୋକ ରାଇଜକୁ । ଅତି ସନ୍ତର୍ପଣରେ ତା'ର ବାହୁ ଉପରେ ହାତରଖି ଡାକିଲି, "ନିଲୁ, ନିଲୁ—"

ମୁହଁ ଫେରାଇ ସେ ମତେ ବଲ ବଲ କରି ଚାହିଁଲା । ତା'ର କୃଷ୍ଣକନୀ ଆଖିରେ ନଥିଲା ପ୍ରାଣ ପରିଚିତର ଲେଶ, କେଉଁ ଅଜଣା ରାଇଜରେ ଅପରିଚିତ ବ୍ୟକ୍ତି ମୁହଁରେ ସେ ଯେପରି ଆକସ୍ମିକ

ଭାବେ ଆସି ପଡ଼ୁଛି । ଶୁଭ୍ରଗଣ୍ଡର ଦରଶୁଖିଲା ଲୁହ ଧାରଟିକୁ ପୋଛୁ ପୋଛୁ କହିଲି,
"ମତେ ଚିହ୍ନି ପାରିଲନି, ନିଲୁ ?"

ମତେ ଅନେଇ ରହିବାର ଧୈର୍ଯ୍ୟ ତା'ର ନଥିଲା । ମୁହଁରେ ହାତ ଚୋଡ଼େଇ କୋହଭରା ବିକଳ କାନ୍ଦଣାରେ ସେ ଫାଟି ପଡ଼ିଲା । ମୁଁ ପାଖରେ ଲାଗି ବସିଲି । ଅପେକ୍ଷା କଲି ଅନ୍ଧାରର ପ୍ରଥମ ଶୁରୁ କଂପନ ବନ୍ଦ ଯିବାପାଇଁ । ସେ ଉଠିବସି ଅଯତ୍ନ, ଅସଂଯତ କେଶରାଶିରେ ଜୁଡ଼ା ମୋଡ଼ିଲା । ତାର ସ୍କନ୍ଧ ଉପରେ ହାତରଖି କହିଲି,

"ଆଜପରା କୁମାର ପୂର୍ଣ୍ଣିମା !"

ସେ ସହଜ ହୋଇ ଆସିଥିଲା । ତାର ଭିତରର ଅଭିମାନ ଚେଇଁ ଉଠିଛି । ମୁଣ୍ଡପୋତି କହିଲା, 'ରାତି ବହୁତ ହେଲାଣି, ଖାଇବ ଚାଲ ।" ତା'ର ହାତ ଉପରେ ହାତ ଥୋଇଲି, "ଆଜ କଣ ତୁମକୁ ରାତି ଜଣା ପଡ଼ୁଛି ?" ସେ ମତେ କଣେଇ ଚାହିଁଲା । ତା'ର ମନରେ ଯେପରି ଭାବ ସଙ୍କଟ ଉପୁଜିଛି । ଧୀରେ ତା'ର ହାତ ଟାଣିଲି,

"ବଗିଚାକୁ ଯିବା ଚାଲ ।"

ସେ ହାତ ଛଡ଼େଇ ନେଲା । ମୋର ଦରହସା ମୁହଁକୁ ସିଧା ଅନେଇ ଆବେଗ ଭରା କଣ୍ଠରେ ଉତ୍ତର କଲା, "ମୁଁ ବଞ୍ଚିତ ବୋଲି ଜାଣିଥିଲେ ଆଜ ପରା ତିଥିରେ ଅଧରାତି ଯାଏଁ ତମେ ବାହାରେ ରହି ନଥାନ୍ତ ।"
ମୁଁ ମିନତି କଲି,

"ବିଶ୍ୱାସ କର ନିଲୁ, ଅନୁଷ୍ଠାନର ଉତ୍ସବ ଭିତରେ ମୁଁ ଏକବାର ଭୁଲି ଯାଇଥିଲି । ନହେଲେ ସନ୍ଧ୍ୟା ସୁଦ୍ଧା ମୁଁ ଘରେ ପହଞ୍ଚି ଥାନ୍ତି । ତୁମ ନିମନ୍ତେ ଉପହାର ବି ଯୋଗାଡ଼ି ରଖିଛି ଆଗରୁ ।"

ଅନୁଷ୍ଠାନ ସବୁ ତମର ସବୁ, ମୁଁ କଣ କେହି ନୁହେଁ ?

ଆଜିକି ପ୍ରାୟ ଦେଢ଼ବର୍ଷ ହେଲା ଦିନ ଦିନ ଧରି ମୁଁ ଦେଖିଗି ଆସୁଚି, ତୁମେ ଯେପରି ମୋଠାରୁ ଦୂରେଇ ଯାଉଚ । ମୁଁ ଯେପରି ଗୋଟାଏ ଅଯଥା ବୋଝ ତମ ପିଠିରେ ଚାପି ପଡ଼ିଚି । ମୋର କି ଅପରାଧ କହିଲ ?"

ଅଭିମାନିନୀର କଣ୍ଠରେ କାନ୍ଦଣା ଫୁଲି ଆସୁଥିଲା । କୋଳରୁ ଉପରକୁ ଚୋଳଆଖି କହିଲି,

"ତମେ ତ ମୋର ବୋଝ ନୁହ ନିଲୁ, ମୋର ଅଭିପ୍ସାର ଉତ୍ସ ! ଆଜି କଣ ଫେରେ ନୂଆ କରି ଜାଣିବ ? ଚାଲ, ବାହାରେ ବସି କଥା ହେବା । ଆଜିପରି ରାତିରେ ଘର ଭିତରେ ବନ୍ଦୀ ହେବା ଭଲ ଲାଗୁନି ।"

ନିଲୁ ଉଠିଗଲା ଆଗେ । ଆଲମାରି ଭିତରୁ ଉପହାର ସାମଗ୍ରୀ ବାହାର କରି ମୁଁ ଚାଲିଲି ତା'ର ପଛରେ ।

(୬)

ବଗିଚାରେ ଗଛର ଛାଇ ବଡ଼ିଆ ହରିକୁଚି । ଗଛ, ପତ୍ର ଲତା—ସମସ୍ତେ ଯେପରି ଚନ୍ଦ୍ରିକା ପାନରେ ମଗ୍ନ, ବିଭୋର । ଯୁବ ପରିଚିତ ବକୁଳ ଗଛତଳେ ଯାଇ ବସିଲୁ । ନିଲୁ ଆଉଜି

କଲି ସେ ଆଉ ନୂଆ ଆଭୂଷଣ ପିନ୍ଧିବନି । ସେ ଯଦି ମୋର ସ୍ନେହରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇଛି ଏ ବାହ୍ୟ ଉପଚାରରେ କି ପ୍ରୟୋଜନ । ହସି ହସି କହିଲି—

"ଆଜି ମୁଁ ତୁମକୁ ସଜେଇ ଦେବି । ମୋର ସ୍ନେହରେ ଯଖାଳି ତୁମକୁ ନୂଆରେ ସେଭଳି ସୁନ୍ଦର କରି ଦେଖିବି, ଯେଉଁଥିରେ ତୃପ୍ତିର ଅବସାଦ ନଥାଏ ।"

ବୃକ୍ଷାନ୍ତରାଳରେ ନିଲୁ ନୂଆ ବସ୍ତ୍ର ବଦଳେଇ ଆସିଲା । ଫୁଲମାଳରେ ମୁଁ ତା'ର ଗଳା, ବାହୁ, ଜୁଡ଼ା ମଣ୍ଡି ଦେଲି । ନିଲୁ ଅପୂର୍ବ ରୂପ ଧାରଣ କଲା । ପଚାରିଲି,

"କହିପାରିବ, କିଭଳି ଦେଖା ଯାଉଚି !"

ମୋର ହାତ ଦୁଇଟି ତା'ର ଉଦ୍‌ବେଗ୍ନ ସ୍ତନ ଉପରେ ଚପିଧରି ନିଲୁ କହିଲା,

"ମତେ ଭୁଲି ଯାଅନି ।"

"ଦେଖ ନିଲୁ, ଯେଉଁ ପ୍ରେମ ହୃଦୟରେ ରୂପପାଏ ତାହା ଏତେ ଭଙ୍ଗୁର ନୁହେ ଯେ ଟିକିଏ ଅସତର୍କ ହେଲେ ଚୂନା ହୋଇଯିବ । ମୁଁ ମୋର ଭୁଲ ବୁଝି ପାରିଚି । ପାଠଚକ୍ର ଆରମ୍ଭ କଲାବେଳେ ମୁଁ ତା'ର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ତୁମକୁ ବୁଝେଇ ଦେବାରି ଥିଲି । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଭାବିଥିଲି, ତୁମେ ହୁଏତ ସେଥିରେ ବିଶେଷ ଆଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶ କରିବନି । ସତରେ ନିଲୁ, ବିକାଶ ମୋର ଆଖି ଖୋଲି ଦେଇଗଲା । ମୁଁ ମନେ କରୁଚି, ମୁଁ ଆଜି ଗୋଟାଏ ନୂଆ ଜୀବନର ଅଧିକାରୀ । ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟହୀନ ଜୀବନ ନେଇ ମୁଁ ପଚି, ସଢ଼ି ଯାଇଥାନ୍ତି ହବେ । କିନ୍ତୁ ଆଜି ମୋ ଭିତରର ଆଲୋକ ଶହ ଶହ ଲୋକଙ୍କୁ ଅନ୍ଧକାର ଭିତରେ ବାଟ ଦେଖେଇ ପାରିବ । ସବୁପ୍ରକାର

ଅନ୍ୟାୟ, ଅତ୍ୟାଚାର ବିରୁଦ୍ଧରେ ସଙ୍ଗଠିତ ହେବାପାଇଁ ସେମାନେ ପ୍ରେରଣା ପାଇଥାନ୍ତେ । ମୋର ଶିକ୍ଷାର ସଦୁପଯୋଗ ହୋଇ ପାରନ୍ତା ।"

ନିଲୁ ଅଭିମାନ ଜଣେଇଲା,

"ମୁଁ କଣ ଏତେ ଅପଦାର୍ଥ ଯେ ତୁମର କାମରେ ଟିକିଏ ବୋଲି ସାହାଯ୍ୟ କରି ପାରନ୍ତି ନି ? ତମେ ଯାହା ଉଚିତ ମନେକର, କରିବ; ମୁଁ ମୋର ଯଥା ସାଧ୍ୟ ସହଯୋଗ କରିଲେ ହେଲା ।"

ମୁଁ ମନେ ମନେ ଗ୍ଲାନି ଅନୁଭବ କରୁଥିଲି । ନିଲୁ ପ୍ରତି ମୁଁ କମ୍ ଅବିଚାର କରିନି । କହିଲି,
"କେବେ ଥରେ ତମେ ଏକଥା ମତେ ସୂଚିତ କରି ଦେଇ ପାରି ନଥାନ୍ତ ?"

ନିଲୁ ଉତ୍ତର କଲା,

"ପ୍ରଥମେ ଅପେକ୍ଷା କଲି ତୁମେ କିଛି କହିବ ପଗି ବୋଲି; ତାପରେ, ଥରେ ଅଧେ ପଚାରିବି ବୋଲି ମଧ୍ୟ ମନେକଲି । କିନ୍ତୁ ସାହସ ପାଇଲିନି । ଭାବିଲି, ତମେ ଯେତେବେ କିଛି କହୁନାଁ, ହୁଏତ ସେଥିରେ ଇମିତି କିଛି ଅଛି ଯାହା ମୁଁ ଜାଣିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । କିନ୍ତୁ ଘରଟାରେ ଏକଲା ପଡ଼ି ରହିବା ମତେ ଖୁବ୍ ବାଧୁଥିଲା ।"

ମୁଁ ବୁଝି ପାରୁଥିଲି, ଆମବର୍ଗର ଅଧିକାଂଶ ସ୍ତ୍ରୀ ଘର ଭିତରେ ପଡ଼ି ରହୁଥାନ୍ତି କେବଳ ସ୍ୱାମୀର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱବାଦୀ ମନୋଭାବ ଯୋଗୁଁ । ସ୍ୱାମୀର ଧର୍ମରେ ସହମତ ହୋଇ ସେମାନେ ଖୁବ୍ ଆଗେଇ ଆସି ପାରନ୍ତେ ଯଦି ମୋଭଳି ସ୍ୱାମୀମାନେ ସେମାନଙ୍କ

ସଙ୍ଗେ ଟିକଏ ପରାମର୍ଶ କରିବାର କଷ୍ଟ ସ୍ୱୀକାର କରନ୍ତେ । ଉତ୍ସାହିତ ହୋଇ ପଚାରିଲି,

"ତମେ ମୋ କାମରେ ସହଯୋଗ କରିବ ?"

ନିଲୁ ଉତ୍ତର ଦେଲା,

"ମତେ ଯତ୍ନ ଗ୍ରହଣ କର । ଆଭିଜାତ୍ୟର ଯେଉଁ ସ୍ୱପ୍ନ ଓ ଗୁମାନ ନେଇ ମୁଁ ବାପର ଘରେ ପାଦ ଦେଇଥିଲି ତାହା ଆଜି ନାହିଁ । ତୁମର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରର ଦୂରରେ ରହି ମଧ୍ୟ ମୁଁ ବୁଝି ଆସୁଥିଲି, ଜୀବନର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଅସାର କଳ୍ପନା ପାଇଁ ନୁହେଁ; କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପାଇଁ । ସ୍ତ୍ରୀଶୂନ୍ୟ ଭିତରେ ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱର ବିକାଶ ହୁଏନି; ହୁଏ, କର୍ମରେ । କିନ୍ତୁ, ସତ କହୁଚି, ତୁମକୁ ହରେଇବାର ଭୟ ମତେ ବଡ଼ ବିପନ୍ନ କରୁଥିଲା । ବିକଳ ଭାବେ ଅନୁଭବ କରୁଥିଲି, ତୁମର ଗତି ସଙ୍ଗେ ମୋର ଗତି ମିଳେଇ ପାରୁନି ।"

ନିଲୁର ସ୍କନ୍ଧରେ ବାହୁ ବେଷ୍ଟନ କରି କହିଲି,

"ଆଗରେ ଆମର ଦୀର୍ଘପଥ । ବହୁ ବାଧା,ବିଘ୍ନ ଅତିକ୍ରମକରି ଯିବାକୁ ପଡ଼ିବ । କିନ୍ତୁ ପଥ ଶେଷରେ ଯେଉଁ ନୂଆ ଦୁନିଆ ଗଢ଼ିବାରେ ଆମେ ମଦତ୍ ଦେବା ସେଥିରେ ଭୋକ, ରୋଗୀ, ବେକାର ରହିବେନି; ଜଣେ ଜଣକୁ ଶୋଷଣ କରି ପାରିବେନି; ଜଣେ ଜଣକୁ ନ୍ୟାୟରୁ ବଞ୍ଚିତ କରି ପାରିବେନି । ସେ ଦୁନିଆର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହେବ ଆଜିର ଏ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ଭଳି ଉଚ୍ଛ୍ୱସିତ, ଉଦାର । ମତେ ସଙ୍ଗ ଦେବ ତ ନିଲୁ ?"

ଗଭୀର ବିଶ୍ୱାସ ଭରା କଣ୍ଠରେ ନିଲୁ ଜବାବ ଦେଲା,

"ମୁଁ ଧରିତ୍ରୀପୁ ବଧୂ । ମୃତ୍ୟୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ୱାମୀର ସାହଚର୍ଯ୍ୟ କରିବା ମୋର ଧର୍ମ । ମୁଁ ମୋର ପଥରୁ ବିଚ୍ୟୁତ ହେବିନି ।"

ମନେ ହେଲା, ମୋ ଭିତରେ ଅଜେୟ ଶକ୍ତି ଭରି ଉଠିଛି । ମୋର ଚାରିପଟେ ଆନନ୍ଦର ବନ୍ୟା ଛୁଟିଛି । ଆକାଶ, ପବନ, ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ସବୁ ମତେ ଅଭିନନ୍ଦନ ଜଣାଉଛନ୍ତି । ମୋର ଭିତର ଓ ବାହାର ଆଲୋକରେ ପ୍ଲାବିତ ହୋଇ ଯାଇଛି । ଗଭୀର ସ୍ନେହ ଓ ସମ୍ମାନ ସହକାରେ ନଲୁର କପାଳ ଚୁମ୍ବନ କଲି ।

(୭)

ଆମ ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ନଲୁ ଦାୟିତ୍ୱ ନେଇଛି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବାଳକ, ବାଳିକାମାନଙ୍କର । ତା'ର ସ୍ନେହର ଶିଶୁ ସଂସାରକୁ ସଗର୍ବରେ ନାଁ ଦେଇଛି—'ସବୁଜ ବାହିନୀ' ।

'ନୂଆ ଦୁନିଆ' ଉଡ଼ବନ୍ତୀ ସଂଖ୍ୟା
(ଜୁନ୍ ୪୯ ଶ) ଅକ୍ଟୋବର, ୧୯୫୪

ୟାନେ ଲୁଇନାଇନ

(୧)

ସକାଳଟା ଧୂସର ଦେଖା ଯାଉଥିଲା । ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟର ପ୍ରଥମରାଗ ଆକାଶରେ ଆହୁରି ବାରି ହୋଇ ନଥିଲା । ପୌଷ ଶେଷର ହେମାଳ ପବନ ମାଂସ ଭିତରକୁ ଗଳିଗଲା ପରି ବୋଧ ହେଉଥିଲା । ଗୋଟାଏ ସହଳ ଚଢ଼େଇ ଆକାଶ ଭିତରକୁ ଉଡ଼ିଯାଇ ପୁଣି ଗଛ ଉପରକୁ ଫେରି ଆସୁଥିଲା । ଉତ୍ତାପ ଆଉ ଆଲୋକ ଲାଗି ସେ ଯେପରି ଅଧୀର ହେଲାଣି ।

ମେଡ଼ିକେଲ୍ ୱାର୍ଡ଼ର ପିଣ୍ଡା ଉପରେ ଚୌକି ଗୋଟାକରେ ଢଳି ପଡ଼ିଛି ବନଲତା । ତା'ର ମୁହଁ ଓ ଆଖିରୁ ବିନିଦ୍ର ରାତିର କ୍ଲାନ୍ତି ସ୍ପଷ୍ଟ ଫୁଟି ହେଉଥିଲା । ହାଇ ମାରିଲେ ତା'ର ଓଠ ପାଉଡର୍ ଭଳି ବକୁଳ ଗୁଛ ଫୁଲ ଉଠୁଥିଲା । ରହି ରହି ସେ ଚାହୁଁଥିଲା ଡାକ୍ତରଖାନାର ବାହାର ଦରଜା ଆଡ଼େ । ରେଣୁ ଆସିଲେ ତା'ର ହାତକୁ କାମ ବଢ଼େଇ ଦେଇ ସେ ଛୁଟି ନେବ ।

ଦଶ ନମ୍ବର ବେଡ଼ର ବଟମ ଜ୍ୱର ରୋଗୀଟା ପ୍ରଳାପ କରୁଛି । ସତର ନମ୍ବରର ମସ୍ତିଷ୍କ ଝିଲ୍ଲି ପ୍ରଦାହ ରୋଗୀ ମଲାଣି ପ୍ରାୟ ଘଣ୍ଟାଏ

ହେଲା । ତା'ର ଯୁବତୀ ସ୍ତ୍ରୀ ଖବରି ସ୍ୱାମୀ ଶୋଇଚନ୍ଦ୍ର ହୋଲି । ଏ ଯାଏଁ ହତଭାଗୀ ହାତର ଟଙ୍କା ବନ୍ଦ ହେଉନି । ବନଜା ତାକୁ କିଛି କହୁ ପାରିଲାନି । ସ୍ୱାଟିର ଗୋରା ଗୋରା ହାତର କେତେ ପଟ କାଚ ଆଉ ଅଲ୍‌ବାଲ୍ ମାଙ୍ଗର ଫିକା ସିନ୍ଦୁର ଧାରଟିକୁ କରୁଣ ଆଖିରେ ଥରେ ଚାହିଁ ଦେଇ ସେ ଅନ୍ୟ ବେଡ଼୍ ପାଖକୁ ଚାଲିଗଲା । ନର୍ସ୍ ବୁକୁରେ କଣ ବେଦନା ଉପୁଜେନି ?

ମସ୍ତବଡ଼ ହଲ୍ ; ଗୋଦାମ ଭଳି ଲମ୍ବା ଆଉ ଚଉଡ଼ା । ସେଥିରେ ପାହିବାହିକ ଘରର ଆପଣାର ଭାବ ନାହିଁ, ସେଇ ଶେଜ ଉପରେ ପଡ଼ୁ ପଡ଼ୁ ନିଜର ଶୟନ କୋଠରୀର ସୁରକ୍ଷିତ ଭାବ ଆପେ ଆପେ ମନରୁ ଉଭେଇ ଯାଏ । ମସ୍ତିଷ ଯିମିତ ପିରାମିଡ଼୍ ତଳର କେଉଁ ବିସ୍ମୃତ ଶବ ଭଣ୍ଡାର ଭିତରେ ପଶିଯାଇଛି । ହଲ୍ ଭିତରର ସେ ସ୍ପିରିଟ୍‌ଲୋକ, ନାନାବିଧ ରସାୟନିକ ପଦାର୍ଥର ମିଶ୍ରିତ, ଅପ୍ରୀତିକର ଗନ୍ଧ, ଡାକ୍ତର ଓ ନର୍ସ୍‌ଙ୍କର ସେଇ ନିଦାରୁଣ, ନିଃଶଙ୍କ ଭାବ, ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଉଦ୍‌ବେଗ ଭିତରେ ଗତି କରି ମଧ୍ୟ ସବୁରି ମୁହଁର ସେଇ ଅସାଧାରଣ ନିରୁଦ୍‌ବେଗ ଅଭିନୟ, ବନଜାର ସବୁ ଦେହସହା ହୋଇ ଗଲାଣି । ହୃଦୟରେ ପ୍ରବଣତା ରଖି ଡାକ୍ତରଖାନାରେ କାମ କରି ହୁଏନି । ମରଣ ଗନ୍ଧରେ ରୁନ୍ଧ ହୋଇ ଏଇଠି ଜୀବନର ନିଶ୍ୱାସ ଟାଣିବାକୁ ହୁଏ । ଚୌକୀ ଉପରେ ବନଜା ଢଳି ପଡ଼ିଛି । ହାଇ ସଙ୍ଗେ ଅସମ୍ଭାଳ, ପୂରା ଛାତି ଉଠୁଛି ପଡ଼ୁଛି ।

ସେପ୍‌ଟିକ୍ ଓ୍ୱାର୍ଡ୍‌ର ଗୋଲ୍ଡ ବାମୁଡ଼ା ରୋଗୀଟା ସମ୍ଭବ ମରିଯିବଣି । ପ୍ରସୂତି ଭବନର ସେଇ ପତଳା ଝିଅଟି ଉପରେ ବାସ୍ତବିକ୍ ବନଜାର ମାୟା ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ସୁନ୍ଦର ଛୁଆଟିଏ ମୁହଁଟି ନୁହେଁ ? ଗର୍ଭଶୂଳ ମାଇଲାବେଳେ ତା'ର ବଡ଼ ବଡ଼ ଆଖି ଦୁଇଟିରେ ମାଆ ହେବାର

ଆନନ୍ଦ ଫୁଟୁ ନଥିଲା । ମୃତ୍ୟୁ ଉପ୍ଠର ସ୍ଥାନିଆ ଆଖିରେ ଜଳ ଯାଇଥିଲା । ହତଭାଗୀ ଜନ୍ମ କରିବା ଶିଶୁଟିକୁ ମଧ୍ୟ ଥରେ ଆଖିଭରି ଦେଖିବାକୁ ରହିଲାନି ! ତା'ର ସାଧନା ବ୍ୟର୍ଥ ହୋଇ ଯାଇଛି ଆଜିର ସମାଜରେ ମୂଲଆଁର ପରିଶ୍ରମ ଭଳି ।

ଗଛ ଉପରେ ନାନାଜାତି ଚଢ଼େଇ କଲରବ କଲେଣି । ଆକାଶ ବେଶ୍ ଫରସା ହୋଇ ଆସୁଛି । ଅର୍ଡ୍ଡ୍ଡୋର୍ ଡାକ୍ତର ବଦଳି ସାରିଲେଣି । ଦେଖୁ କଣ କରୁଛି ଏତେବେଳ ଯାଏଁ ? ହାୟୁରେ ନର୍ସ୍ ର ଭାଗ୍ୟ !

"ଗୁଡ୍ ମ'ର୍ନିଂ, ବନ ।"

ବନତା ତରବରରେ ଉଠି ଠିଆ ହୁଏ । ସାମନାରେ ତା'ର ଡା: ସରୋଜ ମହାପାତ୍ର ।

"ରାତି ଡ୍ୟୁଟି ଥିଲା ?

ପଚାରିବାର କୌଣସି ଅବଶ୍ୟକତା ନଥିଲା, ବନ ଜାଣେ । ଉତ୍ତର କଲା,

"ଆଜ୍ଞା,"

"ଭାରି ଶୁଖିଲା ଦିଶୁଚ,"

ଡାକ୍ତରର ହସୁରା, ଦୁଷ୍ଟ ଆଖି ବନତାର ସ୍ଫୀତ ସ୍ତନ ଉପରେ ପହଁରୁ ଥିଲା । କିଛି ନ ବୁଝିବା ଭଳି ବନତା ଉତ୍ତର କଲା, "ନା, ତ—"

ଡାକ୍ତରର ତୀକ୍ଷ୍ଣ, ଅର୍ଦ୍ଧ ଦୃଷ୍ଟି ଏଡ଼ିବା ପାଇଁ ସେ ତା'ର ଚେହେରା ଉପରେ ଆଖି ବୁଲେଇଲା । ନିଜକୁ ଅପ୍ରକାଶ୍ୟ ରଖିବା ଲାଗି ସେ ଯେପରି ତା'ର ଦେହ ଉପରେ ଗୋଟାଏ ଅଦୃଶ୍ୟ ଆବରଣ ପକେଇ ଦେଉଛି ।

ଡାକ୍ତର ଅଟେଇଗଲା ଅପରେଷନ୍ ଥିଏଟର୍‌ ଦଟେ । ମୃଦୁକ ହସ ଦେଇ ବନଜା ତାକୁ ପଛରୁ ଥରେ କଣେଇ ଗୁହିଁ ନେଲା—

"ଡାକ୍ତରଟା ବଜ୍ଜ—ଯେ—"

ଅନାୟାସରେ କାମ୍ୟ ସମ୍ପଦ ପାଇବାର ଗୋପନ ଆନନ୍ଦ ତା'ର ବୁକୁତଳେ ଗୋଟାଏ ଅମାନିଆ ଆଲୋଡ଼ନ ତୋଳିଥିଲା । ପ୍ରାଣ ଖୋଲା ହସରେ ବନଜାର ସେଇ ଅଧୀର ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ ଆଖି ଆଉ ମୁହଁ ଦେଇ ଫାଟି ପଡ଼ିବାର ଉପକ୍ରମ କରୁଥିଲା । ତାକୁ ରୋକିବାର ପ୍ରୟାସ କରି ସେ ଆତ୍ମପ୍ରସାଦ ଅନୁଭବ କରୁଥିଲା ।

"ଏତେ ଆଖି ଲଗେଇ କାହାକୁ ଗୁହିଁଚୁଲୋ," ରେଣୁ ପଚାରୁଛି ।

"ଆଁ—"

ବାହାରିଗଲା ବନଜାର ମୁହଁରୁ । ତା'ର ଯେପରି ପୂର୍ବ ଚେତନା ନାହିଁ ।

ଅନ୍ଧକାର ଭିତରେ କେଉଁ ଅଜ୍ଞାତ ପ୍ରଣୟୀର ବାହୁ ବନ୍ଧନର ବନ୍ଦିନୀ, ପୁରୁଷ ଛାତିର ମଖମଲ୍ କୋମଳ ଅନ୍ଧକାର ଲୋମ ଉପରେ ମୁହଁ ଗାଡ଼ି ଅଭିସାରିକା ପୁରୁଷର ପୌରୁଷ ଓ ନିଜର ଯୌବନର ସାର୍ଥକତା ଉପଭୋଗ କରିବାବେଳେ, ଗରମ ଓଠର କାନ ଉପରେ ଅଧର ସ୍ପର୍ଶ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରଣୟୀର ଧୀର, ଉତ୍ତରଭରା ପ୍ରଶ୍ନ 'ଭଲ-ଲାଗୁଚି'ର ଉତ୍ତରରେ ତା'ର ମୁହଁରୁ ଅତର୍କିତରେ ଯେପରି ବାହାରି ଯାଇଥାଏ ଗୋଟିଏ ଛୋଟ, ଇଙ୍ଗିତଭରା—ଆଁ ।

ହଠାତ୍ ନିଜକୁ ସମ୍ଭାଳି ଦେଇ ବନଜା କହିଲା,

"ସେଇ ଭଲୁ କାମୁଡ଼ା ନସ୍‌ଟାକୁ ମ—"

"ସେଗୀତ ଏ ପଟେ, ସେ ପଟରେ କାହା ମୁହଁକୁ ଚୁମ୍ବିଁଥିଲୁ ?"

ଚୌକୀ ଉପରୁ ଉଠି ପଡ଼ ବନତା ରେଣୁକୁ କୁଣ୍ଢେଇ ପକେଇଲା ।

"ଆଲୋ, ମୁଁ ନୁହେ ଲୋ ।"

(୨)

ବନତା ତେବେ ପଞ୍ଚମ । ଗୁରୁ, ଚପଳା, ଅନିତା ସବୁ ପୁରୁଣା ହେଇ ଗଲେଣି । ରେଣୁର ମନେପଡ଼େ ଛଅବର୍ଷ ତଳେ ସେ ଯେତେବେଳେ ତା'ର ଆଘାତ ବିବର୍ଣ୍ଣ ହୃଦୟ ଦେଇ ଏଇ ସ୍ଥାନକୁ ବଦଲି ହେଇ ଅସିଲା, ମନେ ମନେ ଶପଥ କରି ନେଇଥିଲା ଆଉ ପୁରୁଷର ଛାଇ ମାଡ଼ିବନି ବୋଲି । ସମସ୍ତେ ତାକୁ ପ୍ରତାରଣା କରିଚନ୍ତି । ସେ ଆଉ ଜମା ପୁରୁଷ କଥାରେ ବିଶ୍ୱାସ ଯିବନି । ପୁରୁଷର ଯେତେ ସବୁ ମଧୁର କଥା, ଆକାଶୀ ଆଶା, ଘର ରଚନାର ପ୍ରଲୋଭନ କେବଳ ସେଇ ଅତି କାମ୍ୟ, ଅନବଦ୍ୟ ମୁହୂର୍ତ୍ତିଟି ଭୋଗ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ।

"ଆଜି ରାତ୍ରରେ ତୁମେ ଗୋଟିଏ ନିଷ୍ଠୁର........ତୁମର ପେଲବ ତନୁର ଚନ୍ଦନ ସ୍ପର୍ଶ ମୋ ରକ୍ତରେ ନବଜୀବନ ସଂଗ୍ରହ କରିଚି...........ତୁମର ଅଧରାମୃତ ପିଇ ମୁଁ ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ହେଇଚି ...." ତା'ପରେ ସବୁ ଶେଷ; ସମସ୍ତ ପ୍ରବଣତାର ସମାପ୍ତି । ଚିର ବାଞ୍ଛିତ, ନାରୀର ସେଇ ଗୁପ୍ତ ଭଣ୍ଡାର ସାଙ୍କିବା ପରେ ପୁରୁଷ ତାକୁ ଦେଖେ ଦୟାର ପାତ୍ରୀ ଭାବରେ । ସେ ଯେପରି ଧନିକର ସଉକର କେଉଁ ମହାର୍ଘ ପୋଷାକ ଅଜି ଫଟା, ପୁରୁଣା ହେଇ

ଯାଉଛି, ସ୍ପନ୍ଦନ ବନ୍ଦ ହେଉଛି କିନ୍ତୁ ଯତ୍ନ କରିବାର ପ୍ରୟୋଜନୀୟତା ଆଉ ନାହିଁ । ଶୂନ୍ୟ ନାଁ ସେହି ଭଳି ଉଷର, ତୁଚ୍ଛ ହୋଇ ଯାଉଛି । ରେଣୁ ହାଡ଼େ ହାଡ଼େ ଅନୁଭବ କରୁଛି ଏ ଅବମାନନା, ଏ ଲାଞ୍ଛନା ।

ଦେହର ଚିହ୍ନଟିକୁ ଦେଖିଲେ ଅବଶ୍ୟ ଦୁଷ୍ଟ ବ୍ରଣର ବେଦନା ମନେ ପଡ଼େ; ଲୋମମୂଳ ଠାକୁର ଯାଏ । କିନ୍ତୁ ବ୍ରଣ ଉଠିବା ତ ମଣିଷ ଇଚ୍ଛାର ବଶ ନୁହେଁ । ଚମଡ଼ା ତଳେ ସେ ସବୁ ରକ୍ତ, ମାଂସ, ମେଦର ନିସ୍ତାର ।

ରେଣୁ ସେ ନିସ୍ତାର ଶୁଣିଲା ଅପରେସନ୍ ଥିଏଟର୍ ସାମନା ଝଙ୍କାଳିଆ କଦମ୍ବ ଗଛ ଆଢୁଆଳରେ ଗାଢ ତୃଷାର୍ତ୍ତ ପ୍ରହରରେ । ପାର୍ଶ୍ୱରେ ପ୍ରସୂତି ଭବନରେ, ପ୍ରଥମ ଅନୁଭୂତିରେ ଭୟ ବିହ୍ୱଳ ଓ ଗର୍ଭ ବେଦନାରେ ଅସ୍ଥିର, କେଉଁ ସୁକୁମାରୀ ଦାରୁଣ କଣ୍ଠରେ ଚିତ୍କାର କରୁଛି ଏବଂ ଅନୁପସ୍ଥିତ, ଅପରାଧୀ ସ୍ୱାମୀର ଜର୍ଜ୍ଜରି ପୌରୁଷକୁ ଧିକ୍କାର କରୁଛି ।

"ଜନ୍ମ ଜନ୍ମ ଧରି ମୁଁ ତୁମର ଆଗମନୀ ଗୁନ୍ଥିଥିଲି........"

ଏଭଳି ଭାଷା ସଙ୍ଗେ ରେଣୁ ବହୁବାର ପରିଚିତ । ସେ ବିଶ୍ୱାସ କରୁ ନଥିଲା । ତଥାପି ଶୁଣିବାକୁ ତାକୁ ଭାରି ଭଲ ଲାଗୁଥିଲା । କେବଳ ଶୁଣିବାରେ ହିଁ ସେଇ ମୁହୂର୍ତ୍ତର ତୃପ୍ତି । ଅନାଗତ ଭାବନା ଦେଇ ସେ ତା'ର ପ୍ରଣୟ ପ୍ରବାହକୁ ରୋଧିବାକୁ ଚାହୁଁ ନଥିଲା । ଏଇ ମିଥ୍ୟା ଅଭିନନ୍ଦନର ସଜଳତା ତା'ର ଅନ୍ତରର ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ ପ୍ରବାହକୁ ଶାନ୍ତ କରୁଥିଲା ।

ଠିକ୍ ଏଇ ଭଳି ଉକ୍ତି ପ୍ରସୂତି ଭବନର ସେଇ ରୋଗୀଣୀଟିକୁ ତା'ର ସ୍ୱାମୀ ପ୍ରଥମ ରଜନୀର ମାଦ୍ଧ୍ୱୀ ବିଜଡ଼ିତ ମଧୁଶଯ୍ୟା ଉପରେ ନିବେଦିତ କରିଥିବ ବଡ଼ ବିନମ୍ର, ବଡ଼ ଆକୁଳ କଣ୍ଠରେ । ଅଧର ଚୁମ୍ବନ, ବକ୍ଷ ପୀଡ଼ନ, ବସ୍ତ୍ର ଅପସାରଣ ତା'ର ଅନଭ୍ୟସ୍ତ, କୁତୂହଳୀ କୁମାରୀ ପ୍ରାଣରେ ସ୍ୱତଃସ୍ଫୂର୍ତ୍ତ ଉତ୍ତେଜନାର ଉଦ୍ରେକ କରିଥିବ ।

କାମଲିପ୍ସୁ ପୁରୁଷର ଉଷ୍ଣ, ପ୍ରଖର ,ନିଶ୍ୱାସରେ ଘାରି ହୋଇ ସେ ଅଚେତ ହୋଇ ଯାଇଥିବ········

ଡାଃ ମହାପାତ୍ରର ସ୍କନ୍ଧ ଉପରୁ ରେଣୁ ସେଇ ସ୍ୱାମୀଟିର ଆଖି ଦୁଇଟିକୁ ଭଲଭାବେ ଦେଖିପାରୁ ଥିଲା, ବୁଝି ପାରୁଥିଲା । ଗଛ ଗହଳିର ଅନ୍ଧକାର ଭିତରୁ, ବାଘ ଆଖି ଭଳି ହିଂସ୍ର ଓ ଦାହକ, ସେଇ ଘୂର୍ଣ୍ଣମାନ ଡୋଳା ଦୁଇଟି ଚୂର୍ଣ୍ଣ ଉଲ୍‌କା ଖଣ୍ଡ ଭଳି ଯେପରି ତା'ର ଉପରକୁ ଓହ୍ଲାଇ ଆସୁଚି ! ଉତ୍ତେଜନାରେ ଅଧୀର, ରେଣୁ ଡାଃ ମହାପାତ୍ରର ମୁହଁଟିକୁ ନୁଆଇଁ ଆଣି ତା'ର ଅଧରରେ ଗାଢ଼ ଓ ଗଭୀର ଭାବେ ଚୁମ୍ବନ କଲା ।

ସଂସାର ପାତିବା ପ୍ରସ୍ତାବ ଡାକ୍ତର କରିଥିଲା ଅବଶ୍ୟ । କିନ୍ତୁ ରେଣୁ ମନା କରି ଦେଇଛି । ସେ ଭଲଭାବେ ଜାଣେ, ଏ ଭଳି ପ୍ରଣୟରେ ବସାବାନ୍ଧି ଛୁଆ ଫୁଟେଇ ହୁଏନା । ଏ ପ୍ରଣୟ ପାନ୍ଥଶାଳାର—ବନ୍ଧନ ହୀନ, ଦାୟିତ୍ୱ ହୀନ । ଏଠାର ମିଳନ କାଳ ରାତିକ ପାଇଁ ପରିମିତ । ନୂଆ ଦିନରେ ପୁଣି ନୂଆ ପଥରେ ଯାତ୍ରା ; ନୂଆ ସନ୍ଧାନ, ନୂଆ ଅନୁଭୂତି । ସାପ କାତି ଭଳି ପଛରେ ପଡ଼ି ରହେ ବିଗତ ରାତିର ବିଶ୍ରମ୍ଭ ପରିଚିତ ।

ପୁରୁଷ ସବୁକାଳେ ନାରୀର ପ୍ରଥମ ପ୍ରଣୟୀ ହେବାକୁ ଚାହେଁ ; ଆଉ ନାରୀ ଚାହେଁ ପୁରୁଷର ଶେଷ ପ୍ରଣୟିନୀ ହେବାକୁ । ଯୌନ-ଜୀବନରେ ଏ ଦୌଡ଼ ଆଦମ କାଳରୁ ଚାଲି ଆସିଚି । ଡାକ୍ତରର ମନ ଲୁଟି ଆସୁଥିଲା । ସେଇ ମିଠା, ଲୁଚା ଭିତରୁ ଯେତିକି ପାଇବା କଥା ସେତିକି ବିନା ରେଣୁ ଆଉ ଅଧିକ ଖୋଜୁ ନଥିଲା; ଜିଗର ଭର ନଥିଲା । ନୂଆ ସନ୍ଧାନରେ ଡାକ୍ତର ତରଙ୍ଗ ଉଠୁଥିଲା । ଉପବନର ଭ୍ରମର ସେ, ଲତାନ୍ତରାଳ ଭିତରକୁ ଫେରି ଯିବାକୁ ଚାହେଁ । ରେଣୁ ବାଧା ଦେଇନି । ପଥ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ପଡ଼ି ରହିଲେ ବୃନ୍ତଚ୍ୟୁତା ଗୁଚ୍ଛ,ଚପଳା, ଅଜିତା । ରେଣୁ ସବୁ ଦେଖୁଚି, ସବୁ ଶୁଣିଚି ।

(୩)

ବନତା କିଛି ଛୁଆ ନୁହେ । ଅଠର ବରଷର ଯୁବତୀ । ତ୍ରୁଏତ, ଅନୁଭୂତ ହେଇନ । କିନ୍ତୁ ସେତ ବେଶ୍ ଏକଲାଟିକୁ ଆଦର କରିସିଲଣି ! ରେଣୁ କାହିଁକି ତା'ର ପଥ ଓଗାଳନ୍ତା ? ପରିଣାମ ସମ୍ବନ୍ଧେ, ଅବଶ୍ୟ ପରୋକ୍ଷ ଭାବରେ, ଥରେ ଅଧେ ସତର୍କ କରି ଦେଇଚି । ସେ ଜାଣେ ପୁରୁଷ ବ୍ୟାପାରରେ, ବିଶେଷତଃ ପ୍ରେମ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ, ଜଣେ ଯୁବତୀ ଅନ୍ୟ ଜଣକୁ ବିଶ୍ୱାସ କରେନ । ଅନ୍ୟ ଜଣକ ତା'ର ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦୀ ବୋଲି ସବୁବେଳେ ଆଶଙ୍କା କରିଥାଏ । ବନତାର କୁଳବଧୂ-ପ୍ରେମ ରେଣୁକୁ କେଳେ ବେଳେ ଆତଙ୍କରେ ଆଚ୍ଛନ୍ନ କରୁଥିଲି । ସରୋଜ ମହାପାତ୍ର ବେଶିର ବର ନୁହେଁ; ସେ ସେଇ କ୍ଲବ୍‌ର ଚଢ଼େଇ ଯେଉଁଠି ଅଭିଜାତ, ସ୍ୱେଚ୍ଛାଗ୍ରସ୍ତ ଯୌବନ ସୁରା ପାତ୍ରରେ ନିଜର ମୁଖଚ୍ଛବି ଦେଖେ । ଅଯାଚିତ ଭାବରେ ଦେହ ସମ୍ଭାର ମେଲି ଦେଇ 'ଆନନ୍ଦ-ବଜାର' ରଚନା କରେ । ଚୁମ୍ବନ ସେଇଠି ମହାପ୍ରସାଦ; ଘର ହାଣ୍ଡିର ଭାତ ନୁହେ । ବନତା ଏ ଧକ୍କା ସମ୍ଭାଳି ପାରିବ ତ !

ବନତା ଗୋଟାଏ କୁଳୀନ କରଣ ପରିବାରର ଚତୁର୍ଥ କନ୍ୟା । ଋଣଗ୍ରସ୍ତ, କରୁଣି ପିତାକୁ କନ୍ୟା-ଋଣରୁ ମୁକ୍ତି ଦେବା ଲାଗି ମେଟ୍ରିକ୍ ସାରି ସେ ଆସିଲା ନର୍ସ ଟ୍ରେନିଂ ନେବା ପାଇଁ । ଆସିବାର ଅଳ୍ପ କେତେଟା ମାସ ଭିତରେ ରେଣୁ ସଙ୍ଗେ ତା'ର ଖୁବ୍ ଘନିଷ୍ଠତା ହେଇଗଲା । ପଛରେ ଦୁଃଖ, ଦୈନ୍ୟ ଓ ଲାଞ୍ଛନାର ଇତିହାସ ଏ ଦୁଇଟି ଯୁବତୀକୁ ଲୁହରେ ପଖାଳି ସ୍ନେହରେ ଗୁନ୍ଥି ଦେଇଥିଲା । ରେଣୁ ତାକୁ ନିଜର ଖଟରେ ଧରି ଶୁଏ; ଲୁହ, କୋହ ଓ ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସର ଛନ୍ଦରେ ତା'ର ମଳିନ ଜୀବନର କରୁଣ

କାହାଣୀ ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ଶୁଣାଏ । ବନଲତା ବେଦନାରେ ଅଭିଭୂତ ହୋଇଯାଏ ।

ଅନ୍ଧକାର ଘର, କୋମଳ ଶଯ୍ୟା, ରେଣୁ ଦେହର ଢାଲୁବ ସ୍ପର୍ଶ, ପ୍ରଣୟୋଲ୍ଲାସର ବିଚାର, ଗୋପନ କାହାଣୀ ବନଲତାର ମନରେ ଗୋଟାଏ ବିପର୍ଯ୍ୟସ୍ତ ଶବ୍ଦ ଲେଖେ । କାହାର ବାହୁବନ୍ଧନରେ ଆଦରରେ ଧରା ଦେଇ ସେ ଯେପରି ତା'ର ମୁହଁରୁ ଶୁଣୁଛି ବିରହ ଓ ବିଚ୍ଛେଦର ଅଶ୍ରୁଳ କାହାଣୀ । ଚମକି ପଡ଼ି ବନଲତା ରେଣୁ ଦେହରୁ ଅଲଗା ହୋଇଯାଏ । ସରଞ୍ଜନ ଡ଼ାଃ ମହାପାତ୍ରଙ୍କୁ ଦେଖିବା ଆଗ୍ରହ ତା'ର ଲୁଚି ପାରେନି । ମନକୁ ଆକଟ କରି ସେ କଲବଲ ହୁଏ । ଅସ୍ପୃଷ୍ଟ ଡାକ୍ତର ମୁହଁରେ ପଡ଼ିଗଲେ ସେ ଲାଜରେ ଝାଉଁଳି ଯାଏ । ଦ୍ୱିଧାଗ୍ରସ୍ତ ଦେହକୁ ପଛକୁ ଠେଲି ଦେଇ ତା'ର ବିମୋହିତ ମନ ଡାକ୍ତରର ପୁରୁଷାର୍ଥ ତଳେ ଅଜାଡ଼ି ପଡ଼େ । ରେଣୁ ସବୁ ଦେଖେ, ସବୁ ବୁଝେ ।

କିନ୍ତୁ, କଣ ସେ କରି ପାରନ୍ତା ? ବନଲତା ଅପେକ୍ଷା ସରୋଜର ଆଗ୍ରହ ତ କମ୍ ନୁହେଁ । ମଦ ଆଉ ପାଣି ଭଳି ଉଭୟେ ମିଶିଯିବାକୁ ବସିଲେଣି । ସେ କାହାକୁ ରୋକିବ ? ସରୋଜ ସଙ୍ଗେ ତା'ର ମିଳନ ଓ ବିଚ୍ଛେଦର ଉପାଖ୍ୟାନ ସେ ତ ବନଲତାକୁ କହି ସରିଚି । ନାଁଟି ଯାହା ଗୋପନ କରିଚି ଏ ଯାଏଁ । ନାଁ ଜାଣିଲେ ହେଲେ କ'ଣ ବନଲତା ଆଉ ପଛେଇ ପାରିବ ? ପ୍ରଣୟ ଦେବା ନେବାରେ ସରୋଜ ବଡ଼ ବିଳାସୀ, ବଡ଼ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ-ପ୍ରାଣ । ତା'ର କୋଳରୁ ବନଲତାକୁ ଉଠେଇ ଆଣିବା ସହଜ ନୁହେଁ । ଆଶଙ୍କା ବିଜଡ଼ିତ ପ୍ରାଣରେ ଦୂରରୁ, ନୀରବରେ ରେଣୁ ଏ ପ୍ରଣୟଲୀଳା ଦେଖେ । ବନଲତାର ପ୍ରେମ ସଫଳ, ଉଲ୍ଲାସଭରା ମୁହଁଟିକୁ ଚାହିଁ

ସେ ମନେ ମନେ ବିକଳ ହୁଏ । ବେଚାରୀର ଦଶା କଣ ହେବ ! ବନତା ଓ ଡାକ୍ତରର ପ୍ରୀତିରେ ରତ୍ତି ପରିବର୍ତ୍ତନ ନାହିଁ । ତାର ରେଶ୍ମ ମଳୟର ଉଚ୍ଛ୍ୱାସରେ ରେଶ୍ମ ପ୍ରଣୟ ନିଜେ ନୂଆ ବର୍ଣ୍ଣ ରଚେ ।

ଯାହା ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ ତାହାହିଁ ଘଟିଲା । ରେଣୁର କୋଳରେ ମୁହଁ ଲୁଚେଇ ବନତା ବଡ଼ ବିକଳରେ କାନ୍ଦିଲା । ସେ କାନ୍ଦଣାରେ ଗଛର ପତ୍ର ଝଡ଼ିଲାନି, ନଦୀ ପ୍ରବାହ ସ୍ଥିର ହେଲାନି, କେଉଁ ଦରଦୀ କବି ଅନ୍ତର ଲାଞ୍ଛିତାର ବେଦନାରେ ବିଗଳିତ ହେଲାନି । ଡାକ୍ତର ଖାନାର ନର୍ସ ପ୍ରାଣରେ ସମାଧିସ୍ଥ ସୀତାର ମହତ୍ତ୍ୱ କି କେବେ ଦିଆ ଯାଇପାରେ ?

ବହୁ ସତର୍କତା ସତ୍ତ୍ୱେ ଜନ୍ମ ନିରୋଧ କରିବା ବିଫଳ ହୋଇ ଯାଇଛି । ବନତା ଛୁଆ ଜନ୍ମ କରିବ । ଡାକ୍ତରଙ୍କୁ ଏହାର ପିତୃତ୍ୱ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହିଁ ହେବ । ବନତାର କପାଳରେ କଳଙ୍କର ଟୀକା ଦେଇ, ନୂଆ ଖାଦ୍ୟ ସନ୍ଧାନରେ, ସମାଜର ଗଳି କନ୍ଦିରେ, ଘରେ ଘରେ ନଷ୍ଟ ଆଉ ଗୁପ୍ତ ଫୁଲେଇ ବୁଲି ପାରିବନି । ରେଣୁ ତାକୁ ଘରର ପୋଷା ମଣିଷ କରେଇବ । ବନତା ଭଳି ଘରଣୀ ସବୁର ଭାଗ୍ୟରେ ଜୁଟେନି । ଗଭୀର ମାତୃ ସ୍ନେହରେ ବନତାକୁ ଗୁପ୍ତରେ ଯାକି ରେଣୁ କହିଲା;

"ମୋ ସୁନା, ଭୁଲ ନ । ମୁଁ ଆଉ ଆଜି ତୋର ଚିନ୍ତା କଣ କଲେ?"

(୪)

ରବିବାର ସନ୍ଧ୍ୟା । ସବୁ ପୁରାତନ କ୍ୟୋତି ରେଣୁ, ଚପଳା, ଅନିତା ଏକାଠି ହୋଇଛନ୍ତି । ରେଣୁ ଘରେ ମନ୍ତ୍ରଣା ଚାଲିଛି ।

ଗୋଟାଏ କୋଣରେ ମୁହଁ ପୋତି ବସିଚି ବନଲତା । ରେଣୁ କହିବା ଆରମ୍ଭ କରିଚି,

"ଆମ କାହାରି ଲଜ୍ଜ ସେ ରଖିନି । ପ୍ରଥମେ ମୁଁ, ତା'ପରେ ଜଣେ ଜଣେ କରି କ୍ରମେ ତିନିହେଁ, ଶେଷରେ ବନି । କାହାପ୍ରତି ତା'ର ସମ୍ମାନ ନାହିଁ । ସତେ ଯିମିତି ଆମେ ତା'ର ହକ୍ ପାଉଣା । ନର୍ସ୍ ବଡ଼ ଡ଼ାକ୍ତରର ଯୌନ ଜୀବନର ସଉଦା ?"

ଅନିତା ବଡ଼ ଖିଆଲି ଝିଅ; ବଡ଼ ସ୍ପଷ୍ଟ ବାଦୀ। ଗୋଟାଏ ଫୁଲରେ ଜଡ଼ିତ ସମସ୍ତିଙ୍କୁ ସେ ସମାଲୋଚନା କରେ । ନିଜକୁ ବି ବାଦ୍ ଦିଏନା, କହିଲା,

"ରେଣୁ ଅପା ଏଥିରେ ଆମର କଣ ଦୋଷ ନାହିଁ ? ସେ କଣ ଆମକୁ ଗଛରୁ ଫୁଲ ତୋଳିଲା ପରି ଖାଲି ନେଇ ଯାଉଥିଲା ? ଆମେ ବି କମ୍ ନୋହୁଁ । ସତ କହୁଚି ସେ ମତେ ଧରିବାକୁ ଚାହୁଁଚି ବୁଝିପାରି, ମୁଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଇ ଯାଇଥିଲି । ତା'ପରେ ଏ ବେହିଆ ଜୀବିକାରେ, ଏ ମୃତ୍ୟୁପୁରୀ ଭିତରେ ସେତିକ ଦିଆନିଆ ନଥିଲେ ବଞ୍ଚି ହୁଅନ୍ତାନି ।"

ଝୁରୁ ପ୍ରତିବାଦ କରି କହିଲା,
"ସବୁଥିକି ତୋ ଆଖିରେଚି ଦେଖିଲେ ହେବନି । କମ୍ ମୋ ପଛରେ ସେ ଲଗିଚି ! ଶେଷରେ ବିବାହ କରିବା ଲୋଭ ଦେଖାଇ ମତେ କାବୁ କଲା । କିନ୍ତୁ ମୋର ଭୁଲ୍ ମୁଁ ବୁଝିବା ବେଳକୁ ସେ ମତେ ଛାଡ଼ି ଚାଲି ଗଲାଣି ।"

ଚପଳା ଚିଡ଼୍‌କଲା,

"ରେଣୁ ଅପା, ତା'ଉପରେ ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବାକୁହିଁ ହେବ। ତା'ର ବିବାହିତ ସ୍ତ୍ରୀ ଥିଲେ ମୁଁ ତାକୁ ପାପ ପଥକୁ ଘୋଷାରି ଆଣନ୍ତି।"

ଅନିତା ହସି ହସି କହିଲା,

"କିଭ କଣ ହୁଅନ୍ତା ଲେ। ତୋ ଭଳି ଆଉ ଗୋଟିଏ ଝିଅକୁ ତୁ ନଷ୍ଟ କରନ୍ତୁ ସିନା। ସବୋଜ ମହାପାତ୍ରର ସ୍ତ୍ରୀ ହେବା କଣ ଅପରାଧ ? ବରଂ ଗୋଟାଏ ଉପାୟରେ ସେ ବେଶ୍ ଜବତ୍ ହେଇ ଯାଆନ୍ତା।"

ହସନ୍ତ୍ର ଅନିତା ମୁହଁକୁ ମୁହଁ ଚେଇଁ। ଅନିତା ମଧ୍ୟ ମୁହଁ ଟେକିଲା। ଦୁର୍ବିପାକରୁ ପାରହେବା ଲାଗି ସବୁ ପ୍ରକାର ପରାମର୍ଶ ଓ ଉପଦେଶ ପାଇଁ ସେ ମନ ଖୋଲି ରଖିଥିଲା।

ଉପାୟ ବତେଇଲା ଅନିତା,

"ମତେ ଯଦି ସେ ବିବାହ କରନ୍ତା, ତାକୁ ଦେଖେଇ ଶୁଣେଇ ମୁଁ ପ୍ରେମିକ କରନ୍ତି। ସେତେବେଳେ ସେ ବୁଝନ୍ତା, ନିଜର ଝିଅ ବୋହୂ ନଷ୍ଟ ହେଲେ ପ୍ରାଣକୁ କିପରି ବାଧେ।

ଚପଳା ପରିହାସ କଲା,
"ତୋର ନିଜର କଣ ହୁଅନ୍ତା ଶୁଣେ ?"
ଅନିତା ଉତ୍ତର କଲା,

"ଆଜ୍ଞେ, ଭମର ମାତ-ଯାଚୋଇ ଦିଆ ମୁଁ ଲୁହେ। **variety is the salt of my life** ମୋ ଜୀବନଟା ଏତେ

ଅସାର ଲୁହ୍ରେ ଯେ କାହାର ପଦତଳେ ସମର୍ପି ଦେଇ ଆଖି ବୁଜି- 'ପତି ଧର୍ମ, ପତି ସ୍ୱର୍ଗ, ପତିଃ ପରମଂତପଃ' ଜପ କରୁଥିବ ।"

ଗମ୍ଭୀର ସ୍ୱରେ ରେଣୁ କହିଲା,

ଆମେ ବିନତାର ଦୁରବସ୍ଥା ବୁଝିବା କଥା । ତିନିମାସ ହେଲା ସେ ଗର୍ଭବତୀ ।"

ଚମକି ପଡ଼ି ସମସ୍ତେ ବିନତାକୁ ଅନେଇଲେ । ପାଉଡର, ଘଷା ଚକ୍‌କଣ ମୁହଁରେ ଝାଳ ବିନ୍ଦୁଗୁଡ଼ିକ ସେଣ୍ଟ ଦିଆ ରୁମାଲରେ ଛୁପେଇ ଛୁପେଇ ଅନିତା କହିଲା,

"ଏତେ ଅସତର୍କ ହେବା ଉଚିତ ନ ଥିଲା । ଅବିବାହିତ ଅବସ୍ଥାରେ ଗୁପ୍ତ ପ୍ରଣୟ କରିବା ଗୋଟାଏ ବିପଜ୍ଜନକ କଥା । ପ୍ରବଣତାରେ ନିମିଷେ ଆଖି ମୁଦି ଦେଲେ ଜୀବନସାରା ସମାଜର ନିଆଁ ଆଖିରେ ପୋଡ଼ି ମରିବାକୁ ହୁଏ ।"

ରେଣୁ କହିଲା,

ଆମର ସୌଭାଗ୍ୟ, ଆମେ ତା'ର ସନ୍ତାନର ମାଆ ହେବା ବିପଦ ଆଣି ନ ଥାଇଁ । କିନ୍ତୁ ବିନର ଅବସ୍ଥା ବଳେଇ ଗଲା ବୋଲି ଆମେ ତାକୁ ଛାଡ଼ିଗଲେ ତା'ର ଅବସ୍ଥା କଣ ହେବ ?"

ଚପଳା ଉତ୍ୟକ୍ତ ହୋଇ କହିଲା,

"ସରୋଜ ମହାପାତ୍ର ଅଲବତ୍ ବିବାହ କରିବ ବିନତାକୁ ।"

ରେଣୁ ଉତ୍ତର ଆଣିଲା,

"କହିଦେଲେତ କେବଳ ହେବନି । ଡ଼ାକ୍ତରକୁ ରାଜି କରେଇବା କିମିତି ?"

ସମସ୍ତେ କିଛିକ୍ଷଣ ଚିନ୍ତାନ୍ୱିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ଦୃଢ଼, ବିଶ୍ୱାସ ଦିଆ ସ୍ୱରରେ ଅନିତା କହିଲା,

ରେଣୁ ଅପା, ଆମ ଭିତରେ ତୁ ବୟସରେ ବଡ଼ ବୋଲି ଭାବିଥିଲି ତୁ କିଛି ବେଶୀ ଅନୁଭୂତି ପାଇଥିବୁ ବୋଲି । ଦେଖୁଚି, ଅନୁଭୂତିରୁ ତୁ କିଛି ଶିଖି ପାରିନୁ । ଆଚ୍ଛା, ଆମେ ସମସ୍ତେତ ଜଣେ ଜଣେ କରି ତା'ର ଶଯ୍ୟା ସଙ୍ଗିନୀ ହୋଇ ସାରିଚେ । କହି ଦେଖି, ଜୀବନର ସାଥୀ କରି ନେଲେ, ସରୋଜ ମହାପାତ୍ର ପାଖରେ ଆମେ କେହି କେବେ ସୁଖୀ ହୋଇ ପାରିବୁ ? ଗୋଟାଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ବିପତ୍ତିରୁ ପାରି ହେବା ଲାଗି ଜୀବନଟାକୁ କିଏ ଗଣନା କରି ବିପଦ ଭିତରେ ଛାଡ଼ିଦେଇ ପାରେନି । ତା'ପରେ ଜାତି ଭେଦ ତ ରହିଚି । ରୁଚିଭେଦରୁ ବିଚ୍ଛେଦ ଉପୁଜି ସାରିଚି । ସୁତରାଂ ବାସ୍ତବ ଭାବରେ ବିବାହ କଥା ଛାଡ଼ି ।"

ଜଣାଗଲା, କଥାଟା ଯେପରି ସବୁରି ମନକୁ ପାଇ ଆସୁଚି । ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ ଭାବେ ଝୁନୁ ପଚାରିଲା,

"ତେବେ, କଣ କରିବାକୁ କହୁଚୁ ?"

ଅନିତା କହିଲା,

"କୌଶଳରେ ତା'ପାଖରୁ ଥୋଡ଼ାଏ ଟଙ୍କା ଆଦାୟ କରିବାକୁ ହେବ; ତିନି ହଜାର ଖଣ୍ଡେ । ବିନତାକୁ କଲିକତା ପଠେଇ ଆଜି ସାତ ମାସ ପରେ ଆମେ ତାକୁ ସୀତା-ସତୀ କରି

ଫେରାଇ ଆଣି ପାରିବା । ଛୁଆଟି ଅନାଥାଶ୍ରମରେ ବଢ଼ିବ । ସବୁ ଦାୟିତ୍ୱ ମୁଁ ନେବ ।"

ଅନିତା ଭଳି ଖିଆଲି ଝିଅ ପାଖରୁ ଏଭଳି ସମୟୋପଯୋଗୀ ଯୁକ୍ତି ଯୁକ୍ତ ସମାଧାନ ପାଇବା କେହି ଆଶା କରିନଥିଲେ ବାସ୍ତବିକ୍ ଗୋଟାଏ ନୂଆ ପ୍ରକାଶ । ରେଣୁ ଅନିତାର ହାତ ଦୁଇଟି ଚିପିଧରି କହିଲା,

"ଟଙ୍କା କିମିତି ଆଦାୟ କରିବା ?"

ବନିତାର ଫିକା, ଉଭୁରା ମୁହଁକୁ ସନ୍ଦେହ ଆଖିରେ ଚାହିଁ ଅନିତା ମୁରୁକି ହସା ଦେଇ କହିଲା,

"ମୋ ପାଖରେ ସେ ଜବତ ହୋଇ ଅଛି । କିନ୍ତୁ ତା' ବିଷୟରେ ମୁଁ ଜମା ସୀରିୟସ୍ ନୁହେଁ ବୋଲି ସେ ଏକ ରକମ ଆଶ୍ୱସ୍ତ ହୋଇ ରହିଛି । ସତ କହୁଛି, ଏଭଳି ଗୋଟାଏ ଅସୁନ୍ଦର ପରିସ୍ଥିତି ଉପୁଜି ନ ଥିଲେ ମୁଁ ତାକୁ ଭିଡ଼ିବାକୁ ଚାହାନ୍ତିନି । ଯେତେହେଲେ, କେତେଟା ଦିନ ମୁଁ ତାକୁ ନେଇ ମଜା କରିଛି ।

ଅନିତା ହସିହସି ଗଡ଼ିଗଲା, କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତେ ଉପାୟଟା ଜାଣିବା ଲାଗି ଆତୁର ହୋଇଥିଲେ ବୋଲି ତା'ର ରସିକତାକୁ ଗ୍ରହଣ କରି ପାରିଲେନି । ବିରକ୍ତିର ଛଳନା କରି ଅନିତା କହିଲା, ।

"ତମେ ଗୁଡ଼ା ବଡ଼ ନିରସ । ଗୁଡ଼ରେ ଯଦି ଦମ୍ ନାହିଁ ପ୍ରେମ କରିବାକୁ ମରୁଚ କାହିଁକି ? ଶୁଣ; ସେ ମତେ ଘର ବିଶ୍ୱାସ କରିଥିଲା । କେଉଁ ଦୁର୍ବଳ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ, ସମ୍ଭବ ମଦ ନିଶାରେ, ସେ ମତେ ବିବାହ କରିବ ବୋଲି ଏବଂ ବିବାହ ପୂର୍ବରୁ କଟକରେ ତା' ଅଂଶର ଗୋଟାଏ କୋଠା ଘର ମୋ ନାଁରେ ରେଜିଷ୍ଟ୍ରି କରିଦେବ ବୋଲି ଚିଠି ଲେଖି ସମ୍ମତି ଜଣେଇଛି । ଘରର ବିବରଣୀ ତକ ଲେଖିବାକୁ ମଧ୍ୟ ଭୁଲିନି । ଘରଟିର ଦାମ କୋଡ଼ିଏ ହଜାରରୁ କମ୍ ହେବନି । ସୁତରାଂ ତିନି ହଜାର ସେ ଅକ୍ଳେଶରେ ଦେଇ ପାରିବ, କିନ୍ତୁ, ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରି ମରିବ ସିନା, ମତେ ବିବାହ କରିବା ଦୁର୍ଯୋଗ ବରଣ କରିବନି ।"

ଆନନ୍ଦରେ ରେଣୁର ଆଖିରୁ ଲୁହ ଝରି ଯାଉଥିଲା । ଅନିତାକୁ କୁଣ୍ଢେଇ ଧରି ସ୍ୱରୁ, ଚପଳା ତା' ମୁହଁରେ ଚୁମ୍ବନ ଅଜାଡ଼ି ଦେଉଥିଲେ । ବନିତା ବଡ଼ ବିକଳରେ କାନ୍ଦୁଥିଲା । ଅନିତା ନିଜକୁ ମୁକ୍ତ କରି ବନିତା ପାଖରେ ଯାଇ ବସିଲା । ସମସ୍ତେ ବନିତାକୁ ଘେରି ଗଲେ । ତା'ର ଲୁହଭୋଳା ମୁହଁଟିକୁ ସ୍ନେହରେ ଟେକି ଧରି ଅନିତା କହିଲା,

"ହସିଲୁ ଦେଖି ବନି, ନର୍ସ ବୋଲି କଣ ଆମ ଜୀବନର ମୂଲ୍ୟ ନାହିଁ ଲୋ ?"

ରେଣୁ ପଚାରିଲା,

"ଅନି, ତାକୁ ଧରିବା କିମିତି ?"

ସ୍ୱରୁ ତରତର ହୋଇ କହିଲା,

"ଅପା, ଆସନ୍ତା ଶୁକ୍ରବାର ଦିନ ତା'ର ଜନ୍ମତିଥି । ଆମେ ସମସ୍ତେ ଯାଇ ତାକୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରି ଆଣିବା ।"

ଯୁବତୀ ମାନଙ୍କ ଆଖି ଓ ମୁହଁରେ ଆନନ୍ଦର ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ ଫୁଟି ଉଠିଲା । ପ୍ରବଳ ବର୍ଷାରେ ଧୋଇ ହୋଇ ଗ୍ରୀଷ୍ମର ଧୂଳି ମଳିନ ଆକାଶ ଯେପରି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ହୋଇ ଉଠିଛି ।

(୫)

ଡାକ୍ତର ଖୁବ୍ ଗର୍ବେଇ ମନେ କରୁଥିଲା । ଅପ୍ସରୀ କମଳର ଇନ୍ଦ୍ର ଭଳି ସେ ନିଜ ବିଭବରେ ନିଜେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ରହିଥିଲା । ତାକୁ ସରସ ରଖିବା ଲାଗି ଯୁବତୀ ମାନେ ନାନା ରକମର ରସିକତା ପରିବେଷଣ କରୁଥିଲେ । ତାଁ ଉପରେ ଏକ ରକମ ଆଉଜି ପଡ଼ିଲା ପରି ରେଣୁ ବସିଥିଲା ବାଁ ପଟରେ । ଡାହାଣ ପଟେ ବନିତା । ସାମନାରେ ଗୁଡ୍ଡୁ, ଚପଳା ଅଳି ଲଗେଇ ବଳେଇ ବଳେଇ ନାନାବିଧ ସ୍ୱାଦିଷ୍ଟ ଖାଦ୍ୟ ତାକୁ ଖୁଆଉ ଥିଲେ । ଚୌକି ପଛରେ ଠିଆ ହୋଇ ଅନିତା ତା'ର ଗୋଲ ଗୋଲ ହାତ ଦୁଇଟି ଡାକ୍ତରର କାନ୍ଧ ତଳକୁ ଓହ୍ଲେଇ ରଖିଥିଲା ।

ଗୁଡ୍ଡୁ ପଚାରିଲା,
"ତମର ନୂଆ ଗାଡ଼ି କେବେ ଆସୁଚି ଡାକ୍ତର ।"
ଡାକ୍ତର ହସି ହସି କହିଲା,

"ଆଜିର ତିଥିପାଇଁ ପରା ମୁଁ ଡାକିଥିଲି । ଏଠୁ ସିଧା ଯିବି ଆଣିବା ପାଇଁ । କଲିକତା ପାଞ୍ଚ ହଜାର ଦେଇ ଦେବା ପାଇଁ ଟଙ୍କା ବି ନେଇ ଆସିଚି ।"

ସୁଣ୍ଡ ପକେଟ ଉପରେ ଡାକ୍ତର ଗୌରବରେ ହାତ ମାରିଲା । ଚପଳା ଓ ଅନିତା ଧୃଷ୍ଟ ବିନମସ୍କ କଲେ । ଡାକ୍ତରର ଲଲାଟ ଚୁମ୍ବନ କରି ଅନିତା ଅଭିମାନ କଲା,

"ତମେ କଣ କେବେ ଆମକୁ ଗାଡ଼ିରେ ବସେଇବ ?"

କାନ୍ଧ ଉପରେ ଅନିତାର ବାଁ ହାତଟିକୁ ଚିପିଧରି ଡାକ୍ତର କହିଲା,

"ଆରେ, ଗାଡ଼ି ଆଜି କାହାପାଇଁ ? ତମେ ମାନେତ ମୋର ସବୁ-"

ଡାକ୍ତର ହସିହସି ଉଭୟ ପାର୍ଶ୍ବରେ ମୁହଁ ବୁଲେଇ ନେଲା । ତା'ର ପ୍ରୀତି-ସଂସାର ପ୍ରତି ସେ ଯେପରି ଗଭୀର ମମତା ଜ୍ଞାପନ କରୁଚି ।

"ତମେମାନେ ସଜ ହୋଇ ଥାଅ, ଗାଡ଼ିଧରି ମୁଁ ସିଧା ଏଠିକି ଆସୁଚି ।"

ଡାକ୍ତର ଉଠିବାର ଉପକ୍ରମ କଲା ।

ଡାକ୍ତର ପଛରୁ ଆସି ଅନିତା ଚପଳା ପଛରେ ଠିଆ ହେଲା । ଚପଳାର କେଶଦାମ ଚୂର୍ଣ୍ଣ କୁନ୍ତଳ ଅଙ୍ଗୁଳିରେ ଗୁଡ଼େଇ ଗୁଡ଼େଇ କହିଲା,

"ଡାକ୍ତର, ଆମକୁ କିଛି ଗୁନ୍ଦା ଦିଅ ।"

ଖୁବ୍ ସରାଗରେ ସମ୍ବୋଧ ପଚାରିଲା,

"କେତେ ? କୋଉଥି ପାଇଁ ?"

"ଯେତେ, ଯେଉଁଥି ପାଇଁ ହେଉ; ତମେ ଆଗ କଥାଦିଅ," କହିଲା ଚପଳା ।

ବନିତାର କାନ୍ଧ ଉପରେ ହାତ ଥୋଇ ସମ୍ବୋଧ କହିଲା,

"କଥା ଦେଲି । କେତେ ?"

"ମୋଟେ ତିନି ହଜାର, "
ପ୍ରସ୍ତାବ ଦେଲା ଅନିତା ।
ସରୋଜ ଟିକଏ ଘୁଞ୍ଚିପଡି ଅନିତାକୁ ଲାଗି ବସିଲା—
"ଥଟ୍ଟା ରଖ୍ ଅନି, ସତରେ ତମର କେତେ ଦରକାର ?"

ଏକ ସ୍ୱରରେ ସମସ୍ତେ ଅନିତାକୁ ସମର୍ଥନ କଲେ । ସରୋଜ ଭିତରେ ଭିତରେ ଚମକି ଗଲା ।
ମୁହଁ ଟାଣ କରି ପଚାରିଲା,
"କାହିଁକି ?"
ଦୃଢ଼, ଗମ୍ଭୀର ସ୍ୱରରେ ଉତ୍ତର କଲା ଅନିତା,
"ବନିକୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବା ପାଇଁ ।"

ସରୋଜଙ୍କ ମୁହଁର ତେଜ ଉଭେଇ ଆସୁଥିଲା । ବନିତା ଉଠି ଚାଲିଗଲା ଅନ୍ୟ କୋଠରୀକୁ । ରେଣୁ, ଗୀରୁ, ଚପଳା ନୀରବରେ ବସିଚନ୍ତି । ମୁହଁ ଖୋଲିଚି କେବଳ ଅନିତା,

"ଡାକ୍ତର, ଆମେ ପାଞ୍ଚ ଜଣର ତମେ ସବୁ କିଛି ଅପହରଣ କରିଚ; ସର୍ବନାଶ କରିଚ । ତା'ର ପ୍ରତିବଦଳରେ ତୁମକୁ କିଛି ଦାନ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ଆଜି । ତମେ ଆମର ଯେତେ ପରି-ମାଣରେ ଅନିଷ୍ଟ କରିଚ, ଜୀବନ ଦେଇ ମଧ୍ୟ ତାହା ପୂରଣ କରି ପାରିବନି । ତଥାପି, ମୋଟେ ତିନି ହଜାର ଟଙ୍କା ନେଇ ଆମେ ତୁମକୁ କ୍ଷମା କରିବାକୁ ରାଜି ଅଛୁ । ଏ ଦାବୀର ମଧ୍ୟ ପ୍ରୟୋଜନ ପଡ଼ି ନଥାନ୍ତା ଛଅମାସ ହେଲା ବନିତା ଯଦି ତମର ସନ୍ତାନ ଗର୍ଭରେ ଧରି ନଥାନ୍ତା । ତମେ ତାକୁ ବିବାହ କରିପାରି କିମ୍ବା ତିନି ହଜାର ଟଙ୍କା ଦେଇ ମୁକ୍ତି ନେଇ ପାର । ଯାହା ତୁମର ଅଭିରୁଚି ।"

କ୍ରୋଧରେ ସରୋଜ ନାଲ୍ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ, ପ୍ରତିବାଦ କରିବା ଲାଗି ତା'ର ନୈତିକ ସାହସ ବାକି ନଥିଲା । ପେଟବଥା ରୋଗୀ ଭଳି ଭିତରର ସମସ୍ତ ଯନ୍ତ୍ରଣା ମୁହଁରେ ପ୍ରତିଫଳିତ କରି ଘୃଣାଭରା କଣ୍ଠରେ କହିଲା,

"ଜନତା ସେ କାହାର ସନ୍ତାନ ଗର୍ଭରେ ଧରିପାରେ । ମୁଁ କାହିଁକି ସେ ଦାୟିତ୍ୱ ମୁଣ୍ଡ ଉପରକୁ ନେବି ?"

"କହିବାକୁ ଚାହୁଁଛ, ଜନକୁ ତମେ ସ୍ପର୍ଶ କରିନ ?" ପଚାରିଲା ରେଣୁ ।

"ମତେ ମଧ୍ୟ ସମ୍ଭବ ହୁଉଁନ," କହିଲା ଗୁରୁ ।

"ଶେଜ ଉପରେ କେବଳ ସେ ମତେ ଚିହ୍ନନ୍ତି," ଶିକ୍ତ କଣ୍ଠର ଉପହାସ ଜଳି ଉଠିଲା ।

ସମସ୍ତିଙ୍କୁ ଚୁପ୍ କରି ଦେଇ ଅନିତା କହିଲା,

" ମୋ ବିନା ଆଉ କାହା ଉପରେ ଡାକ୍ତରର ବିଶ୍ୱାସ ନାହିଁ ।"

ବ୍ଲାଉଜ୍ ପକେଟ୍ରୁ ଖଣ୍ଡେ ଚଉଡା ଚିଠି ବାହାର କରି ଅନିତା ଦେଖେଇଲା ସରୋଜକୁ । ସରୋଜକୁ ଦେଖି ମନେ ହେଉଥିଲା, ତା'ର ଦେହର ରକ୍ତ ଶୁଖି ଗଲାଣି । ବଲବଲ କରି ଶୂନ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରେ ସେ କେବଳ ଚାହିଁଛି ଝରକା ବାହାରକୁ । ଚିଠି ଖଣ୍ଡିକ ପକେଟ୍ରେ ଭରତି କରି ଅନିତା କହିଲା,

"ହଉ ଡାକ୍ତର ବିନ ଯଦି ପସନ୍ଦ ହଉନ ମତେ ଭେବେ ବିବାହ କର । ମୁଁ ତ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଝିଅ । କିନ୍ତୁ ଗୋଟାଏ ସରତ ରେ । ପ୍ରେମିକ ନେବାରେ ମତେ କେବେ ମନା କରି ପାରିବନି ।"

କ୍ଷିପ୍ତ ସରୋଜ ପାଟି କରି ଉଠିଲା,

"ସେଇଟା ଜାଲ୍ ଚିଠି । ମୁଁ ତତେ ପୁଲିସ୍ରେ ଦେବି ।"

"ହଜ, ଅଦାଲତ ତା'ର ବିଗ୍ଭର କରିବେ । କିନ୍ତୁ ମନେ ରଖ ଡାକ୍ତର, ଏଇ ଅପବାଦ ରଟିବା ପରେ ଅଲଅଲ ମନ୍ତ୍ରୀ କନ୍ୟାଙ୍କୁ ବିବାହ କରି ତମେ ଆଉ ବିଲାତ ପଡ଼ି ଯାଇ ପାରୁନ", ଗୁଡ଼ି ମାରିଲା ଅନିତା ।

"ଏଣୁ ଗୋଟାଏ ଜଲ୍ଦି ନିଷ୍ପତ୍ତି କର ଡାକ୍ତର । ତମେ ଜାଣ, ତମର ଶୁଭ ଦେଖିବା ପାଇଁ ଆମେ କେତେ ଆତୁର,"
ଅଧୀର ହେଲଣି ଚପଳା ।

ସରୋଜ ଆଖିରେ ଲୁହ ଢଳଢଳ ହେଉଥିଲା । ଗୋଟାଏ କ୍ଲେଶକର ମାରବତା ଘରଟାକୁ ଆଚ୍ଛନ୍ନ କରି ସାରିଥିଲା । ପକେଟ୍‌ରୁ ତିରିଶିଟି ଶହେ ଟଙ୍କିଆ ନୋଟ ବାହାର କରି ସରୋଜ ରେଣୁର ବ୍ୟଗ୍ର ହାତରେ ଗୁଞ୍ଜି ଦେଲା ଏବଂ ଡ୍ରେସ୍‌ଷ୍ଟେଣ୍ଡ୍‌ରୁ କୋଟ୍ ଆଉ ହେଟ୍ ନେଇ ମୁଣ୍ଡ ପୋତି ଦୁଆର ଆଡ଼କୁ ପାଦ ବଢ଼େଇଲା । ଅନିତା ତା'ର ବାଟ ଓଗାଳି କହିଲା,

"ଧନ୍ୟବାଦ; ମନରେ ଆଉ ହାଣ ରଖିନ । ମୋର ବିଶ୍ୱାସ, ତମେ ଭଦ୍ର ଲୋକ ।"

ଗଟିଟି ଟିକି ଟିକି କରି ଚିରି ସେଇ ଖଣ୍ଡ ଗୁଡ଼ିକ ସରୋଜର ଅନିଚ୍ଛୁକ ମୁଠାରେ ଦେଇ ଅନିତା ଧୀରେ, ପରିହାସ ଭରା କଣ୍ଠରେ କହିଲା,

ଡାକ୍ତର, ତମର ସେଇ କେତେଟା ଦିନର ପ୍ରେମ ମୋର ଅନ୍ତର ଭିତରେ ଜୀବନ୍ତ ହୋଇ ରହିବ । ତମେ କାଗ୍ଭ ଦେଇଥିଲ; ତା'ର ସ୍ମୃତିଟି କେବଳ ମନରେ ସାଇତି ମୁଁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇଛି ।"

ବେସାହ୍ମତ କୁକୁର ଭଳି ସରୋଜ ସିଡ଼ି ଓହ୍ଲେଇ ଗଲା । ସିଡ଼ିର ଧାରଣା ଉପରୁ ନଇଁ ପଡ଼ି ଚପଳା କହିଲା, "ଡାକ୍ତର, ଗାଡ଼ି ନେଇ ଚଞ୍ଚଳ ଆସିବ ।"

ସରୋଜ ଆଉ ଫେରି ଚାହିଁଲାନି । ଯୁବତୀ ମାନଙ୍କ ହସ ଖେଳରେ ଘର ଉଚ୍ଛୁଳି ପଡ଼ୁଥିଲା । କେବଳ ଅନକା ମୁଣ୍ଡ ପୋତି ବସିଥିଲା । ଗୋଟାଏ ଦୂର ଚୌକିରେ ।

‘ପ୍ରଭାତୀ’ ଦ୍ୱିତୀୟ ଭାଗ, ପ୍ରଥମ ସଂଖ୍ୟା
ଅଗଷ୍ଟ, ୧୯୫୪

ବ୍ରହ୍ମପୁର, ରଥ ପ୍ରେସ୍‌ରେ ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ରଥଙ୍କଦ୍ୱାରା ମୁଦ୍ରିତ ୧୯୫୭